

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS**

REDA JUODYTĖ

**ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO METODŲ
LIETUVOJE TYRIMAS**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
doc. dr. R. Jasinavičius**

VILNIUS, 2014

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS**

**ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO METODŲ
LIETUVOJE TYRIMAS**

**Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10009**

Vadovas

doc. dr. R. Jasinavičius

2014 04

Recenzentas

2014 04

Atliko studentė

R. Juodytė

2014 04

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS	7
1. ASMENINIŲ FINANSŲ SAMPRATA BEI VALDYMO METODŲ TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Asmeninių finansų samprata	9
1.2. Asmeninių finansų valdymo samprata	11
1.3. Pajamų ir išlaidų valdymas	15
1.4. Pinigų vertės samprata	17
1.5. Pinigų vertės išsaugojimo galimybės	19
1.5.1. <i>Taupymas – esminė saugių asmeninių finansų dalis</i>	21
1.5.2. <i>Investavimo svarba asmeninių finansų valdymo srityje</i>	22
1.5.3. <i>Investicija į grynuosius pinigų indėlius</i>	25
1.5.4. <i>Investicija į skolos vertybinius popierius</i>	26
1.5.5. <i>Investicija į akcijų rinkas</i>	29
1.5.6. <i>Investicija į investicinius fondus</i>	31
1.5.7. <i>Investicija į auksą</i>	32
1.5.8. <i>Skirtingų investicinių priemonių palyginimas</i>	34
2. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO IR INVESTAVIMO SPRENDIMŲ ANALIZĖ	38
2.1. Asmeninių finansų valdymo ir investavimo galimybių analizė	38
2.2. Namų ūkių investavimo dinamika 2008–2013 metais	45
2.3. Lito infliacijos analizė 2004–2013 m.	48
2.4. Investicijų į auksą tendencijos 2004–2013 m.	51
2.5. Akcijų rinkos indekso S&P's 500 dinamika 2004–2013 m.	52
3. EFEKTYVŪS ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO METODAI, IŠSAUGANTYS KAUPIAMŲ PINIGINIŲ ATSARGŲ PERKAMĄJĄ GALIĄ ILGUOJU LAIKOTARPIU	54
3.1. Tyrimo duomenys ir metodika	54
3.2. Finansinių priemonių, skirtų pinigų vertės išsaugojimui ir pajamų didinimui, palyginimas	56
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	62
LITERATŪRA	64
ANOTACIJA	69
SANTRAUKA	70
PRIEDAI	72

PRIEDAI

1 priedas.	Namų ūkių vieno nario mėnesio vartojimo išlaidų struktūra 2004–2008 m.	72
2 priedas.	Namų ūkių investicijų į grynųjų pinigų indėlius ir vertybinius popierius dinamika 2008–2013 m.	73
3 priedas.	Trendo lygčių vidutinės aproksimacijos paklaidų skaičiavimai	74
4 priedas.	Finansinių priemonių vidutinės metinės gražos 2004–2013 m.	76
5 priedas.	Investicinio aukso ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 investavimo gražos 2004–2013 m.	77
6 priedas.	Realios finansinių priemonių gražos, įvertinus infliaciją, 2004–2013 m.	78

LENTELĖS

1.1 lentelė.	Termino „Asmeniniai finansai“ apibrėžimai	9
2.1 lentelė.	Lietuvos gyventojų santaupų koeficiento dinamika 2004–2008 m.	44
2.2 lentelė.	Trendo lygčių koreliacijos koeficientai ir vidutinės aproksimacijos paklaidos	49

PAVEIKSLAI

1.1 pav.	Asmeninių finansų lygtis	12
1.2 pav.	Finansinis planavimo procesas	13
1.3 pav.	Asmeninių finansų valdymas atsižvelgiant į socialinę klasę	14
1.4 pav.	Investavimo piramidė pagal riziką	20
1.5 pav.	Pinigų „įdarbinimas“	22
1.6 pav.	Investavimo alternatyvos	24
1.7 pav.	Investicinės priemonės pagal lauktiną grąžą ir riziką	35
2.1 pav.	Nedarbo lygis Lietuvoje 2007–2013 metais	39
2.2 pav.	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Lietuvoje 2007–2013 metais	41
2.3 pav.	Namų ūkių disponuojamosios pajamos ir vartojimo išlaidos per mėn. 2004–2008m.	42
2.4 pav.	Namų ūkių vartojimo išlaidų struktūra 2004–2008 m.	43
2.5 pav.	2008-2013 m. namų ūkių investicijų į indėlius, akcijas, obligacijas, investicinius fondus dinamika	46
2.6 pav.	Naujų įmonių dinamika 2008-2013 m.	47
2.7 pav.	Litai apyvartoje ir jų normatyvinis trendas. Kainų infliacija	50
2.8 pav.	Aukso vidutinės metinės kainos dinamika 2004-2013 m.	52
2.9 pav.	Akcijų rinkos indekso S&P's 500 dinamika 2004-2013 m.	53
3.1 pav.	Indėlių, izdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų ilgalaikio investavimo suminės grąžos 2004–2013 m.	56
3.2 pav.	Europos investicinio fondo ilgalaikio investavimo suminės grąžos 2006–2012 m.	57
3.3 pav.	Investicinio aukso ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 ilgalaikio investavimo akumuliacinės grąžos 2004–2013 m.	58
3.4 pav.	Investuotų pinigų perkamoji galia 2004–2013 m., proc.	58
3.5 pav.	Reali investicijų perkamoji galia, atsižvelgiant į infliaciją, 2004–2013 m.	59
3.6 pav.	Reali Europos investicinio fondo perkamoji galia, atsižvelgiant į infliaciją, 2006–2012 m.	60

IVADAS

Temos aktualumas. Asmeniniai finansai vis dar nėra pakankamai išplėtota finansų mokslo sritis Lietuvoje, nors itin svarbi finansų sistemos sudedamoji dalis. Daugelį metų finansų mokslas orientavosi į verslo ekonomiką, tačiau ne mažiau reikšminga yra ir asmeninė (šeimos) ekonomika. A. V. Rutkauskas (1999, p. 50) teigia, kad „specialistų nuomone, asmeninio vartojimo sferoje panaudojama iki 70-80 % bendrojo vidaus produkto, apie 90 % savo produkcijos verslo įmonės realizuoja namų ūkiuose“. Be to, namų ūkio narių mokami mokesčiai yra svarbiausios valstybės nacionalinio biudžeto pajamos. Taigi asmeniniai finansiniai santykiai lemia visos šalies ekonominę vystymąsi.

Namų ūkis paprastai priima finansinius sprendimus, susijusius su tokiomis veiklos rūšimis, kaip darbas, apmokymas dirbti, gyvenimo sąlygų išėjus į pensiją planavimas, santaupų efektyvus panaudojimas. Dauguma namų ūkių nuolat domisi įvairiomis turto formomis, kurios jiems patrauklios ir labai priklauso nuo finansinės namų ūkio situacijos. Netgi ribota mokesčių ir rizikos pasirinkimo galimybė sąlygoja labai skirtingą turto formų paklausą, o šios turto formų paklausos įvairumas yra stimulus finansinėms inovacijoms.

Pinigai yra neatskiriama fizinio asmens gyvenimo dalis, nes su jais susiduria kiekviename žingsnyje: dirbdamas, poilsiaudamas, tenkindamas savo vartotojiškus norus ir patirdamas būtinąsias gyvenimiškas išlaidas (maistas, gėrimai, avalynė, rūbai, būstas, komunaliniai mokesčiai, sveikatos priežiūra, transportas, švietimas, laisvalaikis ir pan.). Šia prasme žmogus į pinigus žiūri, kaip į atsiskaitymo priemonę arba, kitaip sakant, pasiekia finansinį minimumą. Būtina suvokti, jog norint išsilaisvinti iš užburto gyvenimo ciklo „nuo algos iki algos“ ir gyventi geriau, laisviau, turtingiau, būtina išmokti didinti savo asmeninius piniginius srautus. Tuo tikslu, gyventojai turi lavinti savo finansinį raštingumą (domėtis finansų literatūra, įsisavinti įvairius finansinius žodžius ir apibrėžimus, studijuoti sėkmingų žmonių patyrimą finansinėje veikloje ir pan.) ir finansinį intelektą (gebėjimas turimas žinias racionaliai ir efektyviai pritaikyti savo asmeninių finansų valdyme).

Finansų rinkų globalizacija ir pagyvėjimas, nuolatiniai pokyčiai ekonomikoje, kuriuos sunku prognozuoti, išryškina asmeninių finansų valdymo būtinybę. Šie pokyčiai ir technologinės naujovės lemia asmeninio turto augimą bei turto struktūros pakitimus, sukuria naujas asmeninių finansų valdymo galimybes, suteikia modernių taupymo ir investavimo priemonių. Visa tai keičia finansinę individų elgseną, jų požiūrį į asmeninių finansų valdymą, kuris išskiriamas kaip efektyvus motyvas tikslingai elgiantis finansų rinkoje ir užtikrinant pajamas ateičiai.

Asmeninių finansų tema domisi šie užsienio autoriai: Altfest, Amling, Droms, Chalabi, Brinkley, Brooke, Hall, Hallman, Faerber, Mellon, Rosenbloom ir kt. Lietuvoje šią temą analizuoja

Bikas, Jakaitienė, Jasinavičius, Jurevičienė, Klimavičienė, Maldeikienė, Ramanauskas, Rutkauskas ir kt.

Tyrimo problema. Lietuvos gyventojai vis dar mažai domisi asmeninių finansų valdymo tobulinimu. Menkas finansinis išprusimas lemia netinkamą finansų suvokimą ir naudojimą tik kaip pajamas iš darbo užmokesčio ir išlaidas asmeninėms reikmėms. Gyventojai mažai domisi pinigų vertės apsaugos, investavimo bei kapitalo gausinimo galimybėmis. Tad, jeigu iš tikrųjų namų ūkiai nori gyventi geriau ir pasiekti tai sparčiau, privalo kuo greičiau įsisavinti finansinio raštingumo pradmenis ir įsisavinti šiuolaikines finansines priemones bei galimybes tam, kad priversti juos tarnauti savo naudai arba kitaip sakant „efektyviai įdarbinti savo asmeninius pinigus“.

Hipotezė – dėl faktinės kainų infliacijos Lietuvoje daugelio jos gyventojų pajamų perkamoji galia mažėja net esant nominaliam jų prieaugiui.

Tyrimo objektas – asmeninių finansų panaudojimo sritys ir priemonės.

Tyrimo dalykas – asmeninių finansų valdymo metodai ir jų panaudojimo rezultatai.

Tyrimo tikslas – surasti efektyvius asmeninių finansų valdymo metodus, kuriuos naudojant Lietuvoje kaupiamos žmonių piniginių atsargos neprarastų perkamosios galios ilguoju laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti asmeninių finansų sąvoką ir pateikti jų valdymo metodus.
2. Atlikti Lietuvos gyventojų taupymo ir investavimo sprendimų analizę.
3. Pateikti lito infliacijos analizę, investicijų į auksą ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 dinamiką 2004–2013 m.
4. Išanalizuoti Lietuvoje naudojamus efektyvius asmeninių finansų valdymo metodus, kurie išsaugotų kaupiamų piniginių atsargų perkamąją galią ilguoju laikotarpiu.

Tyrimo metodika: mokslinės literatūros, publikacijų apibendrinimo ir palyginimo metodai, statistinių duomenų lyginamoji analizė, abstrakcijos metodas (išskiriami svarbiausi faktai, svarbiausi elementai įtakojantys konkretų tiriamą objektą), absoliučiuju, santykiniu ir vidutiniu dydžiu, dinamikos eilučių taikymas, sisteminimas.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš trijų dalių. Pirmoje dalyje pateikiama asmeninių finansų samprata ir valdymo metodai teoriniu aspektu. Antroje dalyje atlikta Lietuvos gyventojų taupymo ir investavimo sprendimų analizė. Trečioje darbo dalyje pateikiami efektyvūs asmeninių finansų valdymo metodai, išsaugantys kaupiamų piniginių atsargų perkamąją galią ilguoju laikotarpiu. Darbo gale pateikiamos išvados ir siūlymai asmeninių finansų valdymo principų taikymo tobulinimui.

1. ASMENINIŲ FINANSŲ SAMPRATA BEI VALDYMO METODŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Asmeninių finansų samprata

Finansų sistemoje, palaikydami finansinius santykius, tarpusavyje veikia dalyviai, suskirstyti į šias tris grupes:

- 1) namų ūkio sektorius,
- 2) verslo subjektų (įmonių) sektorius,
- 3) vyriausybiniis sektorius (Rutkauskas, 1999).

Namų ūkio nariai, gamindami įvairias prekes ir teikdami paslaugas, rinkoje dalyvauja kaip pardavėjai. Tuo pačiu metu jie yra ir vartotojai. Tad namų ūkis tampa svarbiu ekonominių santykių subjektu. Jis dalyvauja visuose makroekonominio reguliavimo procesuose. Nuo jų ekonominės veiklos rezultatų priklauso ne tik namų ūkio, bet ir šalies gyventojų gerovė.

Kaip įvairūs lietuvių ir užsienio autoriai traktuoja asmeninių finansų sąvoką pateikta 1.1 lentelėje.

1.1 lentelė. Terminų „Asmeniniai finansai“ apibrėžimai

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Autoriai</i>	<i>Apibrėžimas</i>
1.	A. V. Rutkauskas (1999)	Asmeniniai finansai – tai ne tik pinigai, kuriais disponuoja namų ūkis, bet ir dvišaliai arba daugiašaliai asmens piniginiai santykiai su kitais ekonominiais subjektais. Pagrindinė jų ypatybė ta, jog jie susiję su pinigų judėjimu.
2.	V. Aleknevičienė (2005)	Namų ūkio finansai apibrėžiami kaip ekonominiai piniginiai santykiai, kurie atsiranda namų ūkio narių veiklos procese sudarant, paskirstant ir naudojant pinigų fondus, siekiant patenkinti gyvenimo poreikius.
3.	A. Klimavičienė, D. Jurevičienė (2007)	Asmeniniai finansai – tai asmens ar namų ūkio pajamos ir išlaidos; tai lėšos, kurias asmuo gauna kaip pajamas ir išleidžia sukurdamas piniginius santykius. Su šiais pinigais susiję finansiniai sprendimai.
4.	K. Taujanskaitė, D. Jurevičienė (2010)	Asmeniniai finansai – trijų kintamųjų – pajamų, išlaidų ir laisvų lėšų, kurias galima taupyti arba investuoti visuma.
5.	D. Jurevičienė, J. Gausienė (2010)	Namų ūkių finansai – tai dalis finansų sistemos, o makroekonominiu požiūriu – vienas iš keturių (arba iš trijų – uždarojoje ekonomikoje) bendrojo vidaus produkto sudedamųjų dalių, tiek vartojimo, tiek pajamų akumuliacijos prasme. Plačiaja prasme, jei sudėsime visą ekonomikos sistemoje esantį turtą ir atimsime tarpusavio išsipareigojimus, gausime, kad visas egzistuojantis turtas nuosavybės teise priklauso namų ūkiams (išskyrus tam tikrus tarptautinius ar valstybinius fondus).
6.	H. Kwok, M. Milevsky, C. Robinson (1994)	Asmeniniai finansai – tai finansinių elgsenos sprendimų rinkinys, skirtas piniginius veiksmus atliekantiems vieniems ar keliems asmenims. Jis nurodo būdus, kuriais individai ar šeimos sudaro biudžetą, saugo, išleidžia pinigus per tam tikrą laiką, atsižvelgiant į įvairius finansinius rizikos veiksnius ir ateities įvykius.

1.1 lentelės tęsinys

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Autoriai</i>	<i>Apibrėžimas</i>
7.	JumpStart Coalition For Personal Financial Literacy (2007)	Asmeniniai finansai – tai principai ir metodai, kuriuos individas naudoja įgyti ir valdyti pajamas bei turta.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kaip matyti iš 1.1 lentelėje pateiktų apibrėžimų, dauguma autorių asmeninius finansus įvardina labai įvairiai. Nagrinėjant asmeninių finansų temą, neišvengiamai susiduriama su *namų ūkio sąvoka*. Namų ūkis priima finansinius sprendimus, susijusius su efektyviu pajamų panaudojimu. Tai gali būti tokios veiklos rūšys, kaip: darbas, apmokymas dirbti, gyvenimo sąlygų planavimas išėjus į pensiją, efektyvus santaupų panaudojimas bei kitos turto formos. Apibendrintai galima teigti, jog namų ūkių finansai – tai ištasas pinigų valdymo procesas nuo pačių pajamų gavimo iki jų efektyvaus panaudojimo, kurio metu atsiranda finansiniai santykiai.

Asmens finansiniai santykiai atsiranda tada, kai pradeda judėti piniginės lėšos jų formavimosi ir naudojimo procesuose. Tačiau piniginių lėšų susidarymo ir naudojimo procesai neturi būti chaotiški – juos būtina kruopščiai planuoti (Service of CNN, fortune and money).

R. Jasinavičius teigia, kad žmogaus profesinis ir juo labiau jo finansinis gyvenimas turi būti tapatingas jo fiziniam gyvenimui. Tai reiškia, kad jis dėsningai privalo praeiti tokius pačius augimo ir brandos etapus, kaip ir fizinis žmogaus gyvenimas (Logfina, 2010):

- 1) finansinę kūdikystę (visiška finansinė priklausomybė nuo tėvų ar globėjų);
- 2) finansinę vaikystę (uždirbamos minimalios pajamos, tačiau jų dydis yra mažesnis nei išlaidos);
- 3) finansinę jaunystę (sugebėjimas išleisti ne visas pajamas ir dalį jų atidėti finansinėms investicijoms arba, kitaip tariant, finansiniams aktyvams įsigyti ir vystyti);
- 4) finansinę brandą (pajamos iš finansinės jaunystės etape įsigytų finansinių aktyvų ima viršyti darbinės pajamas);
- 5) visavertį finansinį gyvenimą (pajamų srautas iš finansinių investicijų tampa pakankamas ne tik laisvam gyvenimui užtikrinti, bet ir realiems tikslams ir svajonėms įgyvendinti);
- 6) finansinę pensiją (tokia būklė, kai dėl finansinių išteklių trūkumo tenka riboti natūralius poreikius, todėl atsiranda būtinybė išpardavinėti per tam tikrą laiką sukauptas atsargas, šio etapo siekiama išvengti).

Namų ūkio nariai, gamindami įvairias prekes ir teikdami paslaugas, rinkoje dalyvauja kaip pardavėjai. Tuo pačiu metu jie yra ir vartotojai. Tad namų ūkis tampa svarbiu ekonominių santykių subjektu. Vis labiau vystantis rinkos santykiams ir didėjant pinigų srautams, namų ūkio finansai

išskiriami į savarankišką finansų posistemės dalį. Tam įtakos turi vis didesnis gyventojų ekonominis ir socialinis vaidmuo šiandieninėje visuomenėje.

Asmeninių finansų komponentai gali susidaryti iš atsiskaitomųjų ir taupymo sąskaitų, kredito kortelių ir vartotojų paskolų, investicijų į vertybinius popierius, pensijinius fondus, gyvybės draudimus ir pajamų bei mokesčių valdymą. Supaprastinant galima teigti, jog tai – veiksmai su namų ūkio pajamomis ir išlaidomis.

A. V. Rutkauskas (1999, p. 51) nurodo, kad asmeniniams arba namų ūkio finansams priklauso visi piniginiai santykiai su:

- Valstybės valdymo organais (renkančiais įvairius mokesčius, pvz.: vizos, santuokos, skyrybų apiforminimas);
- Mokesčių inspekcija (mokant mokesčius, atliekant kitus mokėjimus);
- Savivaldybės organais (perkant gyvenamąjį plotą ir kt., nuomojant žemę, mokant administracines baudas);
- Bankais (gaunant – grąžinant kreditus, perkant – parduodant valiutą, dalyvaujant loterijoje);
- Draudimo kompanijomis (naudojantis visomis draudimo rūšimis);
- Nevalstybiniais pensijų fondais (įnešant įmokas ir gaunant pensiją);
- Finansinėmis ir finansinėmis-kreditinėmis įstaigomis (lombardai, brokerinės kompanijos);
- Ūkiniais subjektais (mokant nuomą už žemę ar kitą turtą, išmokant darbo užmokestį, dividendus už akcijas ir t.t.).

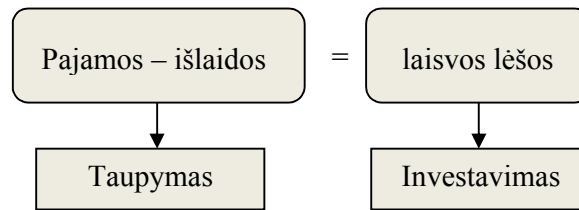
Šiuose išvardintuose finansiniuose santykiuose dalyvauja fiziniai asmenys ar šeimos ūkiai. Tai leidžia teigti, kad su asmeninių pajamų gavimu ir išleidimu susijusi pagrindinė visuomenės piniginių santykių dalis. Tad asmens finansiniai santykiai būtent ir atsiranda judant piniginiams lėšoms jų formavimosi ir panaudojimo procesuose.

Taigi apibendrinant asmeninius finansus galima įvardinti kaip namų ūkio finansinių veiksmų sąveika su įvairiais ekonominiais subjektais. Šios sąveikos pagrindinis tikslas patenkinti gyvenimo poreikius bei valdyti pajamas ir turtą. Asmeniniai finansai pasaulyje ir Lietuvoje sulaukia vis didesnio dėmesio, tad atsiranda ir daugiau įvairių teorijų, susijusių su asmeninių finansų valdymu.

1.2. Asmeninių finansų valdymo samprata

Kaip teigia K. Taujanskaitė ir D. Jurevičienė (2010), egzistuoja gan didelė autorių požiūrių į asmeninius finansus įvairovė: per vartojimą, investavimą, taupymą, atsižvelgiant į gyvenimo ciklą ar besikeičiančius verslo ciklus. Apibendrinusios įvairius mokslinius tyrimus, autorės pastebi, kad dauguma mokslininkų asmeninius finansus nagrinėja fragmentiškai, t. y. tik pajamas ir išlaidas, tik investavimą, tik taupymą ar pan., ir nepateikia sisteminio požiūrio į šį procesą. Tad autorės,

išnagrinėjusios įvairius mokslinius šaltinius, siūlo asmeninius finansus apibrėžti tokia fundamentalia lygtimi (žr. 1.1 pav.).

1.1 pav. **Asmeninių finansų lygtis**

Šaltinis: Taujanskaitė, Jurevičienė, 2010, p. 105

Suvokus šių kintamųjų (žr. 1.1 pav.) tarpusavio sąveiką, asmeninių finansų valdymas taptų aiškesnis ir leistų šį procesą valdyti pačiam žmogui, be ypatingos finansinių tarpininkų pagalbos, pavyzdžiui:

- didinant pajamas ir nekeičiant vartojimo lygio, t. y. išlaidų, būtų galima didinti savo laisvų lėšų kiekį;
- mažinant išlaidas ir nekeičiant pajamų lygio, taip pat galima didinti savo laisvas lėšas;
- sėkmingai investavus į vartojimo sritį, ateityje galima sumažinti išlaidas nebloginant, o gal net ir pagerinant savo gyvenimo kokybę ir pan. (Taujanskaitė, Jurevičienė, 2010, p. 105).

Taigi, **asmeninių finansų valdymas** – tai asmens ar šeimos atsiskaitomųjų ir taupymo sąskaitų, kredito kortelių ir vartotojų paskolų, investicijų į verslą, vertybinius popierius, pensinius fondus, gyvybės draudimus ir pajamų bei mokesčių planavimas, kontroliavimas, nukreipimas.

Asmeninių finansų valdymą turinio požiūriu galima skirstyti į investicijas, draudimą, mokesčių planavimą, pensijų paslaugas, paveldimo turto planavimą (Bikas, 2003). Tačiau asmens finansinis planavimas turėtų būti suprantamas plačiau: vartojimo ir taupymo, skolų, draudimo, investavimo, pensijų, nekilnojamojo turto, pajamų mokesčių planavimas (Jurevičienė, Klimavičienė, 2008).

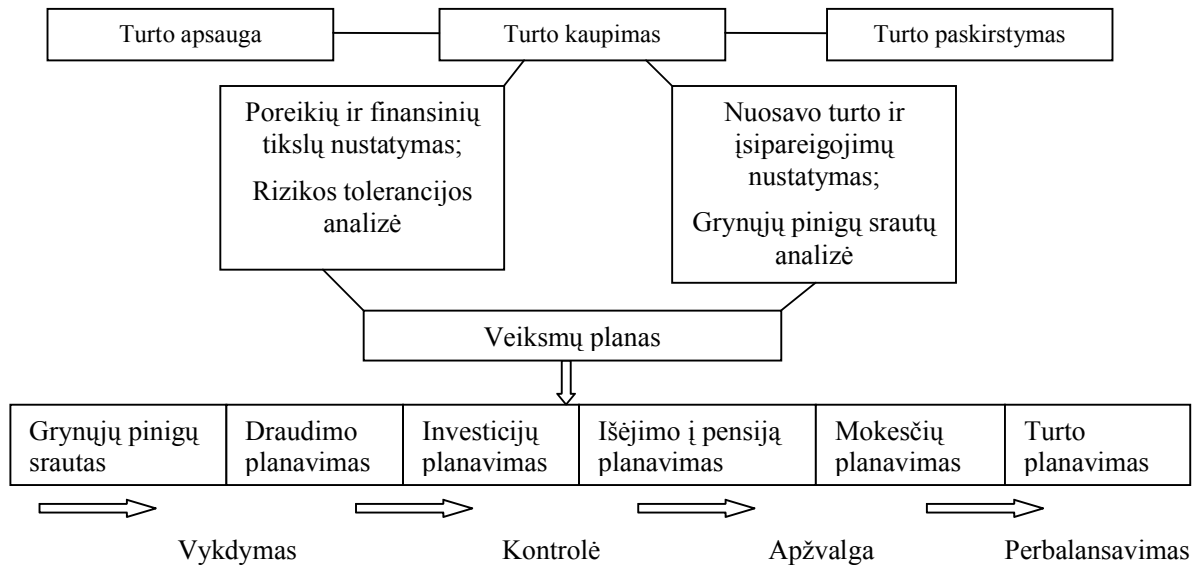
D. Jurevičienė ir E. Gausienė (2010) nurodo, jog **asmeninių finansų tikslas** – visada turėti pakankamai pinigų. Vadinasi, pelningesniu laikotarpiu kaupti atsargas laikotarpiams, kai įplaukos nebus pakankamos. Svarbiausia asmeninių finansų valdymo funkcija yra finansų planavimas. Finansų planavimas reikalingas tam, kad žmogus galėtų judėti iš ten kur jis yra, į ten kur jis nori būti (Rutkauskas, 1999, p. 52).

Asmeninių finansų planavimas tam tikra prasme yra pasiruošimas būsimiems namų ūkio poreikiams tenkinti. Asmeninių finansų planavimas – tai procesas, kuris tiksliai susieja finansinius asmens interesus, iš kurių pagrindiniai (Alfest, 2004):

- Mokesčių planavimas – mokesčių mažinimas.
- Pinigų srautų planavimas – taupymo vartojimo politika.

- Investicijos – efektyvus išteklių paskirstymas ateičiai.
- Rizikos valdymas – draudimo ir kitos paslaugos.
- Pensijos planavimas – gyvenimo ciklo planavimas tam laikotarpiui, kai nebus darbinių pajamų.
- Nekilnojamojo turto planavimas – finansų tvarkymas, atsižvelgiant į kitus namų ūkio narius ypač svarbus, kai turto savininkas perduoda jį testamentu.

Asmeninių finansų planavimo procesą būtų galima pavaizduoti taip (žr. 1.2 pav.):

1.2 pav. **Finansinis planavimo procesas**

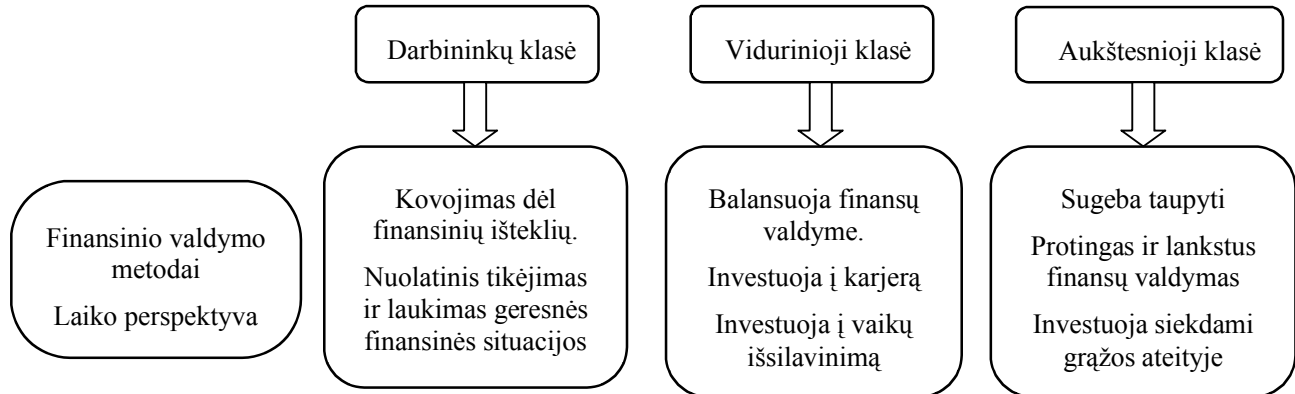
Šaltinis: adaptuota darbo autorės pagal Alfest, 2004

Asmeninių finansų planavimas yra koordinuotų ir apgalvotų planų pasiekti finansinius tikslus rengimas ir įgyvendinimas. Kiekvieno asmens finansiniai tikslai gali skirtis priklausomai nuo individualių aplinkybių, požiūrio, poreikių. Finansinio planavimo procesas apima asmeninių tikslų pavertimą specifiniais planais ir galiausiai konkrečiomis priemonėmis tiems planams įgyvendinti. (Hallman, Rosenbloom, 2003).

Pasak SEB Vilniaus banko šeimos finansų ekspertės J. Varanauskienės, žmogus turi stengtis numatyti ne tik esamus, bet ir būsimus poreikius – ko reikės, kas gali atsitikti po savaitės, po pusmečio, po kelerių metų, ir jiems pasiruošti iš anksto. Tai yra pati **pagrindinė asmeninių finansų valdymo taisyklė**. O kitos taisyklės arba principai tik papildo pagrindinę:

- turėti santaupų nenumatytiems atvejams;
- iš anksto planuoti būsimas išlaidas;
- neįklimpti į skolas;
- apsaugoti sukauptą turtą.

Pasak A. Leung (2011), asmeninių finansų valdymas priklauso nuo socialinės klasės, kuriai priklauso asmuo (žr. 1.3 pav.).

1.3 pav. Asmeninių finansų valdymas atsižvelgiant į socialinę klasę

Šaltinis: Leung, 2011, Vol. 14, p. 220

Išsiaiškinius tikslus ir laiką, įvertinus riziką ir turint lėšų galima pradėti investuoti. Iš esmės finansinis planas susideda iš tokių pagrindinių sudedamųjų: situacijos analizė, tikslų nustatymas, plano sudarymas, jo laikymasis ir vėlesnis koregavimas. Pasak Hallman ir Rosenbloom (2003), pasiturintys žmonės jau suprato finansinio plano būtinybę ir pradėjo domėtis turto valdymo priemonėmis, mažiau uždirbantiems asmenims trūksta informacijos.

Atliktas individų finansinės elgsenos tyrimas rodo, kad turėdami laisvų lėšų žmonės jas laikytų banko indėliuose arba investuotų į nuosavybės vertybinius popierius, t. y. akcijas (Taujanskaitė, Jurevičienė, 2010). Dauguma žmonių bijo visiško arba dalinio laisvų lėšų praradimo dėl netinkamai pasirinktos investavimo strategijos, tačiau, nepaisant to, daugeliu atveju jie yra linkę elgtis arba perdėtai konservatyviai, arba rizikingai. Tai pavojinga nestabilios ekonomikos sąlygomis.

Jurevičienė ir Gausienė (2010) išskiria šiuos pagrindinius asmeninių finansų valdymo principus:

- Investuoti reikia pradėti kuo anksčiau, nelaukiant geresnių laikų;
- Pensijos planavimas turėtų būti pagrindinis tikslas ir prioritetas.

J. Varanauskienė, bene daugiausia šia kryptimi Lietuvoje viešai diskutuojanti finansų ekspertė, juos susistemintai apibūdina taip (Logfina, 2010):

➤ pirmas kriterijus: asmeninius finansus reikia valdyti taip, kad didėtų pajamos ir turtas. Tačiau gyvenime dažnai atsitinka, kad didėjant pajamoms turtas nedidėja. Kodėl? Dažnai, didėjant pajamoms, didėja ir išlaidos vartojimui;

➤ antras kriterijus: racionalus vartojimas. Šiandien jaunimas dažniau linkęs išleisti vartojimui, tam net ima bankų paskolas. Pagal finansinio gyvenimo ciklo teoriją, jaunas žmogus savo gyvenimo pradžioje gali skolintis ir vartoti būsimų pajamų sąskaita. Vėliau jo kvalifikacija didėja, darbo jėgos

vertė kyla, jis gauna didesnę darbo užmokestį ir nemažindamas vartojimo gali atidėti pinigų paskoloms gražinti. Tačiau vien gauti pinigų nepakanka, reikia tikslingai valdyti jų srautus, t.y. sunaudoti juos ne tik einamojo vartojimo prekėms, bet ir juos „efektyviai įdarbinti“;

➤ trečias kriterijus: pasitenkinimas gyvenimo kokybe. Tyrimai užsienyje ir šalyje rodo, jog turtingas ne tas, kuris daug turi, o tas, kuriam užtenka.

R. Jasinavičius rekomenduoja vadovautis šiais pagrindiniais finansų išminties dėsniais:

- 1) nuolat stengtis daugiau užsidirbti, geriau parduodant žmogiškosios veiklos rezultatus;
- 2) nuo kiekvienų gaunamų pajamų, bent 10 proc. „susimokėkime sau“, t.y. visko neišleisti, o dešimtinę atidėti – kaupti atsargas;
- 3) ženklia savo atsargų dalį paversti finansiniais aktyvais (kitai sakant investuoti);
- 4) nuolat ir atkakliai lavinti bei ugdyti savo ir savo artimųjų finansinę išmintį bei finansinius rezultatus (Logfina, 2010).

Asmeninių finansų valdymo pagrindinė funkcija – jų planavimas. Tai būtina siekiant patenkinti namų ūkio poreikius, įgyvendinant numatytus finansinius tikslus. Tinkamas finansų valdymas namų ūkio kontekste leidžia pasiekti didesnių finansinių perspektyvų, tokių kaip senatvės užsitikrinimas, draudimas, nekilnojamasis turtas ir kt. Galima teigti, kad asmeninių finansų valdymo principai remiasi bendraisiais finansų valdymo principais bei įvairiomis teorijomis, nagrinėjančiomis vis aktualesnę asmeninių finansų sritį. Apibendrinant išskirtini šie aspektai: akcentuojama investavimo svarba; teigiama, kad verta protingai rizikuoti; pabrėžiama, kad būtina kuo anksčiau planuoti pensiją, patariama vengti skolų; būtina apskaičiuoti pinigų vertę, ir, svarbiausia, reikia suvokti, kad asmens gerovė – ne tik turtai, bet ir turiningas gyvenimas.

1.3. Pajamų ir išlaidų valdymas

Lietuvos Respublikos Pelno mokesčio įstatyme (2001, 2 str.) pajamos apibūdinamos kaip visos iš Lietuvos ir ne Lietuvos šaltinių uždirbtos ir (arba) gautos visų rūšių pajamos pinigais ir (arba) ne pinigais. Pajamos yra gaunamos:

- iš vykdomos veiklos;
- iš paskirstytojo pelno;
- autorinio atlyginimo pajamos, įskaitant atlyginimą už suteiktas gretutines teises,
- pajamos, gautos kaip atlyginimas už perduotą ar pagal licencinę sutartį suteiktą teisę naudotis pramoninės nuosavybės objektu, franšize,
- pajamos už suteiktą informaciją apie gamybinę, prekybinę ar mokslinę patirtį, kompensacijos už autorinių arba gretutinių teisių pažeidimą pajamos,

➤ pajamos už parduotą, kitokiu būdu perleistą nuosavybėn arba išnuomotą nekilnojamąjį pagal prigimtį daiktą, esantį Lietuvos Respublikoje.

Pasak V. Karpuškienės (1997), žmonių gaunamas pajamas galima suskirstyti į dvi stambias grupes:

I. Pirminės pajamos, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Prie pirminių pajamų priskiriamos taip pat ir savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti vartojimo reikmenys.

II. Antrinės pajamos – tai valstybės perskirstytos pajamos. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirbamas pajamas, kita vertus, moka socialines išmokas ir taip gyventojų pajamas padidina. Tai kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės.

Pajamos taip gali būti paslėptosios. Pasak V. Vitunskienės (1997), „paslėptosios“ pajamos savo ruožtu gali būti kelių rūšių: pajamos, atsirandančios dėl vartotojų (kaip rinkos dalyvių) ekonomijos, kai vartotojas sutaupo, kai rinkoje susitaria su pardavėju dėl galimos palankiausios kainos priklausomai nuo prekių ar paslaugų kokybės ir kiekio; pajamos, kurios atsiranda naudojantis nemokamomis socialinėmis paslaugomis – nemokamomis medicinos paslaugomis, nemokamu mokslu, kai kurioms gyventojų grupėms taikomomis įvairių paslaugų lengvatomis ir panašiai.

Efektyvūs pajamų šaltiniai – pajamų gavimo būdai ir priemonės, kurie generuoja gausesni pinigų srautą, net ir nenaudojant papildomų išteklių (Jasinavičius, Turtėjimo akademija).

M. Jėčiuvienė (2002) nurodo tokias pagrindines gyventojų pajamų diferenciacijos priežastis:

- skirtingi gabumai;
- skirtingas išsilavinimas;
- nevienodas polinkis rizikuoti;
- nuosavybės turėjimas ar neturėjimas;
- nevienodi sugebėjimai užsidirbti papildomų pajamų;
- sėkmė, ryšiai, nelaimės.

Kad būtų galima įgyvendinti ir trumpalaikius, ir ilgalaikius tikslus be kokios nors išorinės pagalbos, reikia į juos atsižvelgti tvarkant kasdieninę ne tik pajamų, bet ir išlaidų apskaitą. Kasdieninė išlaidų apskaita – tai ne tik faktinių išlaidų registravimas, bet ir jų planavimas bei paskirstymas taip, kad išlaidos (esamos ir planuojamos būsimos) neviršytų pajamų (esamų ir būsimų). Svarbiausias žingsnis išlaidų valdymo link, išmokti apibrėžti savo būtinąsias išlaidas. Būtiniosios išlaidos turi patenkinti mūsų fiziologinius, saugumo ir bendravimo poreikius. Išmokti gyventi pagal pajamas, reikia būtinosioms išlaidoms išleisti ne daugiau kaip 80 proc. pajamų, 10 proc. taupyti atidedant į investicinę sąskaitą, 10 proc. skirti savo laimės poreikiams tenkinti.

Norint tinkamai valdyti asmeninius finansus pirmiausiai būtina atsižvelgti į savo pajamas ir išlaidas. Pajamų didinimas ar išlaidų mažinimas yra pagrindiniai būdai siekiant turėti daugiau laisvų

pinigų. Būtina apsvarstyti visus įmanomus pajamų šaltinius, nes labai dažnai pajamos siejamos tik su darbo užmokesčiu. Tuo tarpu norint tinkamai valdyti išlaidas svarbu atskirti būtinąsias išlaidas nuo visų kitų. Būtinios išlaidos yra neišvengiamos, tačiau kitas išlaidas visada galima sumažinti. Siekiant tinkamai valdyti finansus ypač svarbu atsižvelgti į savo turimą turtą ir finansinius įsipareigojimus. Sudarant įvairius sandorius, kurių pagrindas yra finansiniai įsipareigojimai, labai svarbu atsižvelgti į savo finansines galimybes. Šiame baigiamojo magistro darbo tolesniuose skyriuose nagrinėjami pajamų gavimo būdai ir priemonės, kurie generuoja gausesnę pinigų srautą.

1.4. Pinigų vertės samprata

Netinkamo finansų valdymo priežastis yra menkas finansinis išprusimas, gyventojai apskritai nesuvokia pinigų vertės. Pasak S. Sajausko (2010), bendriausia prasme pinigai – tai daiktai, kurie prekių mainuose atlieka tarpininko vaidmenį, siaurąja prasme – monetos ir popieriniai pinigai.

Yra nustatyta, kad pagrindinis darbuotojus motyvuojantis veiksnys yra darbo užmokestis, ir kylant asmeninio vartojimo prekių ir paslaugų kainoms, paprastai darbuotojai tikisi darbo užmokesčio augimo, atsižvelgiant į kainų lygio didėjimą (Žiogelytė, 2010). Pasak R. Jasinavičiaus, V. Ganiprausko (2012), siekiant įvertinti gaunamų pajamų tikrosios vertės pokyčius, privaloma atsižvelgti į pinigų vertės pokyčius: infliaciją arba defliaciją skaičiuojant pagal bazinių vertybių kainų pokyčius, t.y. statistikos departamento sudarytą prekių ir paslaugų krepšelį (statistinį krepšelį), kurį sudaro 902 reprezentatyviosios prekės ir paslaugos.

Gyventojai nesuvokia, kad pinigų vertę mažina infliacija – tai tokia situacija, kai prekių ir paslaugų kainos išauga, todėl jų įsigyti galima mažiau. Gali atrodyti, kad perkamosios galios sumažėjimas dėl infliacijos nėra labai didelis. Tačiau vertėtų prisiminti, kad infliacija apskaičiuojama sudėjus tam tikrų prekių kainų pokyčius ir apskaičiavus vidurkį, todėl kiekvienas pirkėjas turi savo individualią infliaciją. Infliacijos rizika atsiranda dėl kylančių įvairių vartojimo prekių ir paslaugų kainų, dėl to sumažėja pinigų perkamoji galia, t.y. už tam tikrą pinigų sumą bus galima nupirkti mažiau prekių. Investuojant būtina skaičiuoti, ar pasirinktos investicijos pelningumas nebus mažesnis nei infliacija.

Norint tinkamai suvokti pinigų esmę, reikia suvokti pinigų funkcijas. Pagrindinis pinigų vaidmuo – palengvinti mainus. Tai reiškia, kad žmonės pinigus keičia į jiems reikalingas prekes ar paslaugas, todėl pirmoji pinigų funkcija – mainų priemonė. Ši mainams naudojama pirminė pinigų forma vadinama prekiniais pinigais. Akivaizdu, viena iš būtinų sąlygų, kad ši prekė galėtų atlikti pinigų funkciją, yra ta, kad ji turi būti priimama kaip mainų priemonė visoje šalyje, ar tai būtų dėl susiklosčiusios tradicijos, neoficialaus susitarimo ar įstatymo (Grakauskas ir kt., 2007). Antroji pinigų funkcija – vertės matas. Šiuo atveju pinigais naudojamės kaip priemone įvairių daiktų vertėms

palyginti. Pasak J. Paunksnienės ir A. Liučvaitienės (2009), pinigai – vertės matas: jais nustatomos kainos, bet kurioje valstybėje jos nustatomos naudojant nacionalinę valiutą. Trečioji pinigų funkcija būsimų mokėjimų priemonė, kuri suteikia galimybę pirkti naudojant kreditą. Pinigais yra gražinama skola už gautas prekes ir paslaugas. Šia pinigų funkcija grindžiamos piniginės paskolos. Kaip dar vieną pinigų funkciją galima įvardinti tai, kad pinigai yra likvidi kaupimo priemonė – juos galima saugoti ir jie nepraranda vertės. Pinigai į prekes ir paslaugas gali būti iškeisti bet kada, todėl jie suteikia žmonėms galimybę taupyti ar investuoti, o pirkti – vėliau.

M. N. Rothbard (2009, p. 16) teigia, kadangi visuose mainuose dalyvauja pinigai, visi mainų santykiai išreiškiami pinigais, todėl žmonės gali palyginti kiekvienos prekės rinkos vertę su bet kurių kitų prekių rinkos verte. Tik piniginių kainų atsiradimas rinkoje leidžia atsirasti civilizuotai ekonomikai, nes tik jos leidžia verslininkams remtis ekonominiais išskaičiavimais.

M. N. Rothbard savo knygoje „What has government done to our money?“ rašo, kad „auksas, kaip geriausia pinigų išraiška, laisvoje rinkoje vystėsi šimtmečiais; kaip daiktas, suteikiantis stabiliausią piniginių tarpininkavimą. Svarbiausia, kad aukso pasiūla ir paklausa buvo reguliuojama tik rinkos jėgų, o ne savavališku vyriausybės sprendimu.“ (2010, p. 90). Taigi naudojant auksines monetas, rinkos dalyviai aiškiai suvokė jų vertę. Kadangi auksas yra visuotinis mainų tarpininkas, jo perkamumas didžiausias, jis gali būti kaupiamas, naudojamas tarpininkavimui dabartyje ir ateityje, ir juo gali būti reiškiamos visos kainos.

Tuo tarpu popieriniai pinigai buvo sukurti specialiai ir svarbiausia centralizuotai. Valstybė turi reguliuoti pinigų pasiūlą tam, kad suaktyvintų rinką: per centrinę banką sumažinusi palūkanų normą, valstybė skatina skolinimąsi, tai didina prekių ir paslaugų kiekį, tačiau tai nereiškia, kad žmonių santaupos didėja, iš kurių jie galės pirkti tas naujas prekes ar paslaugas. Todėl atsiranda nesutapimas tarp esamo pinigų ir gėrybių kiekio, kaip tai nutiko Jungtinėse Amerikos Valstijose, kurių Federalinė rezervų sistema 2003 m. nustatė 1 proc. palūkanų normą. Tai suteikė galimybę komerciniams bankams skolintis pigiai, įkeičiant dalį turto iš savo obligacijų portfelio. To rezultatas – komercinių bankų išduodamų kreditų padidėjimas. Kadangi realiai santaupų nepadaugėjo, o imta vartoti skolon, visa ši situacija baigėsi pasauline 2007–2008 m. finansų krize.

Realiai pinigų vertei mažėjant, nominalios pajamos nekinta, arba kinta nežymiai, o tai reiškia, kad už tą patį nominalų atlyginimą, žmogus realiai gali įsigyti mažiau: pinigų kiekio didėjimas nekintant gėrybių skaičiui kelia prekių ir paslaugų kainas, todėl vidurinioji žmonių klasė skursta, nes perkamoji galia mažėja. Bendrai galima teigti, kad egzistuoja realūs ir simboliniai – dekretiniai pinigai. Realūs tai tokie pinigai, kurie patys savyje turi vertę ar naudą, kaip, tarkim, auksas ar sidabras.

Taigi siekiant tinkamai suvokti pinigų vertę, pirmiausiai reikia žinoti pinigų funkcijas. Pinigai yra mainų priemonė, vertės matas, kartu tai yra ir būsimų mokėjimų priemonė ir likvidi kaupimo priemonė. Be to būtina suvokti, kad didėjanti infliacija mažina pinigų vertę. Todėl

valdant asmeninius finansus labai svarbu ne tik išsaugoti pinigų vertę, bet ir tinkamai juos investuoti, gaunant maksimalią naudą su kuo mažesne rizika. Pinigų vertės išsaugojimo galimybės aptariamos tolimesniame darbo skyriuje.

1.5. Pinigų vertės išsaugojimo galimybės

Pagrindinė pinigų perkamosios galios mažėjimo priežastis yra neadekvatus pagaminamų gėrybių skaičiui pinigų kiekio augimas. Todėl, norint surasti priemones, apsaugančias pinigų perkamąją galią, reikia išsiaiškinti, kiek jos padidina nominalų atsargų kiekį (prieaugis turi būti didesnis arba lygus infliacijos nuostoliams) arba turi pastovią ar bent jau mažai kintančią vertę. Kitas svarbus aspektas – minimali rizika: priemonės turi būti maksimaliai saugios. Kai pajamos gaunamos pinigine išraiška, jų vertę atspindi tokia formulė (Jasinavičius, Ganiprauskas, 2012):

$$P_{vi} = N_{pi} \cdot p_{vi}, \quad (1)$$

čia: P_{vi} - pajamų vertė i - tuoju momentu; N_{pi} - piniginių vienetų skaičius, gautas duotuoju momentu i ; p_{vi} - piniginio vieneto vertė duotuoju momentu i .

Pagrindinis reikalavimas tikriesiems pinigams yra toks, kad jų vertė ilguoju periodu privalo būti nekintama:

$$p_{vt} = p_{v0} = const, \quad (2)$$

čia: p_{vt} , p_{v0} – piniginio vieneto vertė duotuoju momentu t ir 0 .

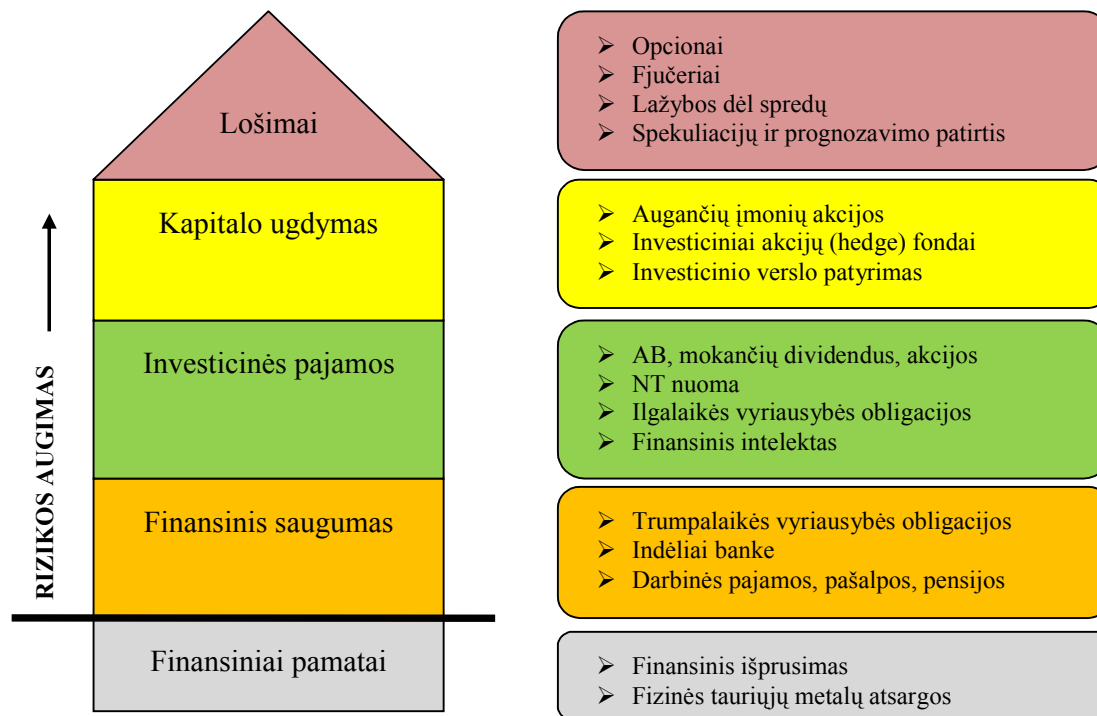
Tik tokiu atveju pinigų skaičius vienareikšmiškai atspindės mainomų į juos prekių ir paslaugų vertę. Per visą pinigų egzistavimo istoriją tokiais pinigais visada buvo auksas ar/ ir kitų tauriųjų metalo gabalai (monetos, luitai). Ilgą laiką popieriniai jų pakaitalai – banknotai – buvo susieti su konkrečiu aukso kiekiu. Šis mainuose naudojamų piniginių vienetų susiejimas su konkrečiu aukso kiekiu yra vadinamas – „Aukso standartu“, reiškiančiu, kad gryno aukso uncija turi konkrečią ir pastovią pinigų kainą, išreikštą pasirinktu piniginiu vienetu (Jasinavičius, Ganiprauskas, 2012).

Iš formulės matyti, kad dabartiniu momentu gaunamų pajamų vertė lygi piniginių vienetų skaičiaus ir jų vieneto vertės sandaugai. Tikslas – išsaugoti nemažėjančią pajamų vertę. Iš čia ir atsiskleidžia dvi galimybės: pirmuoju atveju, finansinėmis priemonėmis reikia didinti piniginių atsargų kiekį, kad didesnė nominalo sandauga su mažėjančia piniginio vieneto verte duotų tas pačias pajamas. Antras variantas pasirinkti tokias priemones, kurių vertė nekinta (arba kinta nežymiai), tuomet nominalus piniginių vienetų skaičius neturi didelės reikšmės.

Pasirenkant konkrečią investicijos rūšį galima remtis žemiau pateikta investavimo piramide (žr. 1.4 pav.).

Žvelgiant į 1.4 paveiksle pateiktus duomenis, matyti aiškiai suskirstyta kiekvienos finansinės

investicijos rizika, kuri tiesiogiai susijusi su grąža: siekdami didesnės grąžos investuotojai neišvengiamai susiduria su didesne rizika. Tarkim kapitalo ugdymo ir lošimų priemonės gali atnešti tiek didelę grąžą, tiek didelius nuostolius. Rizikingiausios yra lošimų priemonės, nes jos prilyginamos azartiniams lošimams, pelnomasi iš pirkimo–pardavimo kainų skirtumo.

1.4 pav. Investavimo piramidė pagal riziką

Šaltinis: R. Jasinavičius. Apie auksą ir sidabrą asmeninių finansų portfelyje arba kaip elgtis imitacinių pinigų pasaulyje. http://www.turtejimoakademija.lt/atsisiuntimai/TurtejimoAkademija.lt_webseminaro-skaidres.pdf

Finansinio saugumo priemonės teoriškai galėtų būti pinigų perkamosios galios išsaugojimo priemone, nes investuojama daugiausiai į trumpalaikes (iki 1 metų) obligacijas ir indėlius (Snopek, 2012, p. 20), be to šie finansiniai instrumentai yra laikomi saugiausiais.

Siekiant išsaugoti pinigų perkamąją galią vertėtų rinktis pirmas 3 piramidės grafas: finansiniai pamatai, finansinis saugumas ir investicinės pajamos. Fiziniai asmenys, kurie yra finansiškai išprusę, taip pat galėtų rinktis ir ketvirtą piramidės grafą – kapitalo ugdymas.

Taigi yra daug skirtingų finansinių priemonių, kuriomis naudojantis siekiama padidinti pinigines atsargas ar bent jau apsaugoti nuo pinigų perkamosios galios sumažėjimo. Iš visų aptartų finansinių priemonių, saugiausios ir išmatuojamos (pakanka statistinių duomenų tyrimui atlikti) yra indėliai, izdo vekseliai, Vyriausybės obligacijos, auksas, Europos investicinis fondas ir akcijų rinkos indeksas.

1.5.1. Taupymas – esminė saugių asmeninių finansų dalis

Gyvenime būna momentų, kai uždirbama daugiau nei išleidžiama ir kai reikia išleisti daugiau nei uždirbama. Tokiu atveju reikia taupyti arba skolintis (Kancerevyčius, 2006, p. 270). Taupymas – pirmasis žingsnis siekiant asmeninės ar šeimos finansinės gerovės. Būtent santaupos gali garantuoti finansinę sėkmę, o taupymo vengimas – rizika nuskursti. Žmogų bet kada gali ištikti įvairios nelaimės, o tai įtakoti jo finansinę būklę. Kaip nurodo Hall (2003), tokią padėtį gali lemti įvairūs nelaimingi atsitikimai kaip: sužalojimas, dėl kurio prarandamas darbingumas; darbo netekimas; liga; gaisras; netikėti įvykiai, kaip areštas, kokia nors problema, paveiksianti kurį nors šeimos narį.

Tad būtina pradėti taupyti kuo anksčiau. Mokslininkai pataria turėti 3–6 atlyginimų dydžio likvidžią sumą saugioje vietoje, pvz., banko sąskaitoje. Nors tai atrodo ganėtinai dideli pinigai dažnam gyventojui, tačiau tokia suma – finansinė apsauga, padėsianti išgyventi galimas finansines nesėkmes (Jurevičienė, 2008, p. 120).

Pradėti taupyti reikia kuo anksčiau. Nesvarbu, kokios pajamos, tačiau būtina nors mažą dalį jų atidėti. Geriausia atidėti 10 proc. nuo gaunamų pajamų, tuomet norimą sutaupyti 3 mėnesių atlyginimą bus galima greičiau nei per 5 metus. Svarbu taupymui skirtus pinigus atidėti iškart ir jų „neliesti“ (Jurevičienė, 2008).

Finansų patarėjai siūlo ir kitų metodų taupymui, pvz.: santaupas laikyti ne einamoje, o kitoje sąskaitoje, geriausia net gi kitame banke; jei padidėja atlyginimas, padidėjusią sumą skirti taupymui; polinkį skolintis pakeisti į polinkį taupyti: jei pasibaigė paskola už automobilį ar kitą daiktą, tą sumą taip pat skirti santaupoms, taip didės santaupos, kurios ateity tinkamai investuotos, atitinkamai didės.

Taupymo planavimui padeda pradininkų planas (Hall, 2003):

- Nusistatyti vieną ilgalaikį ir vieną trumpalaikį planą, bet ne daugiau kaip po tris kiekvienos rūšies;
- Įvertinti kiekvieno iš jų piniginę vertę, kurią reikia sutaupyti;
- Nuspręsti, per kiek laiko tą sumą reikia sutaupyti ir sudaryti mėnesio planą, kad tikslas būtų pasiektas.

Prieš pradėdant taupyti, būtina susidaryti veiksmų planą. Pirmas žingsnis į sėkmingą investavimą – dabartinės situacijos išsiaiškinimas ir finansinių tikslų apibrėžimas. Priešingu atveju gali laukti nesėkmingos investicijos.

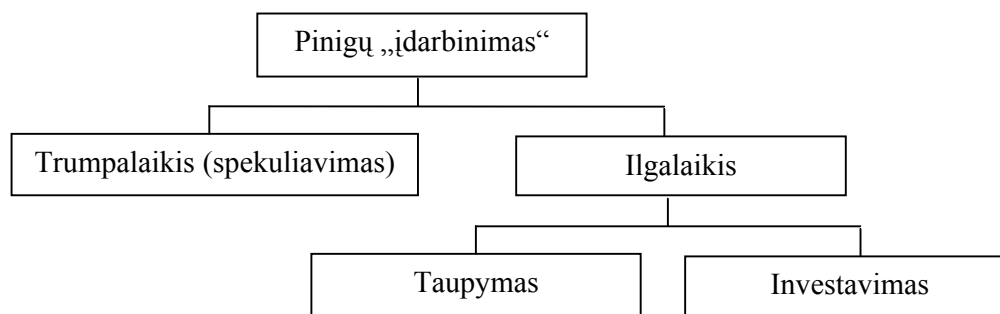
Taigi siekiant apsidrausti nuo finansinių nesėkmių, pirmiausia reikia pradėti kuo anksčiau taupyti. Pasiėkus 3–6 mėnesių atlyginimo sumą, galima kurti tolesnius finansinius planus, prieš tai būtinai sudarius trumpalaikių ir ilgalaikių tikslų sąrašą. Antras žingsnis į finansinę sėkmę – santaupų investavimas.

1.5.2. Investavimo svarba asmeninių finansų valdymo srityje

E. Bikas ir A. Kavaliauskas (2010) atlikę tyrimą nustatė, kad dauguma Lietuvos investuotojų yra racionalūs investuotojai, iš dalies nepasiduodantys emocijoms, demonstruojantys racionalų elgesį su neracionalaus elgesio priemaišomis. Taupyti galima laikant ir kaupiant pinigus, tačiau gresia jų nuvertėjimas. Santaupas galima investuoti. Kancerevyčius (2006, p. 270) teigia, kad tai, kas su santaupomis daroma tam, kad būtų galima daugiau vartoti ateityje, yra investavimas. Tas pats autorius nurodo, kad investavimas reiškia tikro dabartinio vartojimo atsisakymą dėl ateities vartojimo (dažnai neapibrėžto). Griežtai ekonomine prasme investicijos reiškia naujų kapitalo prekių sukūrimą (Kancerevyčius, 2006, p. 270).

Pasak He P, Hu X. (2010), didelė dalis asmenų turi ribotą racionalumą informacijos apdorojime ir sprendimų priėmime. Standartinis investavimo sprendimo priėmimas remiasi investicijos grąža, o asmenys nepasitiki savimi priimant sprendimus. Asmenys nelinkę investuoti, nes jie nesugeba priimti kintamoje aplinkoje atsirandančių rizikos charakteristikų.

Kad turimi pinigai atneštų kuo daugiau naudos, pravartu žinoti, ką galima su jais daryti (Černius, 2011):

1.5 pav. Pinigų „įdarbinimas“

Šaltinis: Černius G. Namų ūkio finansų valdymas, 2011, p. 123

Terminas „investicija“ kilęs iš lotyniško žodžio „investare“, reiškiančio „aprengti, apvilkti“. Plačiuoju požiūriu investicijos suprantamos kaip kapitalo įdėjimas siekiant jį padidinti. Kapitalo prieaugis turi būti pakankamas, kad kompensuotų investuotojui atsisakymą panaudoti lėšas vartojimui einamu momentu (Valentinavičius, 2010).

Kiekvienai investicijai būdingi trys bruožai: pirma, investavimo metu kažko atsisakoma, antra, investuojant tikimasi naudos ateityje ir trečia, investuojant visada rizikuojama. Šiuos investicijų bruožus nesunku paaiškinti: pirmasis bruožas reiškia, kad asmuo, nusprendęs savo turimas lėšas investuoti, privalo sumažinti vartojimą ir atsisakyti nereikalingų išlaidų (Jasienė, Kočiūnaitė, 2007, p. 68). Tokiu būdu atsiradusią laisvą lėšų dalį jis gali atidėti – tai yra investuoti. Suprantama, kad

racionalus asmuo neinvestuotų, jei nesitikėtų, kad ateityje jis iš to gaus tam tikros naudos. Tikėjimasis gauti naudos ateityje kompensuoja dabartinį asmens atsisakymą vartoti. Visa tai apibrėžia antrąją investicijų bruožą. Trečiasis investicijų bruožas sako tai, kad kiekviena investicija yra mažiau ar daugiau rizikinga. Investuojantis žmogus visada susiduria su rizika, kuri gali būti labai įvairi. Teigiama, kad kuo didesnis investicijos pelningumas, tuo didesnė ir jos rizika. Asmeniui, pasirinkus ganėtinai nerizikingą investavimo produktą, išlieka tam tikra rizikos tikimybė. Tai galėtų būti infliacinė rizika, kada gaunama grąža iš investicijų nepadengia infliacijos, valiutinė – kuomet yra susiduriama su neigiamais valiutų kursų svyravimais, t.y. kai viena valiuta nukrenta kitos atžvilgiu ir dėl to investuotojas patiria nuostolių (Mackevičius, Poškaitė, 1998).

Investicijos, priklausomai nuo investavimo objekto, skirstomos į (Treigienė, 2010, p. 5–6):

- Kapitalo investicijos – tai investicijos ilgalaikiam materialiam bei nematerialiam turtui sukurti, įsigyti ar jo vertei padidinti. Tai gali būti žemė, pastatai, įrenginiai;
- Finansinės investicijos – finansinio turto (akcijos, obligacijos, kiti skolos vertybiniai popieriai) įsigijimas siekiant ateityje gauti pelno ar pajamų dėl padidėjusios šio turto vertės.

Randama ir kitokių investicijų klasifikavimų (Valentinavičius, 2010, p. 26–27):

- Vartojimo investicijos – pinigų įdėjimas į ilgalaikio vartojimo prekes ar nekilnojamąjį turtą;
- Investicijos į verslą – tai bet koks lėšų įdėjimas į realius aktyvus, susijusius su prekių gamyba bei paslaugų teikimu, ir pelno gavimas esant normaliam rizikos laipsniui;
- Finansinės investicijos – tai aktyvų įsigijimas vertybiniais popieriais turint tikslą gauti pelno esant „normaliai“ šių investicijų rizikai.

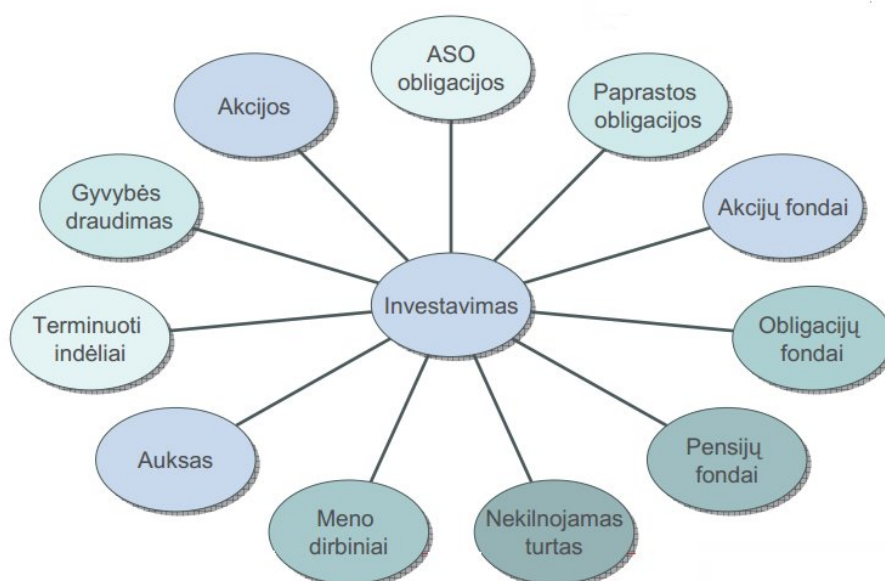
Investicinių priemonių per pastaruosius kelis dešimtmečius buvo sukurta labai daug, ypač padaugėjo skirtingų rūšių išvestinių vertybinių popierių. Tačiau nepaisant esančios įvairovės investicines priemones galima suskirstyti į kelias pagrindines grupes pagal investavimą į tam tikras turto klases (Kriščiukaitytė, 2009, p. 31-32):

- investicijos į nuosavybės vertybinius popierius – akcijos, depozitoriumo pakvitavimai, akcijų fondai, akcijų pensijų fondai, akcijų indeksiniai fondai;
- investicijos į skolos vertybinius popierius – trumpalaikiai ir ilgalaikiai vyriausybės vertybiniai popieriai, bendrovių skolos vertybiniai popieriai (obligacijos), obligacijų fondai, konservatyvūs pensijų fondai;
- investicijos į išvestinius vertybinius popierius – ateities sandoriai, pasirinkimo sandoriai, apsikeitimo sandoriai ir kt. sandoriai, kurių vertė priklauso nuo kito turto (akcijos, skolos vertybiniai popieriai, valiutos ir t. t.) kainos svyravimų;
- investicijos į pinigų rinkos priemones – indėliai, pinigų rinkos fondai;
- investicijos į nekilnojamąjį turtą – investavimas tiek tiesiogiai įsigyjant nekilnojamojo turto objektą, tiek per nekilnojamojo turto fondus;

➤ kitos investicijos (investavimas į žaliavas, meno kūrinius ir kt.).

Pastaruoju metu asmenys vis dažniau sutinka atsisakyti dabartinio vartojimo ir jį skirti investicijoms, tikėdamiesi, kad ateityje iš jų bus galima gauti tam tikrą investicinę grąžą. Prieš pradėdamas investuoti bet kuris asmuo visų pirma įvertins su savo finansais susijusias pagrindines ypatybes: pajamas, namų ūkių išlaidas, amžių, šeimos struktūrą, likvidžių lėšų poreikį, supratimą apie infliaciją ir palūkanų normas, patirtį finansų rinkose, supratimą apie mokesčius, ateities suvokimą (pensinio amžiaus), gyvenimo saugumą, karjeros pabaigos suvokimą, uždirbtų pajamų praradimą ir kitus dalykus. Labiausiai investicijų apimtys priklauso nuo gaunamų pajamų paskirstymo tarp vartojimo ir taupymo.

M. Vaičiulis (2007) teigia, kad yra 11 investavimo alternatyvų (žr. 1.6 pav.).

1.6 pav. **Investavimo alternatyvos**

Šaltinis: Vaičiulis, 2007. Asmeninių finansų pradžmenys. Taupymas akcijų fonduose. Ekonomikos aktualijos

Investicijas galima valdyti aktyviai arba pasyviai. Pasak Bagdono (2006), aktyvus investicijų valdymas – tai toks valdymo būdas, kai investiciniai sprendimai priimami remiantis ateities tendencijų prognozavimu, o šio valdymo tikslas – pelnas. Pasyvus investicijų valdymas – tai toks valdymo būdas, kuriuo siekiama, kad investicijų grąžos ir rizikos charakteristikos atitiktų tam tikro rinkos segmento ar indekso grąžą bei riziką.

Asmeninių finansų valdymas yra labai svarbus, kadangi tik tinkamas ir efektyvus asmens finansų panaudojimas gali turėti naudos ateityje. Asmuo, atsisakęs dabartinio vartojimo ir skirdamas dalį laisvų lėšų investicijoms, perkelia vartojimą ateičiai, taip tikėdamasis gauti daugiau naudos ateityje. Pradedant investuoti būtina susipažinti su investavimo taisyklėmis, nes priešingu atveju

galima sulaukti nesėkmės. Verta pasirinkti investavimą pagal asmeninius poreikius ir netgi būdą: vieniems tiks labiau rizikingos, bet pelningesnės, kitiems – stabilios, bet mažiau pelningos operacijos. Tad investuoti reikia atsakingai. Atsižvelgiant į darbo temą, plačiau apžvelgiamos tos investicijų rūšys, kurios patraukliausios asmeninių finansų srityje: grynujų pinigų indėliai, skolos vertybiniai popieriai (išdo vekseliai, obligacijos), Europos investicinis fondas, auksas, akcijų rinkos indeksas.

1.5.3. Investicija į grynuosius pinigų indėlius

Indėliai yra saugus ir patogus būdas taupyti ar investuoti laisvas lėšas. Indėlių palūkanų normos priklauso nuo indėlio termino. LR indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme pateiktas toks indėlio apibrėžimas: **Indėlis** – indėlininko pinigų, laikomų banke, banko filiale arba kredito unijoje pagal banko indėlio ir (ar) banko sąskaitos sutartis, ir kitų pinigų, į kuriuos indėlininkas turi reikalavimo teises, atsirandančias iš kredito įstaigos įsipareigojimo atlikti operacijas su indėlininko pinigais ar suteikti investicines paslaugas, suma (įskaitant sukauptas palūkanas) (2012, 2 str.). Kitaip tariant, indėlis – tai tam tikru periodu finansų įstaigoje laikomi pinigai, už kuriuos mokamos palūkanos.

Kadangi indėliai yra apdrausti valstybės, jie laikomi visiškai nerizikinga investicija. Lietuvoje indėliai draudžiami, kurių suma viename banke ar kredito unijoje neviršija 100 000 EUR. Banko ar kredito unijos žlugimo atveju išmokama indėlio ir priskaičiuotų palūkanų suma (LR indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas, 2002). **Svarbiausia indėlio paskirtis** – taupyti ir už įneštas lėšas gauti naudą. Indėlio palūkanas paprastai lemia keli veiksniai, tai: indėlio suma, trukmė, valiuta bei rūšis.

Indėliai gali būti įvairių rūšių. Terminuoti indėliai turi nustatytą trukmę, per kurią naudotis indėlyje laikomais pinigais negalima. Kaupiamieji indėliai skirti pastoviam taupymui, nes indėlio suma nustatytu periodu gali būti papildyta, o kai kuriais atvejais galima pasinaudoti tam tikra įneštos sumos dalimi neprarandant palūkanų. Einamieji indėliai prilygsta pinigams einamojoje sąskaitoje. Šiuo atveju terminas nenurodomas.

A. Maldeikienė (2005) pateikia tokį indėlio apibrėžimą – tai banke padėti pinigai, santaupos, viena iš investavimo priemonių, leidžianti taupyti, laikyti pinigus banke ir tokiu būdu uždirbti pinigų. Kuo ilgesnė indėlio trukmė, tuo didesnės palūkanos mokamos už padėtą indėlį. *Esti tokios indėlių rūšys* (Maldeikienė, 2005):

- Taupomieji indėliai – tai indėliai sudaryti tam tikram terminui, kurį galima papildyti bei prirėikus pinigų nenutraukiant indėlio dalį atsiimti.
- Indėlis su periodiniu palūkanų mokėjimu (dar vadinamas indėlis plus) – terminuotas indėlis, kurio palūkanos mokamos ne indėlio termino pabaigoje, o indėlininko pasirinktu periodu. Nutraukus

indėlių ankščiau laiko gali tekti sugražinti jau išmokėtas palūkanas arba ne – tai priklauso nuo banko indėlio taisyklių.

► Investicinis indėlis – indėlis, susijęs su investavimo rizika, todėl palankiu atveju leidžia tikėtis didesnės grąžos. Į indėlių dedami pinigai yra dalinai investuojami, todėl yra galimybės gauti aukštesnes nei terminuotojo indėlio palūkanas. Esant nepalankiai situacijai rinkose indėlis gali visai neuždirbti palūkanų, tačiau vis tiek yra atgaunama pradinė indėlio suma. Indėlis turi platinimo terminą, per kurį galima susidaryti indėlių ir nustatyti indėlio terminą, kurį reikia išlaukti norint atsiiinti indėlių.

Nepaisant mažo šių priemonių pajamingumo, jos net neapsaugo nuo infliacijos, kuri kartais gali išties kelti rimtą pavojų. Tokiu atveju reiškia, kad jei infliacija šiek tiek didesnė, kaip įprasta ir būna augančiose ekonomikose, realiai šios priemonės pinigų neuždirba, ir prieaugis yra tik nominalus, kuris net ne visada gali atsverti dėl infliacijos prarandamą pinigų vertę, dėl to šios priemonės naudingos tik bendrame portfelyje ir suteikia tam tikrą veiksmų laisvę lėšų valdytojui.

Kadangi indėlis laikomas pinigine išraiška, svarbu įskaičiuoti ir patiriamus piniginio vieneto vertės nuostolius dėl infliacijos. Remiantis aukščiau pateikta formule (1), siekiant išlaikyti tą pačią pajamų vertę, piniginio vieneto nominalų skaičius turi padidėti tiek, kad atsvertų nuostolius dėl infliacijos, jei jų nepadengia už indėlių mokamos palūkanos.

Paprastai už indėlius gaunamos palūkanos būna dvigubai mažesnės nei infliacija. Pavyzdžiui, jeigu infliacija siekia 8 proc. tai už indėlių bankai greičiausiai siūlys 4 proc. palūkanas. Iš esmės žmonės kaupdami santaupas banke skursta, tačiau trumpuoju laikotarpiu indėlis irgi gali būti geras sprendimas. Kartais finansinė situacija rinkose tokia neapibrėžta, jog geriausias trumpalaikis sprendimas yra tiesiog „pralaukti“ tokį periodą. Tokiu atveju tiksliau gauti kelis procentus iš banko, nei laikyti grynuosius „kajinėje“.

1.5.4. Investicija į skolos vertybinius popierius

Iždo vekseliai – trumpalaikiai vyriausybės vertybiniai popieriai. Lietuvoje tai iki vienerių metų trukmės vertybiniai popieriai. Trumpalaikiai vyriausybės vertybiniai popieriai parduodami už mažesnę negu nominalią kainą (su diskontu), o termino pabaigoje savininkui išmokama iš anksto nustatyta nominalioji vertė, kuri yra didesnė už įsigijimo kainą. Iždo vekselis yra išleidžiamas valstybės per diskonto rinką, kaip pinigų skolinimosi trumpam laikui priemonė. Daugumą iždo vekselių perka komerciniai bankai ir laiko juos kaip savo atsargų–aktyvų dalį. Tam, kad būtų kontroliuojamas pinigų kiekis, vadovaujančios pinigų ir kredito įstaigos iždo vekselius naudoja bankų sistemos likvidumo bazei tvarkyti. Pavyzdžiui, jeigu valdžia nori padidinti pinigų kiekį, ji gali išleisti daugiau vekselių, kurie padidintų bankų sistemos likvidumo bazę ir paskatintų išplėsti bankų indėlius. Taigi iždo

vekseliai, kaip ir obligacijos, skirti pritraukti lėšų, todėl juos galima vadinti pinigų skolinimosi priemone trumpam laikotarpiui.

Iždo vekselių kaina skaičiuojama pagal formulę (LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1329, 1997):

$$K = \frac{100}{1 + \frac{Y}{100} + \frac{d}{360}} \quad (3)$$

čia: K – Vyriausybės iždo vekselio kaina (skaičiuojama nominaliosios vertės šimtui litui); Y – pelningumas; d – dienų skaičius nuo Vyriausybės iždo vekselių apmokėjimo arba atsiskaitymo už pirktus Vyriausybės iždo vekselius dienos iki išpirkimo nominaliosios dienos.

Iždo vekselius yra sudėtingiau įsigyti tiesiogiai nei pinigų rinkos fondus. Iždo vekseliai savo populiarumu nusileidžia tik pinigų rinkos fondams. Iždo vekseliai laikomi pačia saugiausia pinigų rinkos priemone, kadangi tikimybė, jog valstybė per metus taps nemoki yra beveik neįmanoma. Žinoma didžiausių ir ekonomiškai stabiliausių valstybių (JAV, Didžioji Britanija, Vokietija, Šveicarija, Japonija ir pan.) iždo vekseliai yra saugesni, nei besivystančių valstybių (Rusija, Indija, Turkija, Lietuva ir pan.), tačiau pastarųjų iždo vekselių pajamingumas yra didesnis.

Iždo vekselių privalumai:

- Tai saugiausia pinigų rinkos priemonė;
- Tai likvidžiausia pinigų rinkos priemonė;
- Maža minimali investuojama suma (Lietuvos iždo vekselius galima nusipirkti už 100 Lt.);
- Už iždo vekselius nereikia mokėti pelno mokesčio;
- Perkant iždo vekselius tiesiogiai iš centrinio banko nėra taikomi komisiniai mokesčiai.

Pagrindiniai iždo vekselių trūkumai:

- Iždo vekselių pajamingumas yra mažesnis nei kitų pinigų rinkos priemonių;
- Iždo vekseliai yra jautrūs palūkanų normos pokyčiams: palūkanų normai padidėjus iždo vekselių kaina smunka žemyn, todėl investuotojas neišlaikęs iždo vekselių iki jų išpirkimo, gali prarasti pinigus. Ir atvirkščiai, palūkanų normai sumažėjus, investuotojas gali parduoti iždo vekselius anksčiau laiko ir uždirbti iš kainos prieaugio;
- Iždo vekseliai neapsaugo nuo vidutinės ir aukštos infliacijos.

Obligacija – tai dokumentas, patvirtinantis dalį paskolos, kurią išleido įmonė, visuomeninė įstaiga ar valstybė (Jurevičienė, 2008). Obligacijos turėtojas periodiškai gauna palūkanas, nustatytas obligacijos pardavimo metu. Obligacijos pradinė vertė – tai obligacijos išleidimo dieną pradinėje rinkoje esanti vertė. Obligacijos turėtojas – tai lyg išleidžiančiosios įmonės bankininkas.

E. Valakevičius (2001, p. 122) teigia, kad pagrindiniai obligacijų bruožai yra: nominali obligacijos vertė – iš anksto nustatyta suma, kurią investuotojas skolina bendrovei, pirksdamas vieną

obligaciją; obligacijų išpirkimo data – data, kurią bendrovė turi grąžinti investuotojui jo paskolintą pinigų sumą; palūkanų norma – tai bendrovės mokamos palūkanos už pasiskolintas lėšas.

Lietuvos Vyriausybės vertybiniai popieriai – tais skolos vertybiniai popieriai, kurie garantuojami valstybės turtu. Vyriausybės vertybinių popierių pranašumai ir galimybės (Jurevičienė, 2008):

- 1) saugu – garantuojama valstybės turtu;
- 2) likvidi investicija – juos galima bet kada pirkti ir parduoti rinkoje;
- 3) lankstu – galima pasirinkti pageidaujimą investavimo laikotarpį.

Infliacija didžiausią poveikį daro fiksuoto pajamingumo vertybiniam popieriui. Investuojantys į obligacijas visų pirma turi vertinti realiąją investicijų grąžą. Pavyzdžiui, jeigu nupirkta obligacijų už 1000 Lt, kurių pajamingumas siekia 10 proc. per metus, tai po metų bus galima gauti 1100 Lt, tačiau jeigu infliacija yra 5 proc., tai reali investicijų grąža bus tik 5 proc. Taigi realiai po metų perkamoji galia padidės tik 50 Lt. Dėl šios priežasties augant infliacijai obligacijos pinga – didėja jų pajamingumas. Dėl šios priežasties, kylant infliacijai, obligacijos pinga iki tokio lygio, kol jų pajamingumas vėl patraukia investuotojų dėmesį.

Obligacijų rūšys (investologija):

- Pagal prigimtį – valstybinės ir privačių kompanijų obligacijos;
- Pagal apdraudimą – apdraustos ir neapdraustos obligacijos;
- Pagal pajamų būdą – fiksuotų palūkanų, kintančių palūkanų, pajamų, nulinio kupono obligacijos;
- Pagal terminą – iki pareikalavimo, neterminuotos, terminuotos, serijinės obligacijos.

Paprastai įmonių obligacijų palūkanų norma būna aukštesnė už valstybės. Tai lemia didesnė įmonių rizika neišpirkti obligacijos termino pabaigoje, mažesnis likvidumas ir kt. Obligacijų saugumą garantuoja apdraustumas. Tokias obligacijas paprastai siūlo nedidelė įmonių dalis. Valstybė bei didesnė dalis įmonių siūlo tipines neapdraustas obligacijas, kurios garantuoja tik emitento pažadu išpirkti obligacijas termino pabaigoje. Terminuotos obligacijos išperkamos iš anksto numatytą datą, o neterminuotoms obligacijoms išpirkimo data nėra numatyta. Obligacijos iki pareikalavimo gali būti išpirktos anksčiau nei numatyta išpirkimo data, o serijinės obligacijos išperkamos per kelis etapus (Kancerevyčius, 2009).

Obligacijų pelningumas vertinamas atsižvelgiant į mokamų palūkanų normą. Obligacijų palūkanų norma priklauso nuo daugelio faktorių: obligacijų paklausos, kredito rizikos, infliacijos, valiutos rizikos. Obligacijų pelningumas taip pat stipriai priklauso nuo išpirkimo termino. Jeigu obligacijos terminas yra ilgas, investuotojams paprastai mokamos didesnės palūkanos nei už trumpo laikotarpio obligacijas.

Yra du būdai uždirbti iš obligacijų. Pirmasis būdas yra įsigytas obligacijas laikyti iki obligacijų išpirkimo dienos, kasmet gaunant palūkanas. Antrasis būdas yra parduoti obligacijas antrinėje rinkoje už didesnę kainą nei jos buvo įsigytos. Skirtumas tarp šių strategijų yra tas, kad pirmuoju atveju yra pelnomasi iš fiksuotų pajamų, kitu atveju – iš kapitalo prieaugio. Investuotojui tai svarbu dėl dviejų dalykų. Pirma, už gautas pajamas gali būti mokami mokesčiai už kapitalo prieaugį. Antra, komisiniai mokesčiai už prekybą obligacijomis mokami visuomet.

Investavimo į obligacijas strategija priklauso nuo asmenybės, finansinių tikslų ir rizikos tolerancijos. Tiesa ta, kad greičiausiai kiek yra investuotojų, tiek ir yra strategijų. Tačiau dažniausiai išskiriamos trys investavimo strategijos – konservatyvūs, tarpiniai ir spekuliatyvūs.

Obligacijos, parduodamos antrinėje rinkoje, reaguoja į rinkoje esančias nuotaikas, lemiančias paklausą ir pasiūlą. Todėl keičiasi obligacijų kaina ir pajamingumas, kurį apskaičiuoti galima remiantis formule (Mishkin, 2013, p. 133):

$$i = \frac{g}{p} \cdot 100 \quad (4)$$

čia: i – pajamingumas; g – kuponas; p – obligacijos rinkos kaina.

Didėjant paklausai obligacijos kaina taip pat didėja, tačiau pajamingumas atvirkščiai – mažėja. Pavyzdžiui, nominali obligacijos kaina 1000 Lt, o dėl išaugusios paklausos jos kaina padidėja iki 1200Lt, o paskui dėl sumažėjusios paklausos nukrenta iki 800 Lt. Kasmet mokamas 10 proc. kuponas. Tuomet:

$$i_1 = \frac{1000}{1200} \cdot 100 = 8,33\% \quad i_2 = \frac{1000}{800} \cdot 100 = 12,5\%$$

Taigi obligacijoms keliami aukšti reikalavimai, kuriuos įvykdyti dažniausiai gali tik didelės kompanijos ir valstybės, todėl dažniausiai apsimoka leisti tik dideles obligacijų emisijas. Dažniausiai obligacijas platina finansų tarpininkai (bankai, finansų maklerių įmonės). Viešojo platinimo metu obligacijos parduodamos už iš anksto nustatytą kainą, už kurią kompanijos pasiryžusios skolintis pinigus. Vėliau investuotojai gali obligacijas pardavinėti vieni kitiems antrinėje rinkoje. Šioje rinkoje obligacijų kaina svyruoja ir priklauso nuo obligacijų paklausos ir pasiūlos.

1.5.5. Investicija į akcijų rinkas

Akcijų indeksas – grupės svarbiausių bendrovių akcijų kainų vidurkis. Pagrindinė indeksu paskirtis – suteikti investuotojams galimybę lengvai įvertinti ne atskirų akcijų bet visos rinkos, sektoriaus ar regiono būklę. Trumpai tariant indeksas parodo rinkos pokyčių dinamiką. Analizuojant istorines indeksų reikšmes ir pokyčius galima lengvai sužinoti, kokia buvo padėtis rinkoje prieš savaitę, koks tikėtinas pasyviai valdomo akcijų portfelio pelningumas per metus, kokia padėtis rinkoje lyginant su kitų regionų rinkomis ir panašiai (Wikipedia).

Paprasčiausiai indeksą galima apibūdinti kaip konkrečių emitentų vertybinių popierių kainų vidurkį. Skaičiuojant akcijų indeksus, yra įvertinamos didžiausių toje biržoje prekiaujamų įmonių akcijų kainos. Jei indekso vertė kilo, tai reiškia, kad didžiausių biržos įmonių akcijos brango.

Akcijų rinkos indeksų yra daug ir įvairių, paprastai jie yra klasifikuojami pagal geografinę aprėptį (pasaulio, atskiros šalies ar tam tikro regiono), atskirą sektorių (pramonė, nekilnojamas turtas, biotechnologijos ir kt.) ar net etnines ar socialines grupes (indeksas paremtas islamo nuostatomis dėl alkoholio, tabalo ir kt.) (Durham, p. 85). Indeksus skaičiuoja nemažai pasaulyje žinomų biržų, organizacijų, fondų ir kitų įmonių.

Populiariausia organizacija „Dow Jones & Company“ skaičiuoja net 3600 indeksų, žymiausi jų: DJIA (pramoninis indeksas – jį sudaro 30 didžiausių JAV bendrovių); DJTA (transporto indeksas – jį sudaro 20 stambiausių JAV transporto įmonių); DJUA (komunalinis indeksas – jį sudaro 15 šios srities JAV įmonių).

„Standard & Poor’s“ įmonė skaičiuoja tokius visos rinkos indeksus: S&P’s 500 (indekso bazę sudaro 500 įmonių – 400 pramonės, 20 transporto, 40 finansinių ir 40 komunalinių) – vienas populiariausių indeksų, kurį sudaro vertės ir augimo finansiniai instrumentai; S&P’s 100. J. B. Durham teigia, kad S&P 500 indeksas gana tiksliai reaguoja į ekonominius pokyčius, todėl juo remiantis galima daryti išvadas apie bendrą JAV ekonomikos būklę (2013, p. 84-85).

JAV Nacionalinė vertybinių popierių dilerių asociacija skaičiuoja: NASDAQ indeksą apimančių virš 4 tūkstančių bendrovių (pramonės, bankų, kitų finansų, draudimo, buitinių paslaugų ir transporto indeksai). Pasauliniu mastu svarbūs ir kiti indeksai: FTSE 100 (Didžiojoje Britanijoje); Hang Seng (Honkonge); Nikkei (Japonijoje); DAX (Vokietijoje); CAC 40 (Prancūzijoje);

Lietuvos vertybinių popierių rinka ne išimtis – čia irgi skaičiuojami vertybinių popierių indeksai. Populiariausi Lietuvoje naudojami indeksai: LITIN kapitalizuotų kainų indeksas; LITIN-G kapitalizuotų kainų indeksas; LITIN-10 bazę sudaro aktyviausiai dalyvaujančių apyvartoje 10 įmonių vertybiniai popieriai; ERLRIX (dienraščio „Lietuvos rytas“); VZ indeksas (dienraščio „Verslo žinios“).

Skaičiuojant indeksus neatsižvelgiama į vertybinių popierių apyvartas ir su dividendais susijusius pokyčius. LITIN ir LITIN-G indeksai formuojami iš skirtingų biržos sąrašų. Šių indeksų esmė yra ta, kad juos skaičiuojant atsižvelgiama į vertybinių popierių emisijos skaičių – emisijos kapitalizacija lyginama su rinkos kapitalizacija. Dėl didelių nominalių verčių skirtumo Lietuvos vertybinių popierių rinkoje neskaičiuojami vidutinių kainų indeksai. Didžiausi Lietuvos finansiniai tarpininkai dažnai turi savo indeksus.

Indeksas turi atspindėti pokyčius tų rinkų, kurioms jie taikomi. Kuo dažniau fiksuojami rinkos pokyčiai, tuo indeksas informatyvesnis: jis gali būti skaičiuojamas kiekvieną valandą, dieną ar mėnesį. Nūdienos kompiuterinė technika leidžia skaičiuoti pokyčius, vykstančius kiekvieną minutę.

Indeksas turi padėti nustatyti rinkos tendencijas, t. y. parodyti, ar rinka smunka, kyla ar yra stabili. Tendencijas galima nustatyti tik tada, kai yra ilgalaikiai indekso matavimai: turi būti daugiametė indekso statistika. Kuo daugiau metų indeksas yra skaičiuojamas, tuo tiksliau galima prognozuoti indekso raidą, o kartu – ir rinkos, kurią jis atspindi, raidą.

Seniai pastebėtas abipusis vertybinių popierių rinkos ryšys su šalies ekonominiais pokyčiais: gerėjant šalies ekonominei padėčiai, aktyvesnė tampa ir vertybinių popierių rinka. Savo ruožtu, vertybinių popierių rinką skatina šalies ekonominis augimas. Be to, iš finansų rinkų elgsenos galima spręsti apie šalies ekonominę būklę – pradėjus kilti akcijų kainoms, galima tikėtis ekonominio atsigavimo, ir atvirkščiai.

Akcijų rinka yra be galo sudėtingas, detalizuotas mechanizmas. Rinkos ir ekonomika yra sunkiai prognozuojamos. Ir pirmiausiai norint investuoti į bet kokią įmonę, bendrovę turi nuosekliai išsiaiškinti jos padėtį rinkoje. Tai priklauso nuo žmogaus, norinčio investuoti į akcijas, o kad rinka būtų patraukli investicijoms viena iš pagrindinių sąlygų pelningai ir saugiai akcijų rinkai yra skaidri valstybės finansų politika. Šiame darbe bus nagrinėjamas vienas populiariausių akcijų rinkos indeksas S&P's 500.

1.5.6. Investicija į investicinius fondus

Daugelis nusprendusių pradėti investuoti renkasi investicinius fondus. Investiciniai fondai yra paprasčiausias būdas įsigyti plačiai diversifikuotą vertybinių popierių portfelį, nesukant galvos, kokius konkrečius vertybinius popierius pasirinkti. Dėl šio bruožo, investiciniai fondai tapo viena populiariausių investicinių priemonių. Seniau buvę tiesiog eiliniai investiciniai instrumentai, dabar jie yra daugelio gyventojų gyvenimo dalis.

Investicinis fondas – tai iš daugelio žmonių suneštų lėšų sudarytas investicinis portfelis, valdomas profesionalių investuotojų. Profesionalūs investuotojai surinktas lėšas nukreipia į akcijas, obligacijas, pinigų rinkos priemones, kitus investicinius instrumentus ir jų derinius. Rezultate visas investicinis fondas yra ne kas kita kaip iš įvairių vertybinių popierių sudarytas investicinis portfelis. Pirkdami investicinius fondus investuotojai įsigyja fondo vienetus – teisę į tam tikrą dalį investicinio portfelio ir jo generuojamą investicinę grąžą.

Investiciniams fondams būdingos šios savybės:

- Investicinių fondų vienetus investuotojas perka ne biržoje, o iš finansų tarpininkų.
- Investicinis fondas yra suskaidomas į investicinius vienetus, kurie pardavinėjami investuotojams.
- Pirkdamas investicinio fondo vieneta investuotojas moka už perkamo fondo vieneta bei sumoka nustatytus komisinius mokesčius už fondo įsigijimą.

➤ Investicinio fondo vienetai yra išperkami – t.y. investicinio fondo savininkas gali parduoti fondo vienetus atgal fondo valdytojui.

➤ Investicinis fondas nuolat pardavinėja investicinio fondo vienetus naujiems investuotojams (esant poreikiui, investiciniai fondai gali nustoti platinti fondo vienetus, pvz. tuomet kai jis tampa per didelis).

➤ Investiciniai fondai yra valdomi pelno siekiančių organizacijų, turinčių valstybės institucijų leidimus verstis šia veikla.

➤ Detali informacija apie investicinį fondą būna pateikiama investicinio fondo prospekte. Investicinio fondo prospektas – tai detalus fondo aprašymas, pagrindinis informacijos šaltinis apie investicinį fondą. Jame pateikiama visa investuotojui svarbi informacija: mokesčiai, fondo išlaidos, rizikos, investavimo strategija bei veiklos rezultatai.

Svarbu suprasti, kad investiciniai fondai nėra fiksuoto pajamingumo investicija, jų vertė nuolat keičiasi. Galiausiai, investiciniai fondai negarantuoja pelno apskritai. Investicinių fondų grąža priklauso nuo bendrų rinkos tendencijų, valdytojų profesionalumo, fondo lėšų paskirstymo, perskirstymo bei daugelio kitų faktorių. Svarbu analizuoti, kokie buvo investicinio fondo rezultatai praeityje, tačiau jokių būdu negalima iš praeities rezultatų spręsti apie veiklos perspektyvas. Investuotojas iš investicinio fondo gali uždirbti šiais būdais: iš dividendų ir palūkanų; iš kapitalo prieaugio; iš fondo vertės padidėjimo.

Svarbiausias dalykas renkantis investicinį fondą yra suprasti, kad iš fondo praeities rezultatų negalima spręsti apie jo pelningumą ateityje. Reklama ir įvairūs reitingai pabrėžia kokius gerus rezultatus investicinis fondas pasiekė praeityje. Tai formuoja pradedančiųjų investuotojų simpatijas reklamuojamiems fondams. Tačiau investicinio fondo praeities rezultatai nėra reikšmingi, iš jų negalima spręsti ar fondas ateityje pasirodys taip pat sėkmingai. Moksliniai tyrimai rodo, kad investicijų pelningumo negalima nuspėti vadovaujantis praeities rezultatais. Pelningiausias metų fondas jau kitais metais gali būti pats nesėkmingiausias. Šiame baigiamajame darbe analizuojamas Europos investicinis fondas.

1.5.7. Investicija į auksą

Pinigai, šiuo metu naudojami kaip visuotinis vertės ekvivalentas mainų procese, privalo turėti konkrečią ir nekintamą vertę. Nuo 1837 iki 1933 metų konkrečią ir nekintamą pinigų vertę turėjo Auksas, kurio kaina sudarė 20,67 JAV dolerių už unciją (Northrup, 2003). Istoriskai susiklostė, kad ilgą laiką popierinių pinigų pakaitalai – banknotai – buvo susieti su konkrečiu aukso kiekiu. Nuo 1971m., kuomet Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) prezidentas R. Niksonas panaikino JAV įsipareigojimus apyvartoje esančius popierinius JAV dolerius iškeisti į auksą, visos Pasaulio valiutos

neteko pinigų vertės pagrindo (Jasinavičius, Ganiprauskas, 2013). Dėl to, bet kurios šalies valiuta prarado Pinigų vertės matą. Dabar Pinigų vertei pamatuoti, naudojami įvairūs santykiniai rodikliai.

Kai šalis atsipalaiduoja nuo aukso standarto ir pereina prie dekretinio standarto, ji padidina apyvartoje esančių „valiutų“ kiekį. Šalia pinigų–prekių (commodity moneys) – aukso ir sidabro – dabar pridengsta nepriklausomų pinigų, valdomų pagal kiekvienos valdžios nustatytą tvarką. Dekretinių valiutų pasaulyje kiekviena valiuta, jeigu jai tai leidžiama, laisvai svyruoja visų kitų valiutų atžvilgiu. Kai valiuta pakeičia savo statusą – iš aukso pakvitavimo virsdama popieriniu pinigų – tikėjimas jos stabilumu ir kokybe susvyruoja, tad jos paklausa smunka. Be to, ją atpalaidavus nuo aukso jos perteklinis kiekis ankstesniojo aukso standarto atžvilgiu tampa akivaizdus. Jos pasiūlai viršijant aukso pasiūlą ir mažėjant jos paklausai, perkamoji jos galia ir, atitinkamai, mainomasis kursas aukso atžvilgiu sparčiai smunka. O kadangi valdžia yra iš prigimties infliacionistė, šis pinigų nuvertėjimas vyksta nuolatos.

Lietuvos nacionalinės valiutos – lito, kaip ir kitų šiuolaikinių pinigų, charakteringas bruožas – infliacija. Jos poveikį šalies žmonės jaučia nuolat ir negrįžtamai didėjant beveik visoms vartojamų gėrybių kainoms. Ši, kasdien naudojamų pinigų blogybė, menkina uždirbamų pajamų vertę bei turimų piniginių atsargų perkamąją galią. Infliacijos neigiamos pasekmės skaudžiausiai veikia mažas pajamas gaunančius žmones. Vis didėjantis pinigų stygius, net būtiniausiems poreikiams patenkinti, tampa nuolat aštrėjančiu jų rūpesčiu.

Infliacija išskiriama į Kainų infliaciją ir Pinigų infliaciją. Visuotinai sutarta, kad kainų didėjimas traktuojamas kaip priežastis infliacijai susidaryti, nors iš tiesų tikroji infliacijos priežastis yra dekretiniai pinigai. Šios priežasties pasekmė: mažėjanti pinigų perkamoji galia, didėjančios prekių ir paslaugų kainos. Dekretiniai pinigai yra dekretais (įstatymų galia) valstybės įgaliotos institucijos į apyvartą išleisti pinigai, nepadengti aukso ar/ ir kito materialaus turto atsargomis, nekonvertuojami į auksą ir kitas vertybes, skirti naudoti kaip mokėjimų bei atsiskaitymų priemonė lokaliaje teritorijoje, kurioje galioja tie įstatymai (Vainienė, 2005; Rosenberg, 2013). Prekiniai ir kreditiniai pinigai sudaro mažąją apyvartoje esančių pinigų dalį. Dekretinių pinigų išskirtinė savybė yra ta, kad šalių vyriausybės gali nevaržomai spausdinti didėjančius pinigų kiekius, nes nėra įsipareigojimo konkrečiai nustatyti santykiu konvertuoti juos į tikruosius pinigus. Todėl tokie pinigai sparčiai praranda žmonių pasitikėjimą ir praktinę vertę (Jasinavičius, Ganiprauskas, 2013).

Aukso vertę nusako keli kriterijai, tai retumas, reikalinga darbo jėga, gavybos sudėtingumas, unikalumas ir kt. Esminis skirtumas tarp šiuolaikinių pinigų ir aukso monetų yra tas, kad auksą išgauti yra sunku: padidinti jo kiekį galima tik daugiau iškasant (be to ir pats kiekis yra ribotas), kai tuo tarpu dekretinius pinigus galima dauginti be ribų, nes jų gamyba pigi. Tuo tarpu aukso gavyba yra sudėtingas procesas, reikalaujantis daug darbo, specialių priemonių ir ilgo laiko.

Išsaugoti pinigines atsargas nuo nuvertėjimo auksu ar kitais tauriaisiais metalais galima keliais būdais. Pasirinkti nėra lengva, kadangi reikia išanalizuoti galimas papildomas išlaidas ir įvairias atsirandančias rizikas. Svarbus veiksnys, renkantis investavimo į auksą ar kitus tauriuosius metalus formą, yra kiekis ir laikas. Taurieji metalai, kaip priemonė, apsauganti pinigus nuo nuvertėjimo, yra efektyvi tik ilgoje perspektyvoje.

Pirmasis investavimo į auksą būdas – tai grynas, fizinis auksas (pažymėti aukso luitai, auksinės monetos). Auksas yra vertės išlaikymo priemonė ir apsiraudimas nuo infliacijos. Didelis fizinio aukso privalumas – tarptautinis pripažinimas. Auksą galima transportuoti ir esant poreikiui parduoti už savo šalies ribų. Be to, parduodant auksą, nėra taikomi mokesčiai (nėra apmokestinamas PVM), tačiau apmokestinamas spekuliacine marža. Antras būdas – aukso sertifikatai, skaitmeninis auksas ir vardinės aukso sąskaitos. Aukso sertifikatai leidžia aukso investuotojui išvengti rizikos ir išlaidų, susijusių su aukso perdavimu ir saugojimu (tokių, kaip vagystės, nemažos saugyklų nuomos kainos, ir metalurgijos tyrimo išlaidas). Šias išlaidas sertifikatai pakeičia į paprastesnes, susijusias su pačiu sertifikatu (pavyzdžiui: komisiniai, saugojimo mokesčiai, ir įvairių rūšių kredito rizika). Skaitmeninis auksas yra elektroniniai pinigai, paremti aukso uncija. Tokius pinigus leidžia daug įmonių, sukurdamos specialią sistemą, kurioje vartotojai gali vykdyti atsiskaitymus aukso uncijomis arba gramais (Wikipedia). Trečias būdas – tai alternatyvios investicijos į auksą. Galima pirkti aukso gavybos bendrovių akcijas. Pagrindinė rizika susijusi su pačios bendrovės valdymo ir administravimo problemomis.

Auksas smarkiai pradėjo brangti nuo didžiosios krizės 2008-2009 m. Auksas yra traktuojamas kaip turto forma, skirta apsidrausti nuo blogų laikų. Todėl auksas pastaruoju metu ir brangsta – rinkose atsigavo baimės, kad pasaulio ekonomika lėtėja, kad euro zonos valstybės turi daug problemų dėl skolų. Tada investuotojai pradėjo trauktis iš rizikingų turto formų – akcijų, ir plūstama ten, kas laikoma saugia investicija. Auksas būtent ir yra laikomas saugia investicija. Fizinis auksas yra saugiausia ir patikimiausia investavimo forma, nes suteikia 100 proc. garantiją, kad investicija yra tikra, priešingai nei skaitmeninė aukso valiuta ir aukso sertifikatai, kurie paremti pasitikėjimu sertifikato leidėju dėl laikomo fizinio aukso atitiktens. Iš atliktos literatūros analizės, matyti, jog yra daug investicijų rūšių. Norint kvalifikuotai investuoti, visuomet būtina lyginti skirtingas investicijų rūšis, kad būtų galima pasirinkti pačias naudingiausias investicijas.

1.5.8. Skirtingų investicinių priemonių palyginimas

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys individualaus investuotojo pasirinkimą, kur investuoti ir su kokia rizika, tai – gyvenimo ciklo etapas ir individualūs poreikiai. Vidutinio amžiaus investuojantis profesorius ir pensinio amžiaus našlė turės skirtingus investicinius poreikius. Labai svarbu kiekvienam pradedančiam investuotojui apsispręsti, kokio tipo investicijas jis norėtų matyti savo investicijų

portfelyje. Tokiam sprendimui priimti būtina išsamiai apskaičiuoti kiekvienos investicijos riziką ir galimą grąžą atskirai bei įvertinti optimalų portfelį pagal skirtingus rizikos laipsnius (Bodie, Kane, Marcus, 2005).

Visas investicijas galima vertinti pagal tikėtiną investicijų pajamingumą ir veikiančios rizikos veiksmus. Rizikos ir investicijų pajamingumo ryšys paprastas – kuo didesnis tikėtinas investicijų pajamingumas, tuo didesnė investicinės priemonės rizika. Investicinis pajamingumas apima pajamas, gaunamas iš dividendų ar palūkanų ir kapitalo prieaugio, kai investicinės priemonės vertė per investavimo laikotarpį padidėja (Kriščiukaiytė, 2009). O riziką galima apibrėžti kaip tikimybę, kad nebus gaunamos investicijų pajamos (dividendai, palūkanos, teigiamo kapitalo prieaugis) ar net prarandama dalis arba visa investuota suma.

Laikoma, kad racionalus investuotojas rinksis tą investicinę priemonę, kurios investicijų pajamingumas yra didžiausias prisiimtam rizikos lygiui. Kitaip sakant, esant vienodam investiciniam pajamingumui, racionalus investuotojas pasirinks tą investicinę priemonę, kurios rizika yra mažesnė.

Kad būtų galima palyginti skirtingas investicines priemones, reikėtų įvesti bendrą rizikos matavimo vieneta. Vienas populiariesnių rizikos matų yra standartinis nuokrypis nuo tikėtino investicijų pajamingumo. Kartais investuotojai akiai renkasi investicinę priemonę, kurios standartinis nuokrypis mažesnis, – juos veikia rizikos baimė. Būtų tikslinga iš pradžių įsivertinti, koks yra tikėtinas metinis investicijų pajamingumas ir atimti du standartinius nuokrypius. Taip bus gauta, su 95 proc. tikimybe, mažiausias metinis investicijų pajamingumas. Tarkim, skolos vertybinių popierių tikėtinas pajamingumas yra 6 proc., o standartinis nuokrypis 2 proc. Taigi tikėtina, kad mažiausias pajamingumas bus 1 proc. Akcijų tikėtinas pajamingumas 10 proc., o standartinis nuokrypis 15 proc., taigi mažiausia tikėtina grąža būtų minus 5 proc. Ši paprasta taisyklė paranki investuotojui, norinčiam greitai apskaičiuoti, kokį neigiamą investicijų pajamingumą jis gali patirti. O toliau – tik vienas žingsnis iki nuostolių apskaičiavimo ir įvertinimo.

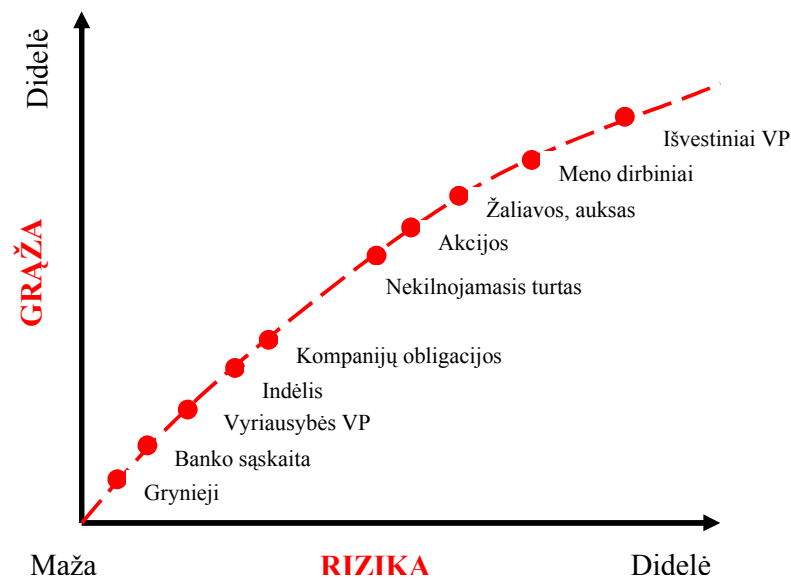
Vertėtų įsidėmėti, kokie veiksniai ir kaip veikia gebėjimą prisiimti riziką:

- ilgesnis investavimo periodas – didina;
- didesnis investuojančiojo amžius – mažina;
- geresnė investuojančiojo finansinė padėtis – didina;
- sukauptas didelis turtas – didina;
- mažesnis išlaikytinių skaičius – didina;
- didesnės už būtinąsias išlaidas nuolatinės pajamos – didina.

Investavimas į akcijas ar kitas finansines priemones paprastai yra rizikingas. Jeigu bendrovė, kurios akcijos ar skolos vertybiniai popieriai įsigyti, bankrutuos, bus prarandamos investuotos lėšos. Tai rizika, kurią turi prisiimti kiekvienas investuotojas. Jeigu vertybinių popierių rinkoje kyla panika, tai nepriklausomai nuo bendrovių finansinės padėties, turimų akcijų rinkos kaina kris, ir bus

prarandamos investicijos. Tačiau yra keletas rizikos rūšių, nuo kurių apsaugoti kuriami teisės aktai, ir kurias priežiūros institucijos – Lietuvoje tai yra Lietuvos bankas, Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija, Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija – turi suvaldyti (Kriščiukaiytė, 2009). Pirma – rizika, kad prarandami pinigai dėl konsultantų ar investicinių įmonių, valdančių investuotojų pinigų, nekompetencijos, antra – sukčiavimo rizika. Iš 1.7 pav. pateiktų duomenų matyti, kad kuo didesnė investicinės priemonės rizika, tuo didesnė laukiamoji grąža.

Prieš investuojant arba jau investavus beveik visuomet kankina klausimas, ar buvo pasirinkta pati geriausia investicija, duosianti didžiausią naudą. Kaip išsirinkti iš visų investicijų pačia geriausia? Kaip teigia G. Černius (2011), teoriškai geriausia yra saugi ir duodanti didžiausią ekonominę naudą investicija. Įvertinti ekonominę investicijos naudą nėra labai sunku.

1.7 pav. Investicinės priemonės pagal lauktiną grąžą ir riziką

Šaltinis: Swedbank, AB. Asmeninių finansų institutas: investavimas.

Kuriant ir valdant pinigų srauto investicijas, jų vertė pasitraukia į antrą planą, nes dėmesys sutelkiamas į tai, kad pinigų įplaukos viršytų išlaidas. Jei skirtumas teigiamas, jau laikoma, kad investicija yra naudinga. Tačiau toks požiūris į pinigų srauto investicijas yra vienpusis. Vertinant vien tik įplaukas ir išlaidas, užmiršamas labai svarbus investavimo aspektas – investicijos naudingumas. Tik žinant skirtingų investicijų naudingumą, jas galima palyginti tarpusavyje ir taip pagrįstai nuspręsti, kuri yra naudingesnė. Investicijų naudingumui palyginti gali būti panaudotas vadinamasis pelningumo rodiklis. Jis apskaičiuojamas kaip investicijos vertės santykis su šios investicijos duodama nauda (Černius, 2011, p. 140):

$$P_q = \frac{\Delta Q}{K_{pradinė}} \cdot 100 \quad (5)$$

Čia: P_q - pinigų srauto investicijos pelningumas; ΔQ - investicijos suminis pinigų srautas per laikotarpį; $K_{pradinė}$ - pinigų srauto investicijos pradinė vertė.

Šis rodiklis ekonominiu požiūriu parodo, kiek centų naudos duoda vienas investuotas litas per pasirinktą laikotarpį. Paprastai skaičiuojamas metinis pelningumas.

Pavyzdžiui, turime dvi galimybes investuoti. Viena investicija kainuoja 1000 Lt ir duoda suminį (atsižvelgus į visas įplaukas ir išlaidas) mėnesio rezultatą +3 Lt. Kita kainuoja 3000 Lt ir duoda suminį metų rezultatą +60 Lt. Pelningesnė yra pirmoji investicija (per metus vienas investuotas litas uždirba 3,6 centus – 3,6 proc. metinis pelningumas). Antroji investicija nėra tokia pelninga (per metus vienas investuotas litas uždirba 2 centus – 2 proc. metinis pelningumas), nors ir teikia didesnę pinigų įplaukų sumą. Šiuo atveju pelningumo rodiklis parodo, kad geriau pasirinkti tris investicijas po 1000Lt negu vieną 3000 Lt investiciją.

Paprastai investicijos yra skirstomos į keturias rūšis – tai akcijos, obligacijos, pinigų rinkos investicijos ir alternatyvios investicijos. Nuo investuotojo tikslų, investavimo laikotarpio ir rizikos tolerancijos priklausys tai, kiek lėšų bus skiriama investicijoms į kiekvieną iš šių grupių. Tam tikromis aplinkybėmis visos keturios investicijų rūšys gali patirti didžiulių nesėkmių. Pinigų nukreipimas į alternatyvias investicijas yra geras apsidraudimas nuo didėjančios infliacijos. Tradiciškai rizikingiausia investicija yra laikomos akcijos bei alternatyvios investicijos, tokios kaip auksas ir žaliavos, kadangi jų vertė per kelis mėnesius gali nukristi iki 20 proc., o kartais ir daugiau. Norėdami įvertinti trumpalaikę riziką, investuotojai dažnai remiasi statistiniais kintamumo parametrais.

2. LIETUVOS GYVENTOJŲ TAUPYMO IR INVESTAVIMO SPRENDIMŲ ANALIZĖ

Statistiniai nedarbo lygio ir vidutinio darbo užmokesčio tyrimo duomenys imti 7-ių pastarųjų metų, t.y. 2007–2013 m., nes šis laikotarpis apima visus ekonomikos ciklus: viršūnę, nuosmukį, krizę ir pakilimą. Tyrimo metu informacijos apie 2009–2013 metų disponuojamas namų ūkių pajamas ir vidutines vartojimo išlaidas nebuvo paskelbta, todėl skaičiavimai atlikti remiantis tik turimais duomenimis iki 2008 metų. Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje per pasirinktą laiko intervalą analizuojamos 5 namų ūkių investicijų rūšys: grynųjų pinigų indėliai, akcijos, obligacijos, investiciniai fondai, užsienio vertybiniai popieriai. Taip pat apžvelgiama Lietuvos gyventojų nuosavo verslo dinamika. Siekiant atlikti Lietuvos gyventojų investavimo dinamikos analizę, imtas 2008–2013 metų laikotarpis. Norint išsiaiškinti, kaip kito lito vertė, aukso kainos ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 reikšmės, imtas ilgesnis, t.y. 2004–2013 m. laikotarpis (10 metų).

2.1. Asmeninių finansų valdymo ir investavimo galimybių analizė

Žmonės taupydami ne tik užtikrina saugią savo ateitį, bet ir prisideda prie savo šalies gerovės. Gyventojų santaupos yra vienas iš pagrindinių šalies vidaus finansų išteklių ir kredito šaltinių, skatinančių ekonomikos augimą, nes per finansinio tarpininkavimo paslaugas yra transformuojamos į šalies paskolas ir investicijas. Kita, gyventojų santaupos mažina pinigų kiekį (dalis pajamų, kurias naudoti atidedama tam tikram laikotarpiui, nedalyvauja apyvartoje) dėl to, mažėja prielaidos infliacijai atsirasti. Santaupos ūkiui – tai papildomas kreditavimo lėšų šaltinis verslui plėtoti. Gyventojų investicinis aktyvumas yra smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros pagrindas ir teikia galimybę sukurti ūkio šakų plėtros prielaidas. Galiausiai, santaupos apibūdina ir gyventojų pragyvenimo lygį, yra gyventojų gerovės rodiklis, kuris rodo gyventojų gebėjimą ekonomiškai mąstyti, finansinę jų kultūrą.

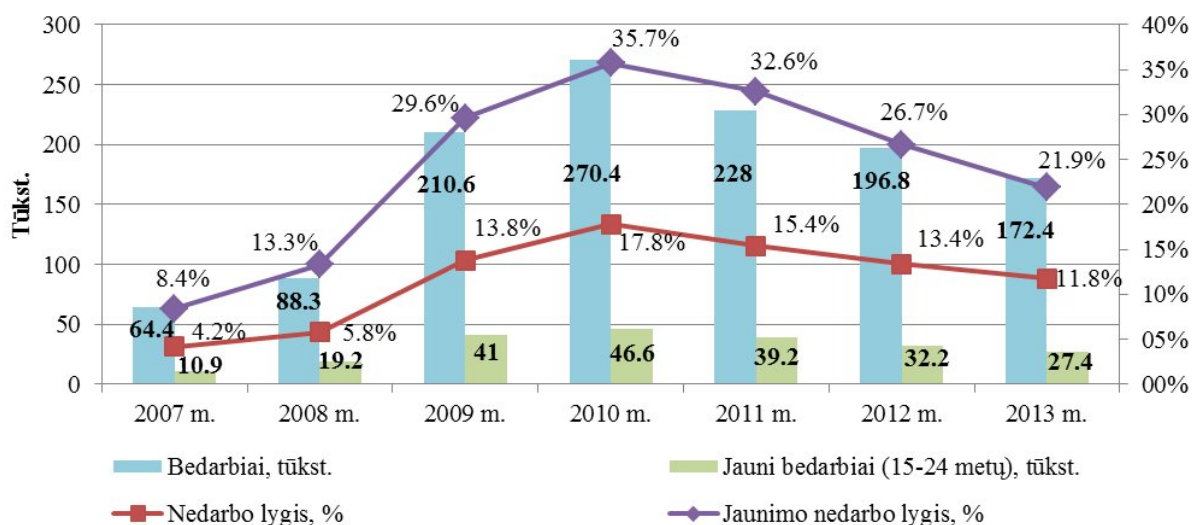
Kalbant apie asmeninius finansus, nepakanka remtis tik žmonių tikslais. Būtina atsižvelgti į tokias pagrindines charakteristikas, kaip pajamos, namų išlaikymo išlaidos, amžius, šeimos struktūra, poreikis turėti pakankamą likvidaus turto kiekį (grynųjų pinigų), infliacijos ir palūkanų normų supratimas (arba tokio supratimo stoka), taip pat patirtis finansų rinkose (ar jos neturėjimas), mokesčių planavimas, ateities suvokimas (valstybinės pensijos įvertinimas, karjeros pabaigos suvokimas, uždirbtų pajamų praradimas) ir kt.

Nepaisant to, kad egzistuoja suprantamos priežastys, kodėl žmonės nelinek planuoti asmeninių finansų, to nedarymo išlaidos gali būti labai didelės. Šeima gali būti neapsaugota arba nepakankamai apsaugota nuo tokių asmeninių nelaimių, kaip mirtis, neįgalumas, sunkios ligos ir kt. Nesugebėjimas tinkamai diversifikuoti investicijų portfelio gali atnešti daugybę nuostolių, lemti ir didesnius nei būtina

pajamų, turto, dovanojimo ir paveldimo turto mokesčius. Galiausiai asmens tikslai liks neįgyvendinti: galimybė keisti darbą, siekti mokymosi galimybių, keliauti, anksti išeiti į pensiją ir t.t.

Siekiant nustatyti, kokios yra Lietuvos gyventojų asmeninių finansų valdymo galimybės, atlikta rodiklių, įtakojančių gyventojų asmeninius finansus, analizė.

Nedarbo lygis. Augantis nedarbas, mažėjantys atlyginimai bei socialinės išmokos yra svarbiausios problemos, su kuriomis 2008–2010 metais susidūrė Lietuvos gyventojai. Didėjant nedarbo lygiui, mažėja gyventojų pajamos ir galimybė taupyti. Kartu mažėja potencialios galimybės investuoti turimas laisvas lėšas į nekilnojamąjį turtą, indėlius, obligacijas, akcijas ir kitas alternatyvas, o tai sukelia paklausos mažėjimą, nekilnojamojo turto, akcijų apyvartos smukimą bei kainų kritimą. Statistikos departamento gyventojų užimtumo tyrimo išankstiniais duomenimis, 2013 m. nedarbo lygis šalyje buvo 11,8 proc. arba 1,6 procentinio punkto mažesnis nei 2012 m. (žr. 2.1 pav.).

2.1 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2007–2013 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės 2014 m. sausio mėn. metinės spaudos konferencijos duomenimis

Jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis 2013 m., palyginti su 2012 m., sumažėjo 4,8 procentinio punkto ir sudarė 21,9 proc. Išankstiniais vertinimais, 2013 m. 15–24 metų amžiaus bedarbių buvo 27,4 tūkst. – palyginti su 2012 m., jų skaičius sumažėjo 4,8 tūkst., arba 14,9 proc.

Mažiausiai bedarbių buvo 2007 m. – 64,4 tūkst. 2013 m. darbo neturėjo kas aštuntas 15-74 metų amžiaus gyventojas. Darbo biržoje 2013 m. gruodžio mėn. 201,3 tūkst. bedarbių, o 2012 m. pabaigoje – 216,9 tūkst. Per visą analizuojamą laikotarpį bedarbių skaičius išaugo 108 tūkst. arba 67 proc. Statistikos departamento duomenimis, nedarbo lygis 2007–2010 m. turėjo didėjimo tendenciją, t.y. per šį laikotarpį jis išaugo net 13,6 procentiniais punktais ir 2010 m. siekė beveik 18 proc. Tam didžiausios įtakos turėjo 2008 m. paskutinį ketvirtį prasidėjęs ekonomikos nuosmukis. Staigių ekonominių procesų kaita, pasisukusi neigiama linkme žymi įsivyraujantį ekonominio nuosmukio

laikotarpį. Vieni pagrindinių rodiklių padedančių įvertinti esamą ekonominę–socialinę šalies ūkio būklės padėtį yra darbo rinkos rodikliai, kurie rodo, kad gyventojų užimtumo ir nedarbo problemos tampa ypač aktualios. Ekonominė recesija buvo lydima šių pagrindinių reiškinių: augančio nedarbo mastais, valstybės biudžeto deficito didėjimu dėl mažiau surenkamų mokesčių ir didesnių socialinių išmokų nedarbą praradusiems asmenims; mažesnis įmonių pelningumas atsispindėjo krentančiose akcijų kursuose; mažėjančiu infliacijos lygiu; investavimo procesų sulėtėjimu. Vis sunkiau darbą rasti jauniems, darbo patirties neturintiems asmenims. Dėl to jaunimo (15–24 metų) nedarbo lygis 2007–2010 m. laikotarpiu išaugo net 27,3 procentiniais punktais. Per 2007–2013 m. laikotarpį jaunų bedarbių padidėjo 16,5 tūkst. arba 51 proc.

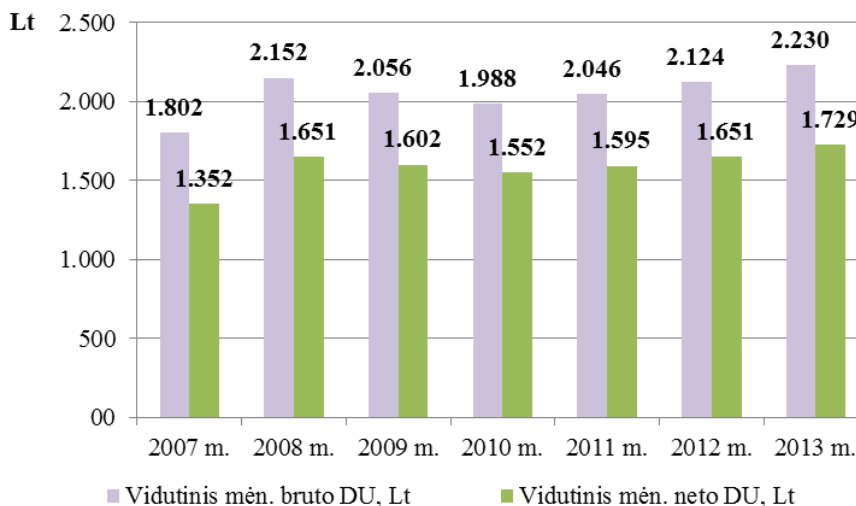
Iš 2.1 paveiksle pateiktų duomenų 2011–2013 m. matyti nedarbo lygio mažėjimo tendencija, t.y. iš viso sumažėjo 6 procentiniais punktais (lyginant su 2010 m. duomenimis) ir šiuo laikotarpiu 98 tūkst. bedarbių buvo mažiau. Dėl lėtai atsigaunančios ekonomikos, nedarbas išlieka gana aukštas ir mažėja palaipsniui. Greitesniam nedarbo sumažėjimui svarbu ne tik atsigaunanti ekonomika, bet ir lankstesnis darbo santykių reglamentavimas. Beje, nedarbo lygį paveikė ir tai, kad nuo 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojo 1000 Lt minimali mėnesinė alga. Spartus minimalios mėnesinės algos didinimas verčia įmones, neturinčias išteklių didinti atlyginimus savo darbuotojams, ieškoti galimų sprendimų. Dalis iš šių sprendimų yra tiesiogiai susiję su nedarbo lygio didėjimu: t.y. bankrotas arba dalies darbuotojų atleidimas.

Augantis nedarbo lygis sukelia daug neigiamų pasekmių. Nedarbas mažina žmonių pajamas, smukdo šalies ekonomiką, blogina valstybės finansinę padėtį. Nedarbas yra labai svarbus kintamasis, kuris lemia bendrą asmens ir šeimos situaciją. Tai viena svarbiausių socialinės atskirties priežasčių, kuri apima ne tik materialines sąlygas, bet ir nesugebėjimą produktyviai dalyvauti ekonominiame, socialiniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime.

Darbo užmokestis. Išankstiniais duomenimis, 2013 m. vidutinis mėnesinis neto (atskaičius mokesčius) darbo užmokestis 2013 m. sudarė 1729 litus ir, palyginti su ankstesniais metais, padidėjo 4,7 proc. arba 78 litais (žr. 2.2 pav.).

Per visą analizuojamą laikotarpį vidutinis mėnesio neto DU padidėjo 377 Lt arba 27 proc. (palyginti su 2007 m.). Iki 2008 m. vidutinis mėn. neto DU turėjo didėjimo tendenciją, o per 2009–2010 m. sumažėjo 99 Lt arba 6 proc. (lyginant su 2008 m. duomenimis), tam įtakos turėjo 2008 m. gale prasidėjęs ekonomikos nuosmukis, kai mažėjo namų ūkių vartojimas, didėjo taupymas iš baimės prarasti pajamas dėl gresiančios bedarbystės, darbdaviai buvo priversti mažinti darbuotojams atlyginimus dėl sumažėjusios gamybos. Nuo 2011 m. pastebima vidutinio mėn. neto DU didėjimo tendencija, t.y. per 2011–2013 m. vidutinis mėn. neto DU padidėjo 177 Lt arba 11 proc. (palyginus su 2010 m. duomenimis), tai įtakoję po mažu atsigaunanti ekonomika. Neto darbo užmokesčio didėjimui turėjo įtakos nuo 2009 m. sausio 1 d. nuo 24 iki 15 proc. sumažintas gyventojų pajamų mokesčio

tarifas, nuo 2013 m. sausio 1 d. padidėjęs minimalus mėnesinis darbo užmokestis nuo 850 Lt iki 1000Lt.

2.2 pav. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Lietuvoje 2007–2013 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės 2014 m. sausio mėn. metinės spaudos konferencijos duomenimis

Realusis darbo užmokestis (neto DU atsižvelgus į vartotojų kainų pokyčius, be individualiųjų įmonių) 2013 m., palyginti su ankstesniais metais, padidėjo 3,7 procento (2012 m. realusis DU didėjo 0,5 procento). 2013 m. bruto DU didėjo visų ekonominės veiklos rūšių įmonėse, ypač apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikloje (daugiau nei 14 proc.). Didžiausią bruto DU gavo finansinės ir draudimo įmonių darbuotojai (apie 4200 Lt), taip pat informacijos ir ryšių (apie 3600 Lt), elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo įmonių darbuotojai (apie 3160 Lt). Mažiausiai uždirbo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų (apie 1350 Lt), meninės, pramoginės ir poilsio organizavimo veiklos (apie 1700 Lt), administracinės ir aptarnavimo veiklos, kitos aptarnavimo veiklos (apie 1860 Lt) bei žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės (apie 1900 Lt) darbuotojai.

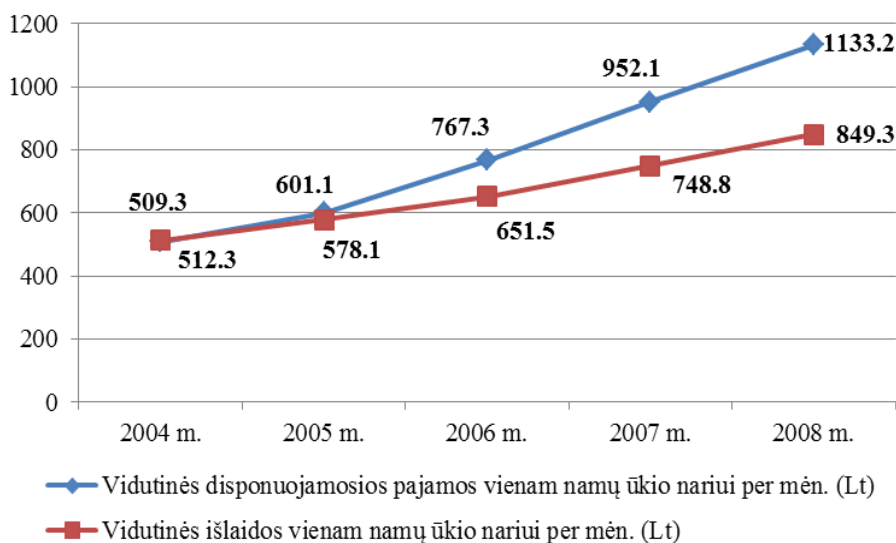
Taigi, ilgalaikis asmeninių finansų planavimas tapo ypač aktualus, kai išaugo nedarbo lygis ir atlyginimų augimo prognozės nėra optimistiškos. Metinis biudžeto planavimas, kaip ir mėnesio biudžeto vedimas, taupymas, rezervas „juodai dienai“ – asmeninių finansų kontrolės įrankiai. Iš anksto suplanavus išlaidas, kurias neišvengiamai teks patirti, ir įsivardinus poreikius bei suskaičiavus būsimas pajamas, matosi aiškesnė asmeninių finansų perspektyva. Tai padeda gyventojams efektyviau valdyti savo finansus, išvengti finansinių duobių ir įvairių klaidų ar netgi apsaugo nuo būtinybės skolintis netekus darbo.

Vidutinės namų ūkių disponuojamosios pajamos ir vartojimo išlaidos. Vienas iš svarbiausių asmeninių finansų tvarkymo etapas – santaupų nenumatytiems atvejams sukaupimas. Reikalinga santaupų suma priklauso nuo gaunamų pajamų ir įprastų išlaidų, ekonominės aplinkos (kokia yra

nedarbo tikimybė, kokios šalies ūkio perspektyvos). Tam, kad žmogus galėtų įgyvendinti savo finansinius tikslus, būtina vykdyti kasdienę išlaidų apskaitą – ne tik faktinių išlaidų registravimą, bet ir jų planavimas bei paskirstymas taip, kad išlaidos (esamos ir planuojamos būsimosios) neviršytų pajamų (esamų ir būsimųjų).

Norint išanalizuoti vidutines namų ūkių išlaidas, imtas 2004–2008 metų laikotarpis, nes Statistikos departamente prie LR Vyriausybės atliktas namų ūkių biudžetų tyrimas nuo 2003 m. iki 2008 m. ir 2012 m.

Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis vidutinės Lietuvos namų ūkių disponuojamosios pajamos vienam nariui per mėnesį 2008 m. siekė 1133,2 Lt, o vartojimo išlaidos, skaičiuojant vienam namų ūkio nariui, buvo 849,3 Lt per mėn. Iš gautų duomenų galima spręsti, kad 2008 m. vienas namų ūkio narys per mėn. turėjo galimybę taupymui ar investavimui skirti beveik 284Lt arba 33 proc. savo disponuojamųjų pajamų (žr. 2.3 pav.).

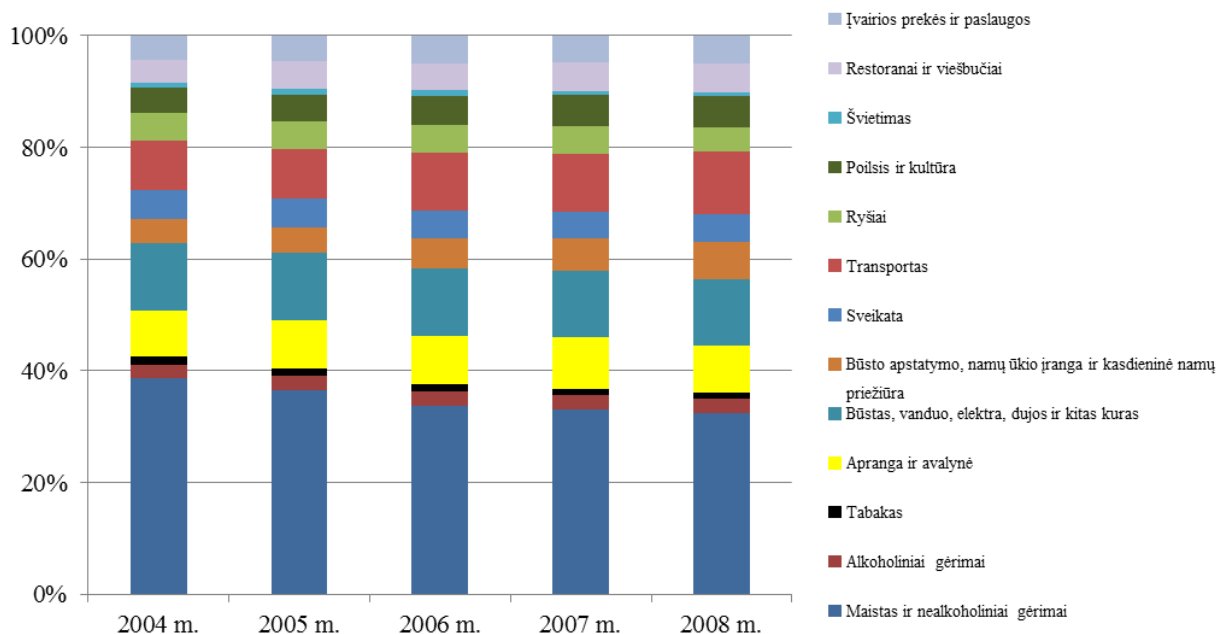
2.3 pav. Namų ūkių disponuojamosios pajamos ir vartojimo išlaidos per mėn. 2004–2008 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės gyventojų ir socialinės statistikos duomenimis

Iš 2.4 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad didžiausią lyginamąjį svorį namų ūkių vartojimo išlaidose per mėn. turi maistas ir nealkoholiniai gėrimai. Nemažą dalį bendros vartojimo išlaidų sumos užima su būstu susijusios išlaidos, transportui ir aprangai bei avalinei skirtos išlaidos.

Daugiau nei trečdalį (32 proc.) vartojimo išlaidų sumos 2008 m. sudarė išlaidos maisto produktams ir nealkoholiniams gėrimams, dešimtadalį (beveik 12 proc.) – išlaidos būstui, kurui ir energijai, taip pat nemažą dalį savo pajamų namų ūkiai išleidžia transportui (sudarė 11,3 proc. bendros vartojimo išlaidų sumos). Namų ūkiai 2008 m. maistui (neskaičiuojant pinigų, išleistų valgyklose, kavinėse, restoranuose) skyrė 32 proc. visų vartojimo išlaidų, tai sudarė vidutiniškai 276 litus vienam

namų ūkio nariui per mėn. Kasmet po truputi mažėjusi išlaidų maistui dalis vartojimo išlaidose 2008m., palyginti su 2007 m., sumažėjo 0,6 proc. punkto (žr. 1 priedą). Išlaidų būstui, kurui ir energijai lyginamoji dalis vartojimo išlaidose, palyginti su 2007 m., nepakito. Tuo pat metu išlaidų būsto apstatymui ir kasdienei priežiūrai dalis padidėjo 0,9 proc. punkto, o išlaidų drabužiams ir avalynei sumažėjo 1 proc. punktu, ryšių paslaugoms gyventojai skyrė taip pat mažiau savo pajamų (bendroje vartojimų išlaidų sumoje sumažėjo 0,6 proc. punkto, lyginant su 2007 m. duomenimis) (žr. 1 priedą).

2.4 pav. Namų ūkių vartojimo išlaidų struktūra 2004–2008 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės gyventojų ir socialinės statistikos duomenimis

Įmonių finansų valdymo teorijoje ir praktikoje skaičiuojami įvairūs rodikliai ir koeficientai, kurie leidžia įvertinti, ar įmonė dirba efektyviai, palyginti su kitomis įmonėmis. Kai kalbama apie asmeninių finansų valdymą, taip pat galima skaičiuoti įvairius rodiklius. Vienas iš jų – taupymo koeficientas. Jis parodo, kokią dalį pajamų žmogus skiria taupyti, leidžia įvertinti, ar toks taupymo tempas arba intensyvumas yra pakankamas siekiant finansinių tikslų, arba per kiek laiko galima tikėtis sutaupyti reikiamą sumą (Varanauskienė, 2008). Paprastai skaičiuojamas metinis taupymo koeficientas, nes kiekvieno mėnesio koeficientas gali skirtis. Vieną mėnesį žmogus gali turėti galimybę sutaupyti, o kitą – išlaidos gali gerokai viršyti pajamas. Taupymo koeficientas apskaičiuojamas (Varanauskienė, 2009):

$$\text{Taupymo koeficientas} = \frac{\text{Santaupos}}{\text{Gautos pajamos}} \quad (6)$$

Neretai taupyti kliudo ne tai, kad pajamos per mažos, o tai, kas dedasi žmonių galvose. Pavyzdžiui, ištirta, kad, net ir neturėdami specialaus išsilavinimo, savo turtą fiziniai asmenys tvarko pagal tam tikrus buhalterinės apskaitos principus. Savo pinigus mintyse suskirsto į turtą ir apyvartines lėšas. Turtą žmonės linkę labiau saugoti, o apyvartines lėšas – greičiau išleisti, netgi ir neturint tokių poreikių. Pavyzdžiui, pinigai, laikomi seife, banko terminuotojo indėlio sąskaitoje, kaupiami kokiam nors konkrečiam tikslui suvokiami kaip turtas. O pinigai piniginėje, ypač smulkiomis kupiūromis ar monetomis, jau yra apyvartinės lėšos. Apyvartinėms lėšoms priskirti, vadinasi, ir greičiau išleidžiami lengvai gauti pinigai – netikėtos premijos, piniginės dovanos, loterijų laimėjimai, pasiskolinti pinigai. Jei fizinis asmuo turi tikslą apriboti, sumažinti nekontroliuojamą išlaidavimą, reikėtų mažiau turėti apyvartinių lėšų, o daugiau turto. Tų pinigų, kuriuos norima sutaupyti, nereikėtų nešiotis piniginėje. Jie turėtų būti laikomi saugesnėje vietoje: gal galėtų juos kas nors pasaugoti, o gal reikėtų pinigus padėti į banko indėlio sąskaitą, seifą ar neiškrapštomą taupyklę. Ypač svarbu kuo greičiau sutvarkyti lengvai gautus pinigus – tuos, kurie gaunami kaip grąžinamą pajamų mokesčio permoką, išmokėtą premiją ar atlyginimo priedą.

Kai kalbama apie pinigus, irgi galioja reliatyvumo teorija. Jei norima nustatyti, ar išleidžiama per daug, ar per mažai, reikia su kažkuo palyginti. Klaida būtų lyginti su, pavyzdžiui, geriau gyvenančių kaimynų išlaidomis. Jei norima lyginti, reikėtų lyginti atsižvelgus į savo pajamas. Pasikeitus pajamoms, ypač joms sumažėjus, verta peržiūrėti savo įprastas išlaidas. Galbūt teks brangesnes prekes keisti pigesnėmis, galbūt kai ko atsisakyti.

Vakarų Europoje santaupų koeficientas siekia 11–12 procentų. Pasaulyje taupumu išsiskiria kinai, kurie neišleidžia ketvirtadalio uždirbtų pajamų (Varanauskienė, 2009). Lietuvos gyventojų santaupų koeficiento dinamika 2004–2008 m. pateikta 2.1 lentelėje.

2.1 lentelė. Lietuvos gyventojų santaupų koeficiento dinamika 2004–2008 m.

<i>Metai</i>	<i>Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėn. (Lt)</i>	<i>Vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėn. (Lt)</i>	<i>Santaupos, Lt</i>	<i>Santaupų koeficientas</i>
2004	512,3	509,3	3,0	0,6 %
2005	601,1	578,1	23,0	3,8 %
2006	767,3	651,5	115,8	15,1 %
2007	952,1	748,8	203,3	21,4 %
2008	1133,2	849,3	283,9	25,1 %

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės gyventojų ir socialinės statistikos duomenimis

Apskaičiavus Lietuvos gyventojų santaupų koeficientą, nustatyta, kad gyventojų galimybės taupyti nuo 2004 m. nuolat augo (žr. 2.1. lentelę). Tai lėmė sparčiau už vartojimo išlaidas augančios vidutinės disponuojamosios pajamos. 2008 m. santaupų koeficientas sudarė net 25,1 proc. Mažiausiai galimybių taupyti namų ūkiai turėjo 2004 m., kai skirtumas tarp vidutinių disponuojamųjų pajamų ir vartojimo išlaidų sudarė vos 0,6 proc.

Tyrimo metu informacijos apie 2009–2013 metų vidutines vartojimo išlaidas nebuvo paskelbta, todėl skaičiavimai atlikti remiantis tik turimais duomenimis iki 2008 metų, tačiau autorės nuomone, nuo 2008 metų, prasidėjus pasauliniam ekonomikos nuosmukiui, gyventojų galimybės taupyti sumažėjo dėl išaugusios infliacijos, nedarbo lygio ir sumažėjusio darbo užmokesčio.

Litas šiandien yra brangesnis arba vertingesnis negu po metų. Vadinasi, jei taupomi pinigai, kuriuos planuojama išleisti po keliolikos metų ar po kelių dešimtmečių, reikėtų pasirūpinti, kad taupomi pinigai nenuvertėtų. Taupyti reikia taip, kad už santaupas būtų gaunamos palūkanos, dėl kurių sumažėtų arba visiškai dingtų infliacijos įtaka santaupoms. Ilgas laikotarpis iki tos dienos, kai šiandien taupomi pinigai turės būti panaudoti, yra ne tik kliūtis (labai sunku planuoti ir numatyti), bet ir galimybė. Ne tik dėl to, kad per ilgą laikotarpį galima daugiau sutaupyti, bet dar ir dėl to, kad galima rinktis iš įvairių investuoti skirtų priemonių, kurios nebūtų tinkamos, jei planuojama tik metus ar dvejus.

Asmeninių finansų valdymo tikslas – visada turėti pakankamai pinigų: šiuo metu, netolimoje ir tolimesnėje ateityje. Taupymas – tai saugus pinigų, kurie bus išleidžiami vėliau, rinkimas. Santaupos nesvyruoja ir iš esmės yra finansiškai nerizikingos, tačiau jos gali nuvertėti dėl infliacijos. Todėl tikslinga šias santaupas investuoti ir kad jos išsaugotų savo vertę bei uždirbtų pajamų. Prieš pradėdamas investuoti bet kuris asmuo visų pirma įvertins su savo finansais susijusias pagrindines ypatybes: pajamas, namų ūkių išlaidas, amžių, šeimos struktūrą, likvidžių lėšų poreikį, supratimą apie infliaciją ir palūkanų normas, patirtį finansų rinkose, supratimą apie mokesčius, ateities suvokimą, gyvenimo saugumą, karjeros pabaigos suvokimą, uždirbtų pajamų praradimą ir kitus dalykus.

2.2. Namų ūkių investavimo dinamika 2008–2013 metais

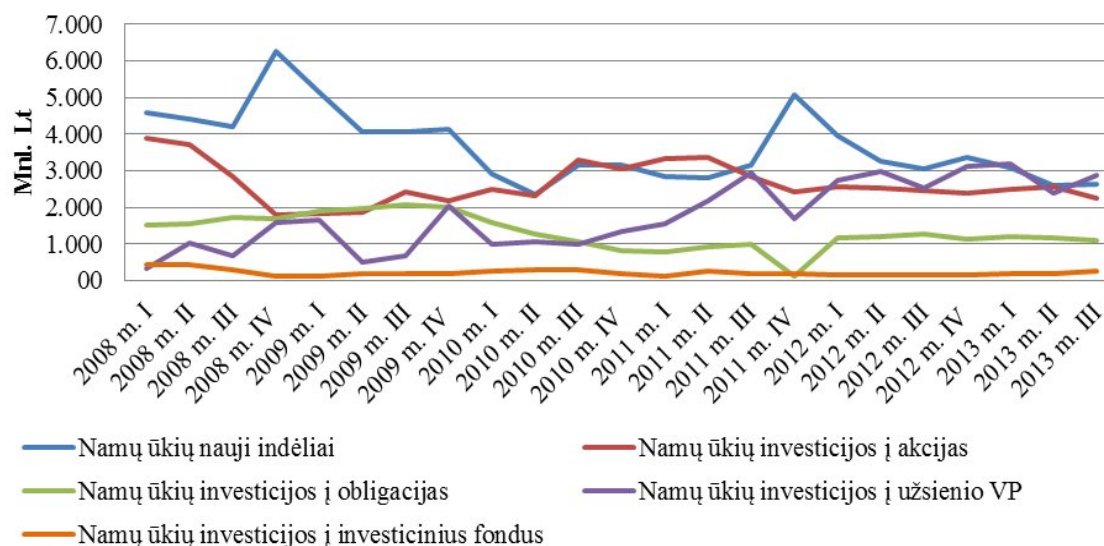
Tvarkant asmeninius finansus, reikalingos aritmetikos žinios (kaip skaičiuoti esamas ir būsimas pajamas ir išlaidas, kaip apskaičiuoti palūkanas); ekonomikos žinios (kokią įtaką aplink vykstantys ekonominiai įvykiai daro ar gali daryti sukauptam turtui, būsimoms pajamoms, planuojamoms išlaidoms); žinios apie finansines paslaugas – ne tik jų teikiamą naudą ar privalumus, bet ir trūkumus; reikalingos tam tikros teisinės žinios – pagrindinių įstatymų, mokestinės aplinkos išmanymas arba žinojimas, kur tokios informacijos rasti.

Kadangi kalbama ne tik, kaip pinigus sutaupyti (atidedant dalį nuolatinių pajamų), bet ir už taupomus pinigus gauti pelno, kuris leistų bent jau kompensuoti infliacijos įtaką, tokį taupymą galima vadinti investavimu.

Investuotojai paprasti žmonės, kuriems nebūdinga visada būti racionaliems. Ypač situacijose, kai jiems reikia priimti sprendimus, tačiau egzistuoja rizika ir neapibrėžtumas. Būtent šiomis sąlygomis priimami ekonominiai ir finansiniai sprendimai. Investuotojų sprendimai gali nesuteikti

jiems geriausios naudos (nauda – viena iš pagrindinių ekonominių sąvokų), gali būti nepagrįsti ar priimami, kai jiems turi įtakos pašaliniai veiksniai. Jeigu neracionaliai mąstoma, trūksta reikiamų žinių arba vadovaujama emocijomis, tai dažnai priimami klaidingi investavimo sprendimai, o tada gaunamas mažesnis, nei būtų galima uždirbti, pelnas arba prisiimama pernelyg didelė rizika.

Investavimo priemonėmis, kurios užtikrina ne tik pinigų kaupimą, bet ir apsaugo nuo nuvertėjimo, laikomi vertybiniai popieriai, investicinis gyvybės draudimas ir banko indėlis. Šiame baigiamajame magistro darbe vertybiniai popieriai apima investicijas į akcijas, akcinių bendrovių ir Lietuvos Vyriausybės obligacijas, visų rūšių užsienio VP, investicinius fondus. Lietuvoje indėliai bene populiariausia pinigų investavimo priemonė (žr. 2.5 pav.). Tai daugiausiai lemia finansinių žinių stoka ir baimė rizikuoti su kitomis rizikingesnėmis finansinėmis priemonėmis.

2.5 pav. 2008-2013 m. namų ūkių investicijų į indėlius, akcijas, obligacijas, investicinius fondus dinamika

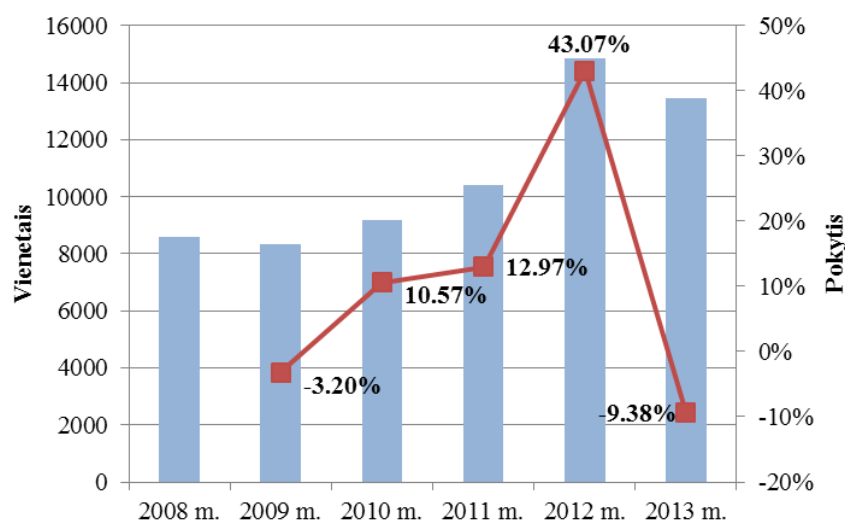
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko ir Centrinio vertybinių popierių depozitoriumo pateikta informacija

2.5 paveiksle pateikti duomenys parodė, jog analizuojamu laikotarpiu namų ūkiai didžiąją santaupų dalį investavo į grynujų pinigų indėlius bei akcijas, mažiau lėšų – į akcinių bendrovių ir Lietuvos Vyriausybės obligacijas, užsienio VP ir investicinius fondus (žr. 3 priedą). Tyrimo duomenys parodė, jog pastebimas toks pasiskirstymas tarp fizinių asmenų investavimo priemonių – ekonomikos pakilimo metu asmenys labiau linkę rizikuoti, todėl savo pinigus investuoja į akcijas, investicinius fondus, o ekonomikos nuosmukio metu žmonės vengia rizikos, todėl investuoja į saugesnes investavimo priemones, t.y. į grynujų pinigų indėlius ir akcinių bendrovių bei Lietuvos Vyriausybės obligacijas. Nuo 2012 m. I ketv. pastebimas gyventojų investicijų į obligacijas, investicinius fondus ir akcijas stabilumas. Daugiausiai namų ūkiai naujų indėlių sutarčių sudarė 2008 m. IV ketv. (beveik

6250 mln. Lt). Žymus fizinių asmenų indėlių pokytis pastebimas 2011 m. IV ketv., t.y. išaugo 60 proc. arba daugiau nei 1919 mln. Lt (lyginant su 2011 m. III ketv.).

Taip pat analizuojamu laikotarpiu pastebima tendencija, jog namų ūkiai su kiekvienais metais labiau linkę investuoti į įvairių rūšių užsienio šalių vertybinius popierius. Per 2008–2013 metus gyventojų investicijos į užsienio VP padidėjo net 7,5 karto (žr. 2 priedą). Mažiausią santaupų dalį Lietuvos gyventojai investuoja į investicinius fondus (žr. 2.5 pav.).

2009–2012 metų laikotarpiu pastebima įmonių skaičiaus didėjimo tendencija. Ekspertai vardija skirtingas tokio proveržio priežastis. Neatmetama, kad nemažai naujų įmonių steigiama perparduoti. Visgi sutariama, kad keičiasi ir Lietuvos gyventojų mąstymas – vis daugiau žmonių nebijo rizikuoti ir imasi nuosavo verslo (žr. 2.6 pav.).

2.6 pav. Naujų įmonių dinamika 2008-2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis VĮ Registrų centro pateikta informacija

Jei tikėtume statistika, Lietuva po krizės išgyvena tikrą verslų kūrimo bumą. Per 2010–2012 m. laikotarpį Lietuvoje buvo įregistruota 34455 naujų juridinių asmenų. Didžiausias teigiamas šuolis užfiksuotas 2012 m. Registrų centro duomenimis 2012 m. naujų įmonių įregistruota beveik 15 tūkst., t.y. net 43 proc. daugiau nei 2011 m. Tiesa, ne visi naujai įkurti juridiniai asmenys yra tikros verslo įmonės, mat statistika apima ir asociacijas, profesines sąjungas, labdaros fondus, partijas ir pan. Tačiau, netgi atmetus tokius mažai ką bendra su verslu turinčius darinius, naujų įmonių akivaizdžiai gausėja.

Naujų įmonių steigimą pirmiausia galėjo paskatinti 2011 m. gerokai susiaurintos galimybės gyventojams vykdyti veiklą su verslo liudijimu. Pavyzdžiui, 2011 m. pasikeitus tvarkai, pagal verslo liudijimą dirbantys gyventojai per metus iš įmonių jau gali gauti ne daugiau kaip 15 500 Lt pajamų. Be to, verslo liudijimų turėtojai nuo 2011 m. sausio 1 d. nebegali būti PVM mokėtojai, tai yra apyvarta dirbant su verslo liudijimu apribota iki „PVM ribos“ – 150 000 Lt per metus. Dėl šių pakeitimų verslo

liudijimų turėtojai, kurie anksčiau dirbo su įmonėmis arba gaudavo daugiau kaip 150 000 Lt pajamų per metus, buvo tiesiog priversti pertvarkyti savo veiklą – pereiti į individualią veiklą arba galvoti apie įmonės steigimą. Galbūt imtis verslo susigundė ir dalis bedarbių. Juk kai darbo birža nustoja mokėti pašalpą, o naujų darbo vietų nekuriama, žmogus nori nenori priverstas mąstyti, kaip pačiam susikurti darbo vietą.

Krizės pradžioje steigiamų įmonių skaičius sumažėjo, o vėliau ėmė sparčiai augti. Pagrindinės aktyvesnio įmonių steigimų priežastys – laipsniškai atsigaunanti ekonomika, ganėtinai stabili verslo aplinka, palengvintas naujų įmonių steigimas, naujų teisinių įmonių formų atsiradimas. Tačiau nemenka dalis naujų įmonių registruojama tais pačiais nuolat besikartojančiais adresais. Pažvelgus į steigiamų įmonių sąrašus, galima pastebėti, kad jau apie trečdalį naujai įsteigtų įmonių sudaro tos, kurios dažniausiai skirtos perparduoti. Kartais išties yra paprasčiau nusipirkti jau registruotą įmonę nei pačiam ją steigti. Tačiau dalis populiariausiais adresais registruojamų įmonių nepradeda realios veiklos per metus ar dvejus. Atmetus tokias nepradėjusias veikti įmones, realiai naujų įmonių steigimas nėra toks žymus.

Pinigų suma, kuri taupoma investicijoms, priklauso nuo žmogaus poreikių – vienas nori įsigyti būstą, kitas galvoja apie vaikų mokslą, o trečiam svarbiausia sukaupti lėšų senatvei. Atliktos analizės duomenys parodė, kad 2008–2013 m. Lietuvos gyventojų didžiausią investicijų dalį sudaro grynujų pinigų indėliai, iš to galima spręsti, kad Lietuvos gyventojai yra labiau konservatyvūs. Tačiau atlikus naujų įmonių dinamikos analizę, pastebima, kad keičiasi Lietuvos gyventojų mąstymas – vis daugiau žmonių nebijo rizikuoti ir imasi nuosavo verslo. Pagrindinės aktyvesnio įmonių steigimų priežastys – laipsniškai atsigaunanti ekonomika, ganėtinai stabili verslo aplinka, palengvintas naujų įmonių steigimas, naujų teisinių įmonių formų atsiradimas.

2.3. Lito infliacijos analizė 2004–2013 m.

Nacionalinė valiuta litas, sekdamas paskui kitų šalių, ypač galingųjų, valiutas, vis sparčiau praranda realiąją vertę. Tai neišvengiamai atsitinka dėl to, kad šalia realiomis vertybėmis padengtų pinigų atsiranda vis didesnė dalis menamųjų pinigų, paremtų didėjančiomis valstybių skolomis. Kai kurie kiti autoriai tokių pinigų kilmę vadina emisija iš oro, tiesiog banknotų spausdinimo mašinos paleidimu (Jasinavičius, 2012).

Žmonės, į kurių rankas patenka tokie iš oro išspausdinti banknotai, negali jų atskirti nuo tikrųjų, padengtų realiomis vertybėmis arba sukurtų ekonominiu derliumi. Jie kurį laiką jais naiviai pasitiki kaip tikraisiais. Šis naivus pasitikėjimo menamaisiais arba iš oro cirkuliuoti paleistais pinigais laikas yra tiesiogiai proporcingas tuos pinigus vartojančių žmonių finansinio neišprusimo lygiui. Finansiškai išprusę žmonės suvokia, kad oro pinigų emisija praskiedžia tikrųjų pinigų kiekį ir juos

nuvertina, apgaudama ir nuskurdindama tikrųjų pinigų turėtojus. Atsakomoji šių žmonių reakcija adekvati: jie kelia savo vertybių, keičiamų į nuvertėjusius pinigus, kainas. Trumpai tariant, visuotinis kainų kilimas – natūralus suvokiančių tikrąją pinigų vertę žmonių atsakas į pinigų iš oro atsiradimą rinkoje.

Tyrimui atlikti buvo imtas 2004–2013 m. laikotarpis. Skaičiavimai atlikti remiantis statistiniais duomenimis iš Lietuvos banko ir Lietuvos Statistikos departamento duomenų bazių. Infliacija Lietuvoje buvo vertinama dviem aspektais: Kainų infliacija ir Pinigų infliacija atitinkamai pagal Lietuvos statistikos departamento (kainų indeksus) ir Lietuvos banko (Pinigai apyvartoje – P1) pateiktus duomenis.

Mokslininkai, nagrinėję įvairių šalių pinigų emisijos istorijas, pastebėjo, kad pinigų apimtis apyvartoje didėja pagal logaritminę funkciją, kurios augimo sparta priklauso nuo valstybės monetarinės politikos, reaguojant į faktinį šalies ekonomikos lygį (Macleod, 2013). Ši logaritminė funkcija vadinama pinigų emisijos trendu. Trendo lygčiai parinkti ir tikslumo įverčiams nustatyti naudojami: linijinės, logaritmės, laipsninės, parabolinės ir eksponentinės analizės metodai. Tiksliausias trendas bus tas, kurio gautoji koreliacijos koeficiento reikšmė arčiausiai 1.

2.2 lentelėje pateikti trendo lygčių koreliacijos koeficientų rezultatai rodo, kad tiksliausias trendas yra parabolinės lygties, kurio koreliacijos reikšmė didžiausia ($R^2=0,8217$). Tačiau remiantis pinigų apyvartoje dinaminėmis eilučių skaičiavimais, nustatyta, kad pateikti duomenys turėjo didelius svyravimus: -16 – 38 proc. intervale (žr. 3 priedą). Tad tenka patikrinti trendo lygčių teisingumą. Norint patikrinti pasirinktos funkcijos tinkamą apibūdinimą reiškinio kitimo pobūdžiui, skaičiuojama vidutinė aproksimacijos paklaida taikant šią formulę:

$$\mu_{aprosk} = \frac{1}{n} \sum \frac{|y - \hat{y}|}{\hat{y}} \cdot 100\% \quad (7)$$

Tikrinant pasirinktos funkcijos teisingumą, apskaičiuotoji vidutinė aproksimacijos paklaida neturėtų viršyti 10 proc. ribą (Boguslauskas, 2004). Trendo lygčių vidutinės aproksimacijos paklaidų skaičiavimai pateikti 3 priede.

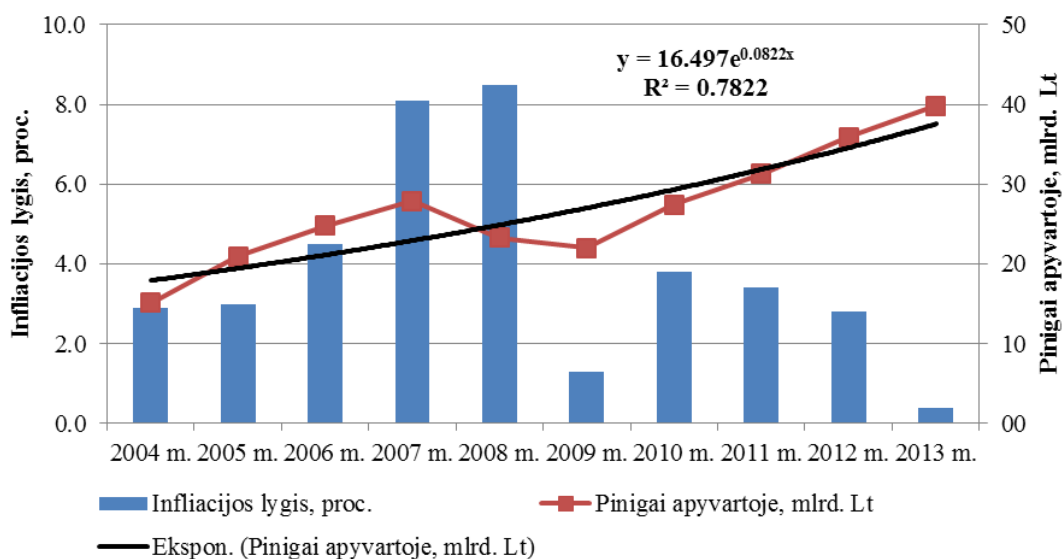
2.2 lentelė. Trendo lygčių koreliacijos koeficientai ir vidutinės aproksimacijos paklaidos

Eil. Nr.	Trendo funkcijos pavadinimas	lygties išraiška	Koreliacijos koeficientas (R^2)	μ_{aprosk} , proc.
1.	Linijinė	$y = 2,1636x + 14,94$	0,7970	38,13
2.	Eksponentinė	$y = 16,497e^{0,0822x}$	0,7822	36,54
3.	Logaritminė	$y = 8,448 \ln(x) + 14,08$	0,7122	74,89
4.	Parabolinė	$y = 0,1508x^2 + 0,5053x + 18,257$	0,8217	82,38
5.	Laipsninė	$y = 15,536x^{0,339}$	0,7799	47,00

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko statistiniais duomenimis

Eksponentinė krypties linija yra tinkamiausia kreivė Pinigų trendui nustatyti, nes duomenų kitimo greitis staigiai didėja ar mažėja ir tuomet išsilygina. Apskaičiuoti vidutinės aproksimacijos paklaidos rezultatai parodė, jog nė viena pasirinkta funkcija (iš 5) nėra tinkama apibūdinti reiškinio kitimo pobūdį, nes visos reikšmės viršijo 10 proc. ribą (žr. 2.2 lentelę). Šiuo atveju eksponentinis trendas pasirinktas todėl, kad šios funkcijos vidutinė aproksimacijos paklaida yra mažiausia ir jos reikšmė siekia 36,54 proc. (žr. 2.2 lentelę).

Pinigų trendo funkcijos statusas (augimo greitis) apibūdina Pinigų infliaciją ir ženkliai sąlygoja Kainų infliaciją šalyje. Jei pinigų emisija neviršija normatyvinio trendo reikšmių, kainų infliacija nėra didelė ir neperžengia slenkančiosios infliacijos ribų (3-4 proc.). Kai pinigų emisija ženkliai aplenkia normatyvinį trendą, Kainų infliacija pereina į galopuojančios ar net hiperinfliacijos lygius. Todėl pinigų emisijos valdymas, atsižvelgiant į normatyvinio trendo reikalavimus, įgalina įtakoti ir Kainų infliaciją šalyje. 2.7 paveiksle pateikti litų apyvartoje ir jo normatyvinio trendo tyrimo rezultatai akivaizdžiai liudija, kad litas yra galopuojančios infliacijos stadijoje, nes litai apyvartoje auga greičiau nei jo eksponentinis trendas.

2.7 pav. Litai apyvartoje ir jų normatyvinis trendas. Kainų infliacija

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko ir Statistikos departamento statistiniais duomenimis

Sugretinus 2.7 paveiksle pateiktą litų emisijos pagal Pinigų agregatą P1 ir jų eksponentinio trendo grafiką pastebima, kad 2005–2008 metų laikotarpiu litų apimtis apyvartoje buvo didesnė nei jų normatyvinis trendas. Tuo metu ir Kainų infliacija Lietuvoje buvo gana didelė. Nuo 2004 iki 2007 m. litų emisijos tempai ženkliai išaugo, padidindami jų apimtį apyvartoje net 1,8 karto (vidutiniškai beveik po 21,2 proc. kasmet). Šios emisijos dėka nuo 2005 iki 2007 metų (prieškriziniu laikotarpiu) buvo viršytos normatyvinio trendo ribos net 1,27 karto. Tai negalėjo nesukelti Kainų infliacijos 2007 ir

2008 metais atitinkamai iki 8,1 proc. bei 8,5 proc. Ypatinę nerimą kelia padidėję litų emisijos tempai pokriziniu laikotarpiu (po 2009 m.). Jie dabar vėl siekia vidutiniškai 16,2 proc. kasmet ir dėl to 2013m. normatyvinis trendas yra viršytas 2,33 karto (žr. 3 priedą). Galima prognozuoti, kad Lietuvoje, artimiausiu metu, turi pasireikšti kainų infliacija.

Palyginus litų, naudotų apyvartoje, rodiklio (agregato) P1 reikšmes, nustatyta kad 2 kartus jų kiekis viršijo normatyvinio eksponentinio trendo ribas. Pirmą kartą tai nutiko 2005-2007 metais. Tai neišvengiamai po vienerių metų sukėlė 8,1 ir 8,5 proc. per metus galopuojančią kainų infliaciją. Nerimą kelia didėjanti litų emisija nuo 2009 m., nes dėl jos, šiuo metu, litų apimtis apyvartoje 2,33 karto viršija normatyvinio trendo ribą. Visa tai gali vėl sukelti galopuojančią kainų infliaciją.

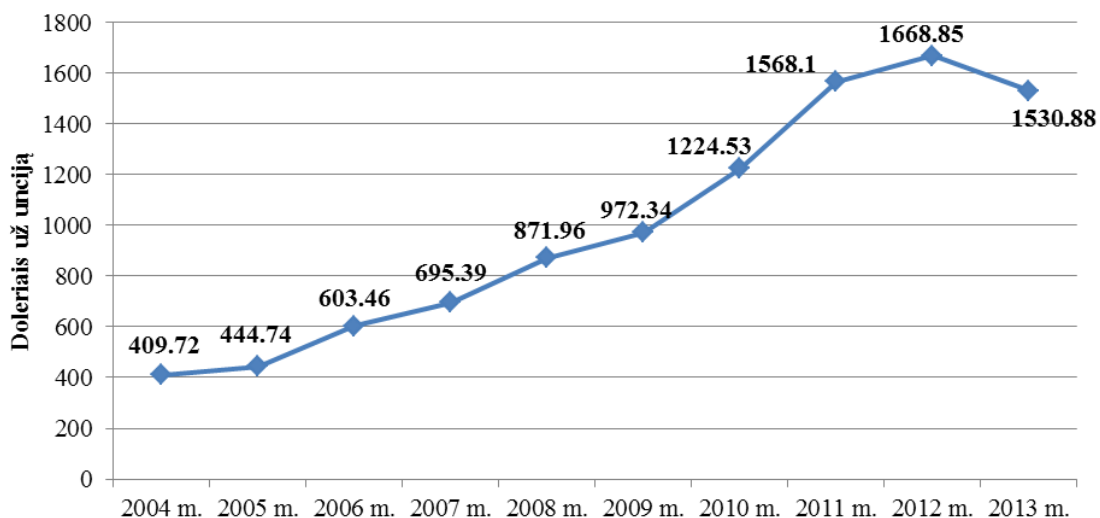
2.4. Investicijų į auksą tendencijos 2004–2013 m.

Daugelį metų, auksas buvo vertinamas kaip pasaulinė valiuta, žaliava, investicija ar paprasčiausias prabangos objektas. Ypatinę statusą finansų rinkose auksas įgijo palyginti vėlai. Šiuo metu aukso paklausa dažnai viršija pasiūlą. Taip yra dėl kelių priežasčių. Auksas yra paklausus visame pasaulyje. Paklausa paprastai yra ne tokia stabili kaip pasiūla – tuo būtų galima iš dalies paaiškinti kainų nepastovumą. Kiekviena rinka yra stimuliuojama skirtingų socio–ekonominių ir kultūrinių veiksnių. Besikeičiančios demografinės ir socio–ekonominės sąlygos daugelyje šalių, kuriose auksas yra paklausus, gali turėti įtakos pasaulinės paklausos tendencijoms. Kadangi aukso paklausą veikia skirtingi veiksniai, ypač jautrūs makroekonominės aplinkos kaitai skirtinguose pasaulio regionuose, jos dinamiškumą yra gana sudėtinga suprasti bei paaiškinti.

Šiandien auksas lieka vienu iš svarbiausių diskusijų objektų, kadangi nuo 2004 m. iš eilės auksas brango (žr. 2.8 pav.). Laikotarpiais, kai tradicinių investicijų grąža yra abejotina, investicijos į auksą tampa patrauklesnės, nepaisant to fakto, kad auksas nesiūlo nei dividendų nei kupono palūkanų, tačiau panašu, kad auksas yra įgijęs investuotojų pasitikėjimą kaip saugiausia investicija. Taip nutiko ir 2007–2008 m., kai įsisiautėjus krizei krito pasitikėjimas pačiomis finansų rinkomis bei jų siūlomais sudėtingais investiciniais instrumentais.

Iš 2.8 paveikslė pateiktų duomenų matyti, kad per 2004–2012 metus aukso vidutinė metinė kaina pakilo net 4,07 karto arba 1259,13 USD už unciją. Finansų analitikų manymu, aukso paklausa didėjo ir dėl nestabilios padėties Europos ir pasaulio finansų rinkose. Kylanti aukso kaina rodo, kad žmonės nori jį pirkti, kad suinteresuotumas juo rinkoje didėja. Toks didelis susidomėjimas auksu yra susijęs su tuo, kad kitos investicijos atrodo labai rizikingos ir, iš tiesų, tų saugiųjų investicijų yra labai mažai. Aukso kaina aukštumose gali išlikti ilgą laiką, kol nepaaiškės, kad padėtis pasaulyje yra stabili. Dėl nestabilumo rinkoje auksas išlieka saugia investavimo priemone ir jo paklausa ir kaina akivaizdžiai didėja. Kai aukso kaina yra viršūnėje, tai žmonės jį aktyviau pardavinėja, suaktyvėja

lombardo veikla, o investuotojams turėti 50 proc. investicijų aukso pavidalu yra labai geras pasirinkimas.

2.8 pav. Aukso vidutinės metinės kainos dinamika 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis pateiktais statistiniais duomenimis <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm>

Per 2013 metus vidutinė metinė aukso kaina smuko 8,27 proc. arba beveik 138 USD už unciją. Tam įtakos turėjo pastaruoju metu sustiprėjęs JAV doleris sumažino aukso, kaip finansinės investicijos, patrauklumą. Dėl sustiprėjusios JAV valiutos prekės, nominuotos šia valiuta, tampa brangesnės kitų valiutų turėtojams.

Iš atliktos aukso vidutinių metinių kainų analizės rezultatų matyti, kad stengiamasi parodyti, jog auksas yra stabilus instrumentas, už kurį visada galima nusipirkti tam tikrą kiekį kažkokių prekių. Akivaizdu, jog tai yra ne tiesa. Auksas yra eilinis investicinis instrumentas, kurio kaina gali ir kilti, o gali ir kristi.

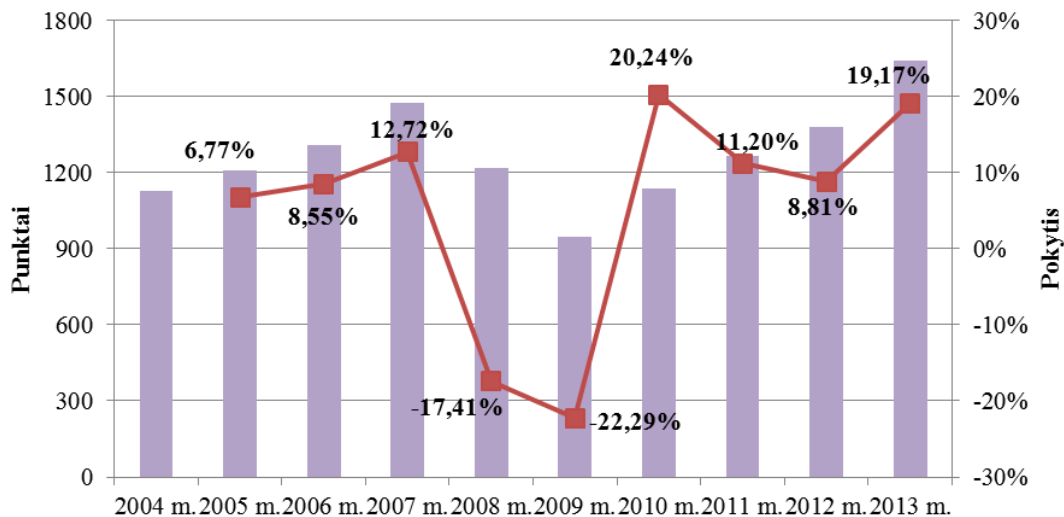
2.5. Akcijų rinkos indekso S&P's 500 dinamika 2004–2013 m.

S&P's 500 indeksas pasirinktas todėl, kadangi dauguma finansų analitikų, apibūdindami akcijų rinkos pokyčius, dažniausiai remiasi būtent jo dinamika. Šio indekso privalumas – labai diversifikuotas indeksas ir atspindi apie 70 proc. visos JAV akcijų rinkos dinamikos.

Kadangi akcijų rinkos indeksą S&P's 500 sudaro net 500 įmonių akcijos, natūralu, kad eilinis investuotojas negalės susikurti investicinio portfelio atitinkančio indeksą. Tam įkurti indeksų fondai, kurie suteikia galimybę įsigyti norimą kiekį indekso vienetų. Taip investuotojas tampa dalies visų fondo turimų vertybinių popierių savininku. Investicinio fondo vieneto vertė kinta kasdien pagal vertybinių popierių rinkų pokyčius. Kai fondo turimų vertybinių popierių vertė didėja – atitinkamai

didėja ir investicinių vienetų vertė, kai fondo turimų vertybinių popierių vertė mažėja – atitinkamai mažėja ir investicinių vienetų vertė.

Kaip S&P's 500 indeksas kito per paskutinius 10 metų, t.y. nuo 2004 m. iki 2013 m., pavaizduota 2.9 paveiksle.

2.9 pav. Akcijų rinkos indekso S&P's 500 dinamika 2004-2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis pateiktais statistiniais duomenimis
<http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata>

Analizuojant pastarųjų dešimties metų S&P's 500 indekso pokyčius matyti, kad nuo 2004 m. iki 2007 m. indeksas turėjo didėjimo tendenciją, t.y. per šį laikotarpį iš viso padidėjo 30,65 proc. Tačiau 2008 m. indekso reikšmė smuko daugiau nei 17 proc., lyginant su 2007 m., o 2009 m. – dar 22,29 proc., lyginant su 2008 m. duomenimis (žr. 2.9 pav.). Tam įtakos turėjo pasaulio ekonominė krizė. Nuo 2010 m. indekso reikšmė vėl pradėjo palaipsniui didėti ir iki analizuojamo laikotarpio pabaigos (iki 2013 m.) pasiekė metinę vidutinę 1643,80 punktų reikšmę, t.y. padidėjo 42,30 proc. Žymus neigiamas indekso pokytis įvyko per 2009 m., t.y. pasaulinės ekonominės krizės metu, ir didžiausias teigiamas pokytis įvyko per 2010 m., kai ekonomika po truputį pradėjo atsigaivinti.

Jeigu fizinis asmuo investuoja ilgesniam laikui, indekso fondas gali būti patogus ir nebrangus būdas pasinaudoti kylančia šalies ekonomika, o investicijų grąža gali būti tokia pati arba net didesnė už aktyviai valdomo investicijų portfelio investicijų grąžą. Bet kokių atveju, būtina įsivertinti savo riziką, įdėmiai perskaityti fondo, į kurį ketinama investuoti, dokumentus. Taip pat labai svarbu pažvelgti į akcijų rinkos indeksų kitimo istoriją ir priimti sau palankų sprendimą. Kaip parodė analizės duomenys, S&P's 500 indekso reikšmė analizuojamu laikotarpiu kilo ir smuko dėl ekonomikoje vykusių reiškinų (krizės ir pakilimo cikluose).

3. EFEKTYVŪS ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO METODAI, IŠSAUGANTYS KAUPIAMŲ PINIGINIŲ ATSARGŲ PERKAMĄJĄ GALIĄ ILGUOJU LAIKOTARPIU

Jei žmogus nori padidinti savo vartojimo lygį, investavimo ir taupymo galimybes, tuomet turi tinkamai planuoti ir valdyti savo asmeninius finansus. Dažnas galvoja, kad gebėjimą tvarkytis su pinigais įgyja tik išmokę skaičiuoti, o mokytis galima tik iš savo klaidų. Tačiau toks mokymosi būdas yra labai brangus ir neefektyvus. Pavyzdžiui, nesusitaupę pinigų senatvei – tam laikui, kai nebegalima dirbti ir užsidirbti, – antros tokios galimybės jau nebeturės. Nepasidomėję teikiamomis finansinėmis paslaugomis, nebus galima išsirinkti tokios, kuri labiausiai žmogui tinka. Teorinėje darbo dalyje buvo aptarti trys asmeninių finansų valdymo būdai: didinti pajamas ir nekeisti vartojimo lygio, t. y. išlaidų, būtų galima didinti savo laisvų lėšų kiekį; mažinti išlaidas ir nekeisti pajamų lygio, taip pat galima didinti savo laisvas lėšas; sėkmingai investuoti į vartojimo sritį, ateityje galima sumažinti išlaidas nebloginant, o gal net ir pagerinant savo gyvenimo kokybę ir pan.

Šioje baigiamojo darbo dalyje pateikiami efektyvūs asmeninių finansų valdymo metodai, kurie išsaugo kaupiamųjų piniginių atsargų perkamąją galią ilguoju laikotarpiu.

3.1. Tyrimo duomenys ir metodika

Darbo įvade iškelta *tyrimo problema* – gyventojai mažai domisi pinigų vertės apsaugos, investavimo bei kapitalo gausinimo galimybėmis. Tad, jeigu iš tikrųjų namų ūkiai nori gyventi geriau ir pasiekti tai sparčiau, privalo kuo greičiau įsisavinti finansinio raštingumo pradmenis ir įsisavinti šiuolaikines finansines priemones bei galimybes tam, kad priversti juos tarnauti savo naudai arba kitaip sakant „efektyviai įdarbintų savo asmeninius pinigus“. Todėl norint išspręsti šia problemą, *tyrimo tikslas* – surasti efektyvius asmeninių finansų valdymo metodus, kuriuos naudojant Lietuvoje kaupiamos žmonių piniginių atsargos neprarastų perkamosios galios ilguoju laikotarpiu.

Šiam tikslui įgyvendinti remiamasi šiais šaltiniais: Lietuvos banko statistiniais duomenimis apie indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų metines procentines grąžas, istoriniais aukso kainų pokyčiais, bei istoriniai akcijų rinkos indekso S&P's 500 ir Europos investicinio fondo duomenimis, kuriuos galima iš dalies panaudoti sprendžiant dabartinę problemą. Atliekama minėtų šaltinių duomenų lyginamoji analizė, kuri apibrėžiama kaip mąstymo operacija, kai yra sugretinami mažiausiai dviejų objektų (atvejų ar stebėjimo vienetų) to paties požymio reikšmės tuo pačiu laiko momentu. Atliekamas 2004–2013 metų laikotarpio šešių finansinių priemonių (tyrimo reikšmės) grąžų (tyrimo reikšmių požymis) palyginimas (indėliai, išdo vekseliai, obligacijos, investicinis auksas, akcijų

rinkos indeksas S&P's 500, Europos investicinis fondas). Tam, kad tyrimo rezultatai būtų kuo tikslesnis, remiamasi procentiniais pastarųjų finansinių priemonių grąžos duomenimis.

Tyrimo eiga. Atliekant pasirinktų finansinių priemonių dinamikos eilučių lyginimo analizę, atliekami šie skaičiavimai ir pritaikomos formulės:

1. Skaičiuojamos indėlių, išdo vekselių ir obligacijų vidutinės metinės grąžos, naudojant aritmetinį 2004–2013 metų skirtingų emisijų grąžų vidurkį, taikant formulę (Bagdanavičius ir kt., 2007, p. 8):

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} \quad (8)$$

čia: \bar{x} - vidurkis; $\sum x$ - reikšmių suma; n – reikšmių skaičius.

2. Skaičiuojama Europos investicinio fondo vidutinė metinė grąža, naudojant aritmetinį 2006–2012 m. grąžų vidurkį (8 formulė). Norint atlikti šios finansinės priemonės grąžos dinamiką, imtas 2006–2012 m. laikotarpis, nes Europos investicinio fondo tinklalapyje pateiktos tik 2006–2012 m. finansinės ataskaitos.

3. Paskaičiuojami aukso kainų ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 reikšmių kiekvienų metų procentinis pokytis lyginant su baziniais metais (2003 m.), naudojantis analitiniu dinamikos eilutės rodiklio didėjimo tempu. Taikoma formulė (Bagdanavičius ir kt., 2007, p. 29):

$$Td_b = \frac{y_n}{y_1} \quad (9)$$

čia: Td_b - didėjimo koeficientas; y_n - ataskaitinis dinamikos eilutės lygis; y_1 – pradinis eilutės lygis.

4. Įvertinama infliacijos įtaka kiekvienai analizuojamai finansinei priemonei. Remiamasi Lietuvos statistikos departamento patvirtintais metiniais infliacijos 2004–2013 m. duomenimis. Ilgalaikio investavimo grafikas pakoreguojamas remiantis lito silpnėjimo koeficientu, kitaip tariant infliacijos koeficientu (Jasinavičius, 2013, p. 4). Taikomos formulės (adaptuota pagal R. Jasinavičių):

$$LSK = 1 - \text{infliacija} \quad (10)$$

$$ALSK_n = LSK - L \cdot LSK_2 \cdot \dots \cdot LSK_n \quad (11)$$

čia: LSK – lito silpnėjimo koeficientas; $ALSK$ – akumuliacinis lito silpnėjimo koeficientas.

5. Įvertinama reali finansinių priemonių grąža. Atitinkamų metų finansinės priemonės grąža (indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų, Europos investicinio fondo – suminė grąža, o aukso, S&P indekso – akumuliacinė grąža) dauginama iš atitinkamų metų akumuliacinio infliacijos koeficiento.

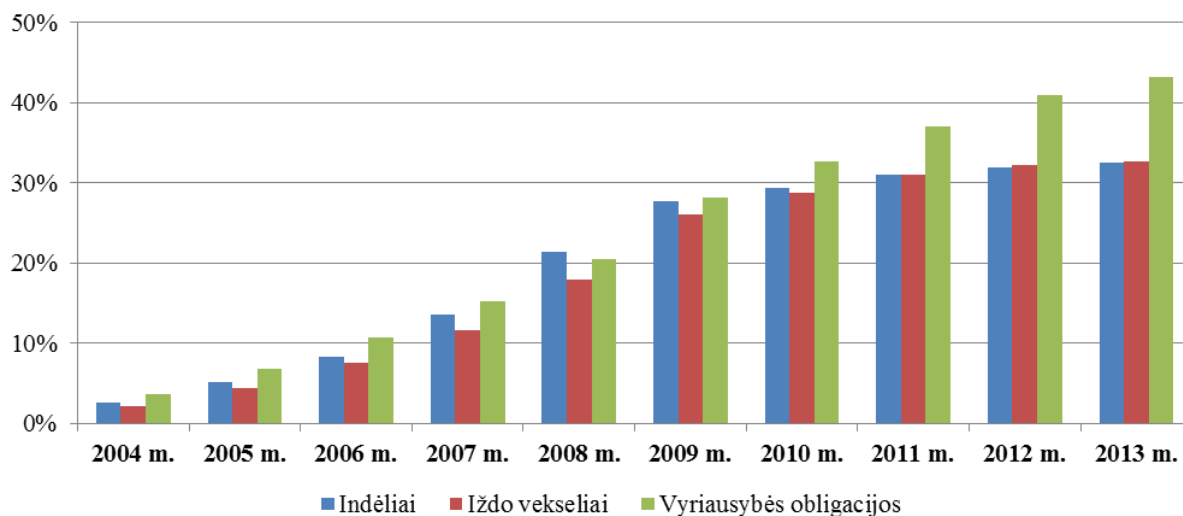
6. Remiantis atliktos analizės duomenimis, pateikti išvadas apie lito silpnėjimo įtaką realiajai pasirinktų skirtingų finansinių priemonių grąžai ir išskirti efektyviausius finansinius instrumentus apsaugančius šiuolaikinių pinigų perkamąją galią ilguoju laikotarpiu.

Duomenys apima 2004–2013 metų laikotarpį (išskyrus Europos investicinio fondo duomenis – 2006–2012 m.), o aukso kainos ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 reikšmės bus lyginamos su 2003 metų baze. Svarbu įtraukti 2013 metų duomenis į tyrimą dėl ryškių aukso kainų pokyčių ir įvertinti šių pasikeitimų įtaką ilgalaikiam investavimui. Dešimties metų duomenys leis objektyviai įvertinti kiekvienos finansinės priemonės ilgalaikio investavimo efektyvumą.

3.2. Finansinių priemonių, skirtų pinigų vertės išsaugojimui ir pajamų didinimui, palyginimas

Tyrime lyginamos šešių finansinių priemonių gražos, kurios priskiriamos skirtingoms investavimo rizikoms (žr. 1.4 pav.): investicinis auksas laikomas finansiniu pamatu; indėliai, išdo vekseliai priskiriami prie finansinių saugumo priemonių; Vyriausybės obligacijos – investicinių pajamų, o akcijų rinkos indeksas S&P's 500 ir bendrasis ES fondas – kapitalo ugdymo priemonė.

3.1 paveiksle pateiktos indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų ilgalaikio investavimo gražos. Indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų metinės gražos susumuotos, darant prielaidą, kad 2004 metais investuota suma kasmet reinvestuojama (žr. 4 priedą). Pavyzdžiui, 2006 metų indėlių suminė graža sudarys 2004 m., 2005 m. ir 2006 m. metinių gražų sumas.

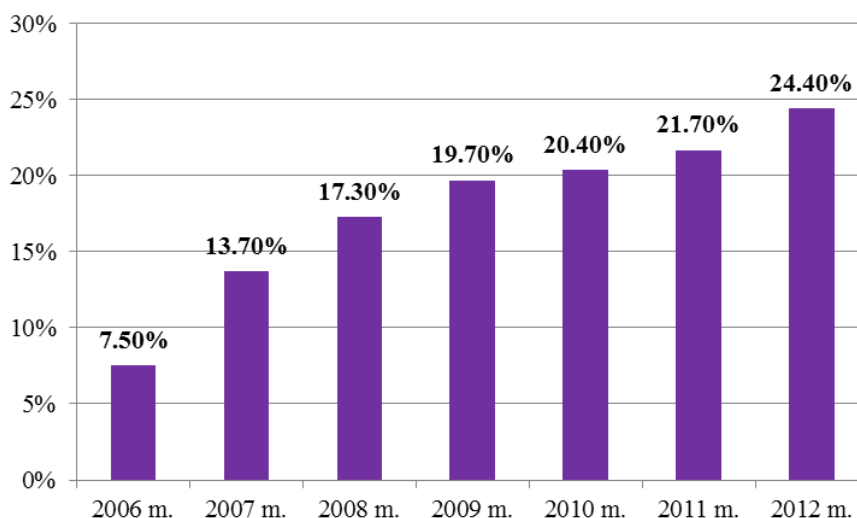
3.1 pav. Indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų ilgalaikio investavimo suminės gražos 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos pateikta informacija

Iš 3.1 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų investavimo gražos nuolat didėjo. Tai labiausiai sąlygojo fiksuota pastarųjų priemonių graža. Tačiau, galutinis 10-ies metų investavimo rezultatas atsispindi 2013 metuose, t.y. indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų ilgalaikio investavimo gražos yra mažesnės už investicinio aukso ir S&P's 500 indekso investicines gražas (žr. 3.3 pav.).

Europos investicijų fondas (EIF) buvo įsteigtas 1994 m. padėti smulkiąjam verslui. Didžiausias fondo akcininkas yra Europos investicijų bankas, kartu jie sudaro EIB grupę. EIF teikia rizikos kapitalą mažosioms įmonėms, ypač naujoms ir į technologijas orientuotoms įmonėms. Jis taip teikia garantijas finansinėms institucijoms (pavyzdžiui, bankams), kad jos galėtų padengti savo paskolas. EIF nėra skolinanti institucija – jis įmonėms neteikia paskolų arba subsidijų ir tiesiogiai į jas neinvestuoja. Fondas veikia per bankus ir kitus finansinius tarpininkus. Jis naudoja nuosavas arba EIB bei Europos Sąjungos jam patikėtas lėšas. Fondas veikia Europos Sąjungos valstybėse narėse, Turkijoje ir trijose ELPA valstybėse (Islandijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje).

3.2 paveiksle pateiktos Europos investicinio fondo ilgalaikio investavimo gražos. Europos investicinio fondo metinės gražos susumuotos, darant prielaidą, kad 2006 metais investuota suma kasmet reinvestuojama (žr. 4 priedą). Pavyzdžiui, 2008 metų investicinio fondo suminė graža sudarys 2006 m., 2007 m. ir 2008 m. metinių gražų sumos.

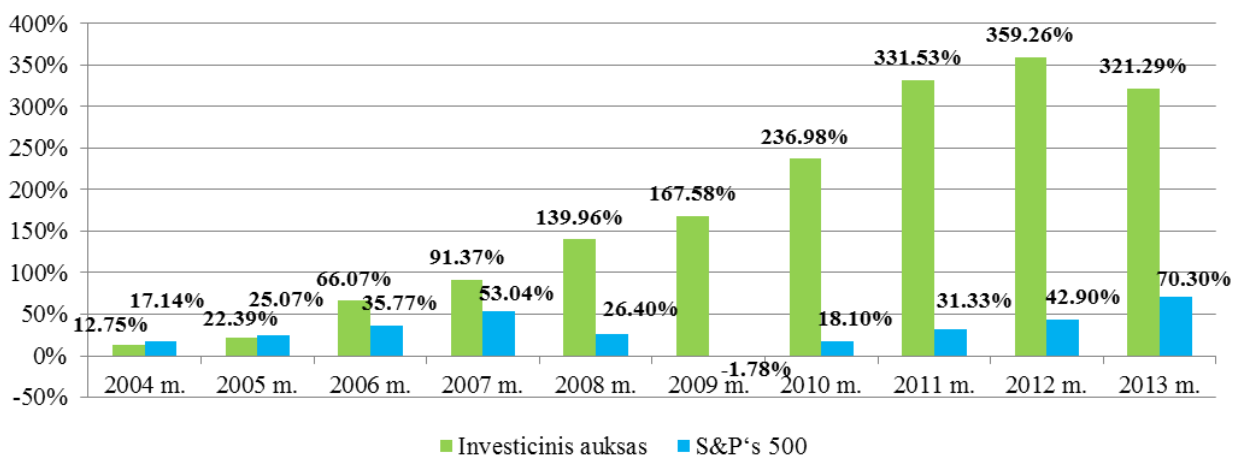

3.2 pav. **Europos investicinio fondo ilgalaikio investavimo suminės gražos 2006–2012 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos investicinio fondo tinklalapyje pateikta informacija: <http://www.eif.org/>

Europos investicinio fondo investavimo gražos nuolat didėjo. Tačiau, galutinis 7-ius metų investavimo rezultatas atsispindi 2012 metuose, t.y. Europos investicinio fondo ilgalaikio investavimo graža yra mažesnė už indėlių, išdo vekselių, Vyriausybės obligacijų, investicinio aukso ir S&P's 500 indekso investicines gražas (žr. 3.1 ir 3.3 pav.).

Skaičiuojant investicinio aukso, akcijų rinkos indekso S&P's 500 metines gražas, remiamasi akumuliacine graža, naudojant bazinį didėjimo tempą, t.y. kiekvienų metų aukso kainos vidurkis lyginamas su baziniu 2003 metų aukso kainų vidurkiu ir t.t. (žr. 5 priedą).

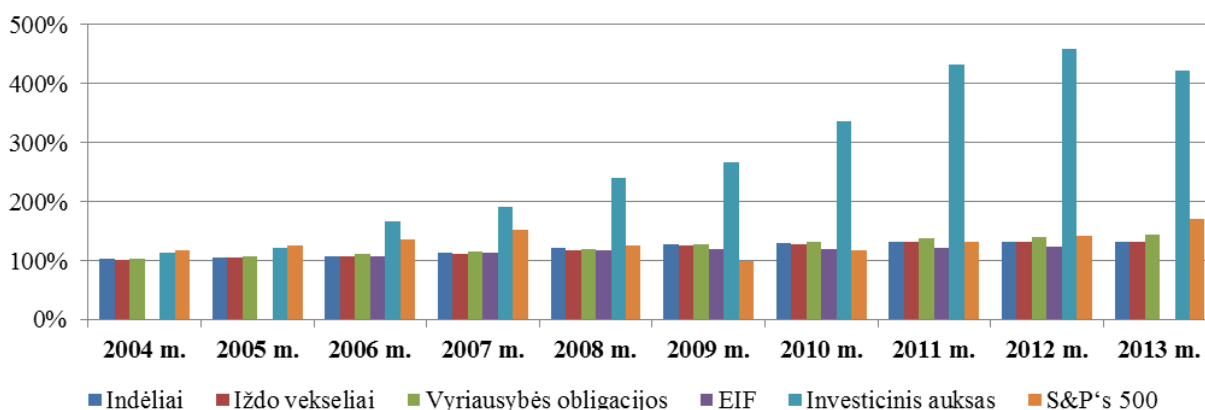

3.3 pav. Investicinio aukso ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 ilgalaikio investavimo akumuliacinės grąžos 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm> ir <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata> pateikta informacija

Akumuliacinė investicinio aukso grąža analizuojamu laikotarpiu nuolat augo, tačiau 2013 nukrito žemiau 2012 m. lygio. Tam įtakos turėjo ekonomikos atsigavimas, lemiantis mažesnę susidomėjimą auksu. Akcijų rinkos indekso S&P's 500 grąža iki 2007 m. didėjo, lyginant su 2003 m. duomenimis, o 2008 m. nukrito žemiau 2007 m. lygio ir 2009 m. buvo neigiama. Tai įtakojo 2007–2008 metų pasaulinė ekonomikos krizė, kai nemaža dalis į indeksą įtrauktų įmonių bankrutavo arba patyrė finansinių nuostolių. Tačiau, nuo 2010 m. akcijų indekso investicinė grąža tolygiai didėjo ir 2013 m. siekė 70,3 proc., lyginant su 2003 m.

Tarkim, kad visų nagrinėjamų finansinių priemonių pradinė investicija yra 100 proc., tada gaunama bendra kiekvienos finansinės priemonės investicijos ir grąžos suma (žr. 3.4 pav.).

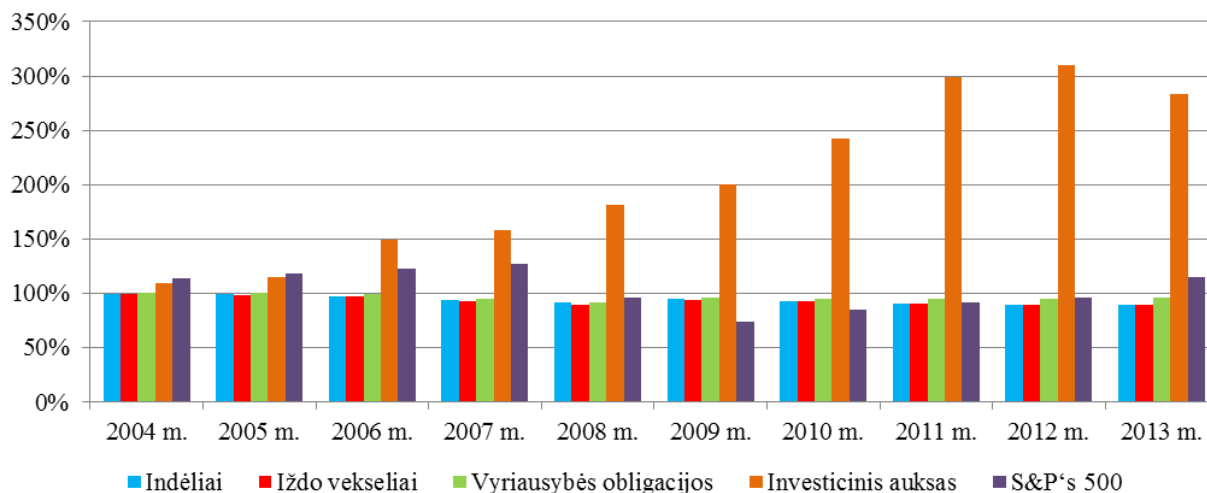

3.4 pav. Investuotų pinigų perkamoji galia 2004–2013 m., proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm>, <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata> ir <http://www.eif.org> pateikta informacija

Iš 3.4 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad visos finansinės priemonės per 10 metų ne tik išlaikė investuotą sumą, bet ir turėjo nominalų prieaugį. Tai reiškia, kad investuotų pinigų perkamoji galia išaugo. Didžiausią investicinę grąžą per 2004–2013 metų laikotarpį davė investicinis auksas, kuris investuotą sumą padidino daugiau nei 4,5 kartų. Žymiai mažesnę grąžą davė indėliai, išdo vekseliai ir Vyriausybės obligacijos, nes per 10 metų investuotų pinigų perkamoji galia išaugo nuo 32 proc. iki 43 proc. Iš visų analizuojamų finansinių priemonių mažiausią grąžą 2006–2012 m. davė Europos investicinis fondas, nes per 7 metus investuotų pinigų perkamoji galia išaugo 24,4 proc.

Kaip jau buvo minėta teorinėje darbo dalyje, pagrindinė pinigų perkamosios galios mažėjimo priežastis infliacija. Todėl toliau būtina įvertinti jos įtaką kiekvienos pasirinktos finansinės priemonės realiajai grąžai. Remiantis Lietuvos Statistikos departamento infliacijos duomenimis, apskaičiuojamas kiekvienų metų ilgalaikio investavimo priemonių akumuliacinis lito silpnėjimo koeficientas, kuris nusako kiekvienais metais sukauptą infliaciją (pradedant nuo bazinių metų) (žr. 6 priedą). Norint įvertinti lito perkamosios galios mažėjimo įtaką investicijų grąžai, sudauginama kiekvienos finansinės priemonės atitinkamų metų grąža (kartu su investuota suma) ir lito silpnėjimo koeficientas. 2004–2013 metų reali kiekvienos investicijos perkamoji galia, įvertinus infliaciją, pateikta 3.5 paveiksle (išskyrus Europos investicinį fondą).

3.5 pav. **Realios investicijų perkamoji galia, atsižvelgiant į infliaciją, 2004–2013 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm> ir <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata> pateikta informacija

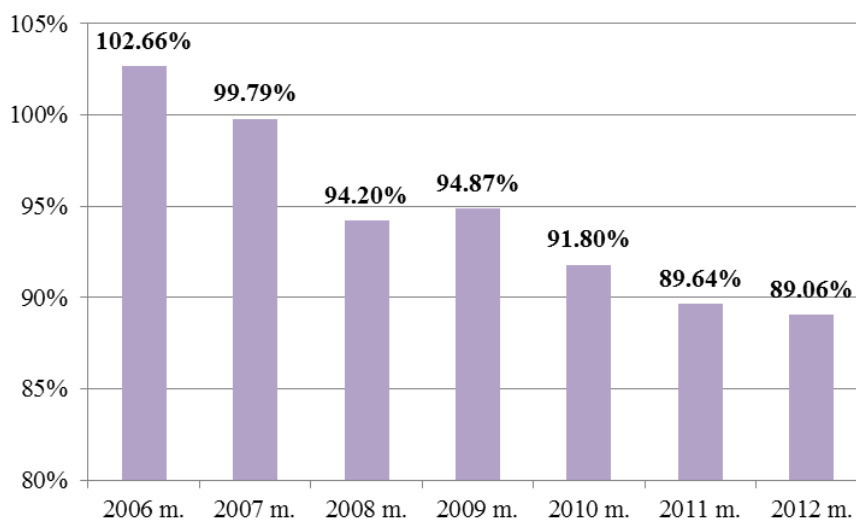
Iš 3.5 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad reali laisvų lėšų, investuotų į indėlius ir išdo vekselius, perkamoji galia per 10 metų (kasmet reinvestuojant) siekė kiek daugiau nei 89 proc. (2013 metais). Pavyzdžiui, jei fizinis asmuo 2004 m. investavo 1000 Lt į indelį arba įsigijo išdo vekselį, 2013m. galėjo nusipirkti prekių ar paslaugų vos už 890 Lt. Taigi atlikta analizė parodė, jog indėlių ir išdo vekselių suminė grąža yra mažesnė už sukauptą infliaciją. Vyriausybės obligacijų perkamoji galia

per 10 metų siekė kiek daugiau nei 96 proc. Taigi 2004 m. investuota 1000 Lt suma, 2013 m. bus verta tik 960 Lt, nors nominaliai investuotojas turės kiek daugiau nei 1430 Lt (žr. 4 priedą).

Akumuliacinė investicinio aukso graža žymiai pranoko visų kitų nagrinėtų investicinių priemonių gražas. Per 2004–2013 metų laikotarpį į auksą investuota suma išaugo beveik 283 proc. (2013 m.). Tai reiškia, kad, tarkim, 2004 m. investuota 1000 Lt suma į auksą, 2013 m. siekė 2830 Lt, t.y. investuotojas papildomai galėjo uždirbti 1830 Lt. Atlikta analizė parodė, kad nepaisant lito perkamosios galios mažėjimo įtakos, investicinis auksas ne tik išlaiko pinigų vertę, bet ir padidina jų perkamąją galią ilguoju periodu.

Akcijų rinkos indekso S&P's 500 2013 m. rezultatas buvo taip pat teigiamas ir reali graža siekė kiek daugiau nei 114 proc. Pavyzdžiui, 2004 m. investuotų 1000 Lt perkamoji galia 2013 m. siekė 1140 Lt. Taigi kaip ir investicinis auksas, ilguoju periodu akcijų rinkos indeksas išlaiko litų vertę ir padidina jų perkamąją galią.

2006–2012 metų reali Europos investicijos fondo perkamoji galia (žr. 6 priedą), įvertinus infliaciją, pateikta 3.6 paveiksle.

3.6 pav. **Realii Europos investicinio fondo perkamoji galia, atsižvelgiant į infliaciją, 2006–2012 m.**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos investicinio fondo tinklalapyje pateikta informacija: <http://www.eif.org/>

Iš 3.6 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad reali laisvų lėšų, investuotų į Europos investicinį fondą, perkamoji galia per 7 metus (kasmet reinvestuojant) siekė kiek daugiau nei 89 proc. (2012 metais). Pavyzdžiui, jei investuotojas 2006 m. investavo 1000 Lt į analizuojamą investicinį fondą, 2012 m. galėjo nusipirkti prekių ar paslaugų vos už 890 Lt. Taigi Europos investicinio fondo suminė graža yra mažesnė už sukauptą infliaciją, nors nominaliai investuotojas turės 1244 Lt (žr. 4 priedą).

Taigi atlikta analizė parodė, jog magistro baigiamojo darbo įvade iškelta hipotezė pasitvirtino, t.y. dėl faktinės kainų infliacijos Lietuvoje daugelio jos gyventojų pajamų perkamoji galia mažėja net

esant nominaliam jų prieaugiui. Pavyzdžiui, kaip parodė tyrimo duomenys, reali laisvų lėšų, investuotų į Vyriausybės obligacijas, perkamoji galia per 10 metų (kasmet reinvestuojant) siekė kiek daugiau nei 96 proc. (2013 metais). Taigi 2004 m. investuota 1000 Lt suma, 2013 m. bus verta tik 960 Lt, nors nominaliai investuotojas turės kiek daugiau nei 1430 Lt.

Iš atliktos analizės rezultatų galima daryti išvadą, kad Lietuvoje siūlomi indėliai, izdo vekseliai, Vyriausybės obligacijos ir Europos investicinis fondas nėra tinkamos finansinių priemonių perkamajai galiai išlaikyti, kadangi jų reali grąža ilguoju periodu yra neigiama, t.y. investicija nuvertėja dėl infliacijos. Litų perkamąją galią išlaiko ir net ją padidina investicinis auksas ir su S&P's 500 indeksu susieti indeksų fondai. Nors S&P's 500 indeksas labai svyravo per 10-ies metų laikotarpį, o tai kelia papildomą riziką, vis dėlto tai galima priemonė pinigų vertei išsaugoti, nes ilguoju periodu jos grąža yra teigiama. Didžiausią naudą duoda investicijos į auksą, kurio perkamoji galia per 2004–2013 m. buvo teigiama ir žymiai didesnė už kitų investicinių priemonių realią grąžą.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Asmeniniai finansai – tai visuma sričių ir būdų, kuriais žmonės pasitelkia, taupo, išleidžia ir dar kitaip naudoja pinigus savo gyvenimo poreikiams užtikrinti. Asmeninių finansų valdymas – tai asmens ar šeimos atsiskaitomųjų ir taupymo sąskaitų, kredito kortelių ir vartotojų paskolų, investicijų, pajamų bei mokesčių planavimas, kontroliavimas, nukreipimas. Svarbi asmeninių finansų valdymo funkcija yra finansų planavimas, kuris reikalingas tam, kad žmogus galėtų turėti pakankamai pinigų savo svarbiausiems gyvenimo poreikiams patenkinti. Todėl valdant asmeninius finansus labai svarbu išlaidas suvaldyti taip, kad galima būtų turėti pakankamai finansinių atsargų ir nuolat jas didinti ne tik išsaugant jų perkamąją galią, bet ir ją pagausinant. Tam būtina tinkamai jas investuoti, gaunant pakankamą investicinę grąžą pasirinktam rizikos lygiui.

2. Nagrinėjant pagrindinio Lietuvos žmonių pajamų šaltinio – darbo užmokesčio (DU) kitimo tendencijas pastebėta, kad dėl lėtai atsigaunančios ekonomikos, ženklaus nedarbo lygio per visą analizuojamą laikotarpį vidutinis mėnesio neto DU padidėjo 27 proc. Iki 2008 m. vidutinis mėn. neto DU turėjo didėjimo tendenciją, o per 2009–2010 m. sumažėjo beveik 100 Lt, tam įtakos turėjo 2008 m. gale prasidėjusi pasaulinė finansų krizė. Nuo 2011 m. vidutinis mėn. neto DU padidėjo 11 proc., tai įtakoję pamažu atsigaunanti ekonomika.

3. Apskaičiavus Lietuvos gyventojų santaupų koeficientą, nustatyta, kad nuo 2004 m. gyventojų piniginės santaupos nuolat augo. Tai lėmė augančios vidutinės pajamos bei išgalėję taupymo įpročiai.

4. Tyrimo duomenys parodė, jog pastebimas toks pasiskirstymas tarp fizinių asmenų investavimo priemonių – ekonomikos pakilimo metu asmenys labiau linkę rizikuoti, todėl savo pinigus investuoja į akcijas, investicinius fondus, o ekonomikos nuosmukio metu žmonės vengia rizikos, todėl investuoja į saugesnes investavimo priemones, t.y. į grynųjų pinigų indėlius ir obligacijas.

5. Didėjant Lietuvos žmonių piniginėms santaupoms svarbu įvertinti, kaip jas paveikia infliacija. Palyginus litų, naudotų apyvartoje, rodiklio (agregato) P1 reikšmes, nustatyta kad 2 kartus jų kiekis viršijo normatyvinio eksponentinio trendo normas. Pirmą kartą tai nutiko 2005–2007 metais. Tai neišvengiamai po vienerių metų sukėlė 8,1 ir 8,5 proc. per metus galopuojančią kainų infliaciją. Nerimą kelia didėjanti litų emisija nuo 2009 m., nes dėl jos, šiuo metu, litų apimtis apyvartoje 2,33 karto viršija normatyvinio trendo ribą. Tai gali tapti ženklios kainų infliacijos Lietuvoje priežastimi.

6. Išnagrinėjus Lietuvos nacionalinės valiutos – lito perkamosios galios aukso atžvilgiu pokyčius nustatyta, kad per 2004–2012 metus aukso vidutinė metinė kaina pakilo daugiau nei 4 kartus. Finansų analitikų publikacijose tvirtinama, aukso paklausa didėjo dėl nestabilios padėties Europos ir pasaulio finansų rinkose. Atsistačius akcijų rinkai JAV, sumažėjo aukso, kaip finansinės investicijos, patrauklumas, todėl per 2013 m. vidutinė metinė aukso kaina smuko daugiau nei 8 proc.

7. 2004–2007 m. JAV akcijų indeksas turėjo didėjimo tendenciją. Žymus neigiamas indekso pokytis įvyko per 2009 m., t.y. pasaulinės ekonominės krizės metu, ir didžiausias teigiamas pokytis įvyko per 2010m., kai ekonomika po truputį pradėjo atsigauti. Kaip parodė analizės duomenys, S&P's 500 indekso reikšmė analizuojamu laikotarpiu kilo ir smuko dėl ekonomikoje vykusių reiškių (krizės ir pakilimo cikluose).

8. Lietuvoje daugelio žmonių naudojami pinigų kaupimo būdai – indėliai, išdo vekseliai, Vyriausybės obligacijos, Europos ir kiti investiciniai fondai, – nėra tinkamos finansinės priemonės savo pinigų perkamajai galiai išlaikyti, kadangi jų reali grąža ilguoju periodu yra neigiama, t.y. kaupiami pinigai nuvertėja dėl infliacijos. Litų perkamąją galią išlaiko ir net ją padidina investicinis auksas ir su S&P's 500 indeksu susieti indeksų fondai. Nors S&P's 500 indeksas labai svyravo per 10-ies metų laikotarpį, o tai kelia papildomą riziką, vis dėlto tai galima priemonė pinigų vertei išsaugoti, nes ilguoju periodu jos grąža yra teigiama. Didžiausią naudą duoda investicijos į auksą, kurio perkamoji galia per 2004–2013 m. buvo teigiama ir žymiai didesnė už kitų investicinių priemonių realią grąžą.

9. Šiame magistro darbo įvade iškelta hipotezė, kurioje teigiama, kad dėl faktinės kainų infliacijos Lietuvoje daugelio jos gyventojų pajamų perkamoji galia mažėja net esant nominaliam jų prieaugiui, pasitvirtino.

Siūlymai:

1. Konservatyviems piniginių atsargų kaupėjams, kurie laisvas lėšas laiko kaupiamuose bankų indėliuose, perka išdo vekselius ir Vyriausybės obligacijas, žinotina, kad 2004–2013 m. šių finansinių priemonių naudojimas tik neženkliai padidino kaupiamų pinigų kiekio nominalą, bet neapsaugojo jų perkamosios galios, nes nominalus pinigų prieaugis buvo mažesnis už nuostolius dėl infliacijos.

2. Pinigų kaupimas investiciniuose fonduose netinka tiems investuotojams, kurie negali arba nenori prisiimti jokios rizikos ir reikalauja pelningumo garantijų. Atlikta analizė parodė, jog 2006–2012 m. laikotarpiu Europos investicinis fondas nebuvo patraukli investicija, nes vidutinė metinė grąža nepadengė infliacijos nuostolių. Tačiau mėgstantiems riziką, verta investuoti į investicinius fondus, nes ilguoju laikotarpiu investicija gali atsipirkti. Investicinių fondų grąžos reaguoja į ekonomikoje vykstančius reiškius, todėl jų pelningumas gali tiek kristi, tiek labai išaugti.

3. Investuotojams, norintiems padidinti savo kaupiamų pinigų perkamąją galią, šiuo metu patartina investuoti į investicinį auksą ir akcijų rinkos indeksą S&P's 500. Nors S&P's 500 indeksas labai svyravo per 10-ies metų laikotarpį, o tai kelia papildomą riziką, vis dėlto tai galima priemonė pinigų vertei išsaugoti, nes ilguoju periodu jos grąža buvo teigiama.

LITERATŪRA

1. **Aleknevičienė V.** Finansai ir kreditas. – Vilnius: Enciklopedija, 2005. – 268 p. – ISBN 9986-433-35-5.
2. **Alfes L.** Personal financial planning: origins, developments and a plan for future direction // *The American Economist*, 2004, No. 48(2), p. 53-60.
3. **Bagdanavičius J.** ir kt. Statistikos metodai socialiniuose – ekonominiuose tyrimuose. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007. – 192 p. – ISBN 978-9955-20-177-9.
4. **Bagdonas A.** Vertybinių popierių sudarymas ir valdymas Lietuvoje // Lietuvos Žemės Ūkio Universitetas, 2006 – URL: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2006/finansai/Bagdonas%20Aivaras.pdf [žiūrėta 2012 11 30].
5. **Bikas E.** Asmeninio turto valdymas ir jo aktualijos Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą // *Ekonomika: mokslo darbai*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 63, p. 7-15.
6. **Bikas E., Kavaliauskas A.** Lietuvos investuotojų elgsena finansų krizės metu // *Verslas: teorija ir praktika*. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2010, Nr. 11(4), p. 370–380. – ISSN 1648-0627.
7. **Bodie Z., Kane A., Marcus A. J.** *Investments*. Boston: The McGraw Hill, 2005.
8. **Boguslauskas V.** *Ekonometrikos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2004. – 263 p. – ISBN 9955-09-747-7.
9. **Černius G.** namų ūkio finansų valdymas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. – 186 p. – ISBN 978-9955-19-279-4.
10. **Durham J. B.** Which Component of Treasury Yields Belongs in Equity Valuation Models? An Application to the S&P 500 // *The journal summer 2013 of portfolio management*. http://www.bfjlaward.com/pdf/25907/80-90_Durham_JPM_0716.pdf [žiūrėta 2014-02-28].
11. **Europos investicinis fondas.** 2006–2012 m. Annual Reports. <http://www.eif.org/> [žiūrėta 2014-04-05].
12. **Federal reserve banko f st. Louis.** S&P 500 Stock Price Index (SP500). <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata> [žiūrėta 2014-03-07].
13. **Grakauskas Ž. ir kt.** *Savęs pažinimo vadovas studentui: metodinė medžiaga*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. – 292 p. – ISBN 978-9955-33-124-7.
14. **Hall A.** *Your Money or Your Life: a practical guide to managing and improving your financial life*. – London: Hodder&Stoughton, 2003. – 260 p. – ISBN 978-1-4165-9662-2.
15. **Hallman G. V., Rosenbloom J. S.** *Personal Financial Planning. Seventh Edition*. – New York: McGraw-Hill, 2003. – 623 p. – ISBN: 0071419446.
16. **Investologija.** Obligacijų rūšys.

<http://www.investologija.lt/LT/obligacijos/39/7/obligacijos-kas-tai/obligaciju-ruscaronys/> [žiūrėta 2014-03-03].

17. **Jasienė M., Kočiūnaitė D.** Investicijų gražos įvertinimo atsižvelgiant į riziką problema ir jos sprendimo galimybės // *Ekonomika: mokslo darbai*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, Nr. 79, p. 64–75. – ISSN 1392-1258.

18. **Jasnavičius R.** Finansinių terminų žodynas. <http://www.turtejimoakademija.lt/atsisiuntimai/TurtejimoAkademija.lt-terminu-zodynas.pdf>. [žiūrėta 2013-09-13].

19. **Jasnavičius R.** Investavimo iliuzijos // *Investuok: žurnalas norintiems investuoti*. – Kaunas: Leidybos studija, 2012, Nr. 4, p. 18-20.

20. **Jasnavičius R.** Kaip pasaulio galingieji atima mūsų pinigus // *Investuok: žurnalas norintiems investuoti*. – Kaunas: Leidybos studija, 2012, Nr. 2(49), p. 20-21.

21. **Jasnavičius R., Ganiprauskas V.** Lietuvos vidutinių darbo užmokesčio bei senatvės pensijos verčių tyrimas // *Darna* vystymosi strategija ir praktika. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, Nr. 1(6), p. 152-162. – ISSN 2029 – 901X.

22. **Jasnavičius R., Ganiprauskas V.** Lito infliacijos tyrimas // *International Scientific Conference — “Whither Our Economies” October 24-25, 2013 Proceedings*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 274-284. – ISSN (online) 2029-8501.

23. **Jėčiuvienė M.** Ekonomikos loginės struktūrinės schemos. – Vilnius: Generolo Jono žemaičio Lietuvos Karo Akademija, 2002. – 35 p.

24. Jump\$tart Coalition For Personal Financial Literacy. *National Standards in K-12 Personal Finance Education*. – NW, Suite 300, 2007.

25. **Jurevičienė D.** Asmeninių finansų pagrindai. – Vilnius: Technika, 2008. – 195 p. – ISBN 978-9955-28-262-4.

26. **Jurevičienė D., Gausienė J.** Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai // *Verslas: Teorija ir praktika*. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2010, Nr. 11(3), p. 222-237. – ISSN 1648-0627.

27. **Jurevičienė D., Klimavičienė A.** Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu // *Verslas: teorija ir praktika*. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2008, IX t., Nr. 1, p. 22-32. – ISSN 1648-0627.

28. **Kancerevyčius G.** Finansai ir investicijos. – Kaunas: Smaltija, 2006. – 864 p. – ISBN 9955-551-93-3.

29. **Karpuškienė V.** Skurdo analizės metodologinės prielaidos: užsienio šalių patirtis // *Ekonomika: mokslo darbai*. – Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1997, Nr. 42, p. 71-79.

30. **Klimavičienė A., Jurevičienė D.** Asmeninių investicijų į finansines priemones plėtros galimybės Lietuvoje // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2007, Nr. 8(1), p. 33-43. – ISSN 1648-0627.

31. **Kriščiukaitytė K.** Asmeninių finansų tvarkymas // Finansinių paslaugų vadovas. – Vilnius, 2009, p. 29-46. – ISBN 978-9955-783-03-9.

32. **Kwok H., Milevsky M., Robinson C.** Asset Allocation, Life Expectancy and Shortfall, Financial Services Review. – 1994, 3(2), p.109-126. – ISSN 1057-0810.

33. **Lietuvos bankas.** Namų ūkių nauji indėliai. http://www.lb.lt/pinigu_finansiniu_instituciju_paskolu_ir_indeliu_palukanu_normu_statistika [žiūrėta 2014-01-31].

34. **Lietuvos bankas.** Pinigų statistika. http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=7273&lang=lt [žiūrėta 2014-03-04].

35. **Lietuvos bankas.** Vyriausybės vertybinių popierių aukcionai. http://www.lb.lt/pinigu_valiutu_ir_finansu_rinku_statistika [žiūrėta 2014-03-09].

36. **Lietuvos Centrinis vertybinių popierių depozitoriumas.** Investuotojai į Vertybinius popierius. http://www.lcvpd.lt/lt/aktualijos/statistika/vvp_2007.php [žiūrėta 2014-02-02].

37. **Lietuvos Respublikos finansų ministerija.** Lietuvos Respublikos valstybės išdo vekselių, išleistų litais aukciono būdu, palūkanų normos svertiniai vidurkiai <http://www.finmin.lt/web/finmin/palukanos/vekseliai> [žiūrėta 2014-03-09].

38. **Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=250149 [žiūrėta 2014-02-28].

39. **Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362798 [žiūrėta 2013-05-08].

40. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas** Nr. 1329 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės vertybinių popierių išleidimo ir apyvartos, paskolų valstybės vardu ėmimo ir kitų įsipareigojamųjų skolos dokumentų pasirašymo taisyklių patvirtinimo“, 1997 m. gruodžio 3 d.

41. **Logfina.** Žmogaus finansinio gyvavimo ciklo dėsniumai // Valdykime savo asmeninius finansus, kol jų turime, 2010. <http://www.logfina.lt/spausdinimas.php?Page=&news=5&lang=> žiūrėta [2013-09-03].

42. **London Gold Bullion Market Historical PM Gold Fix.** Monthly Average Gold Prices. <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm> [žiūrėta 2014-03-07].

43. **Mackevičius J., Poškaitė, D.** Finansinė analizė. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998. – 631 p. – ISBN 9986-04-082-5.

44. **Macleod A.** Gold versus the money supply. Retrieved July 29, 2013. <http://www.goldmoney.com/en-gb/news-and-analysis/news-and-analysis-archive/gold-versus-the-moneysupply.aspx> [žiūrėta 2014-03-02]

45. **Maldeikienė A.** Išmokite skaičiuoti savo pinigus. – Vilnius: Tyto Alba, 2005. – 388 p. ISBN 9986-16-459-1.
46. **Mishkin F. S.** The economics of money, banking and financial market, 2013.
47. **Northrup C. C.** (2003). The American Economy: A Historical Encyclopedia. Santa Barbara, Calif: ABCCLIO, 2003.
48. **Paunksnienė J., Liučvaitienė A.** Mikroekonomika. – Vilnius: Technika, 2009. – 215 p. – ISBN 9789955284406.
49. **R. Jasinavičius.** Apie auksą ir sidabrą asmeninių finansų portfelyje arba kaip elgtis imitacinių pinigų pasaulyje. http://www.turtejimoakademija.lt/atsisiuntimai/TurtejimoAkademija.lt_webseminaro-skaidres.pdf [žiūrėta 2014-02-28].
50. **Rosenberg P.** The Era of Fiat Currency Capitalism. Retrieved July 17, 2013. <http://www.freemansperspective.com/fiat-money-system/> [žiūrėta 2014-02-28].
51. **Rothbard M. N.** Ką valdžia padarė su mūsų pinigais? // Pinigai ir verslo ciklai. – Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2009. – 168 p. – ISBN 978-9955-9584-3-7.
52. **Rothbard M. N.** What has government done tu our money? Auburn, Alabama: Liudwig von Mises Institute, 2010.
53. **Rutkauskas A. V.** Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis // Inžinerinė ekonomika. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1999, Nr. 4(15), p. 50-55. – ISSN 1392-2785.
54. **Rutkauskas A. V., Martinkutė R.** Investicijų portfelio anatomija ir valdymas. – Vilnius: Technika, 2007. – 360 p. – ISBN 978-9955-28-216-7.
55. **Rutkauskas A. V., Stankevičius P.** Investicinių sprendimų valdymas: monografija. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006. – 374 p. – ISBN 9955-20-126-6.
56. **Sajauskas S.** Pinigų kilmė ir raida // Pinigų studijos. Apžvalginiai straipsniai. – Vilnius, 2010, Nr. 1, p. 55-72. – ISSN 1392-2637.
57. **Sercvice of CNN, fortune and money.** http://money.cnn.com/galleries/2008/pf/0811/gallery.web_sites.moneymag/index.html [žiūrėta 2011-11-25].
58. **Snopek L.** The complete guide to portfolio construction and management, 2012.
59. **Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.** Gyventojai ir socialinė statistika. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectTable/omrade0.asp?SubjectCode=S3&PLanguage=0&ShowNews=OFF> [žiūrėta 2014-01-31].
60. **Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.** Infliacijos lygis: metiniai VKI (gruodžio mėn., palyginti su ankstesnių metų gruodžio mėn.). <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1680> [žiūrėta 2014-03-02].

61. **Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.** Metinė spaudos konferencija, 2014 m. sausis. <http://statistikouzasai.wordpress.com/2014/01/31/metine-spaudos-konferencija/#more-317> [žiūrėta 2014-01-31].
62. **Swedbank, AB.** Asmeninių finansų institutas. Investavimas. https://www.manofinansai.lt/files/6p_medziaga_moksleiviui.pdf [žiūrėta 2014-03-04].
63. **Taujanskaitė K., Jurevičienė D.** Challenges of personal finance management under instable economic // Mokslas – Lietuvos ateitis. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2010, Nr. 2(2), p. 104–111. – ISSN 2029-2341.
64. **Treigienė D.** Investicijos. – Vilnius: Technika, 2010. – 77 p. – ISBN 978-9955-28-584-7.
65. **Vaičiulis M.** Asmeninių finansų pradmenys. Taupymas akcijų fonduose. Ekonomikos aktualijos, 2007. <http://www.essc.lt/get.php?f.2213> [žiūrėta 2013-10-20].
66. **Vainienė R.** Ekonomikos terminų žodynas. – Vilnius: Tyto alba, 2005. – 326 p. – ISBN 9986-16-418-4.
67. **Valakevičius E.** Investicijų mokslas. – Kaunas: Technologija, 2001. – 324 p. – ISBN 9986-13-940-6.
68. **Valentinavičius S.** Investicijų valdymas: teoriniai ir praktiniai aspektai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. – 304 p. – ISBN 7533578.
69. **Varabauskienė J.** Taupymo tenka mokytis, 2008. <http://www.bernardinai.lt/archyvas/straipsnis/72449> [žiūrėta 2014-02-28]
70. **Varanauskienė J.** Asmeninių finansų tvarkymas // Finansinių paslaugų vadovas. – Vilnius, 2009, p. 11-28. – ISBN 978-9955-783-03-9.
71. **Varanauskienė J.** SEB Vilniaus banko šeimos finansų ekspertė: Ar mokame skirstyti savo turta? http://www.fps.lt/lt/naudinga_zinoti/finansu_planavimas/ar_mokate_skirstyti_savo_turta [žiūrėta 2012-05-16].
72. **VĮ Registrų centras.** Juridinių asmenų skaičius. <http://www.registrucentras.lt/jar/stat/isireg.php> [žiūrėta 2014-02-05].
73. **Vitunskienė, V.** Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams. – Vilnius: Presvika, 1997. – 204 p. – ISBN 9986-805-42-2.
74. **Wikipedia.** Akcijų indeksas. http://lt.wikipedia.org/wiki/Akcij%C5%B3_indeksas [žiūrėta 2014-03-04]
75. **Wikipedia.** Digital gold currency. http://en.wikipedia.org/wiki/Digital_gold_currency [žiūrėta 2014-03-04]
76. **Žiogelytė L.** Darbo užmokesčio pokyčio vertinimas Lietuvos darbo rinkoje // Science – future of Lithuania. – Vilnius: Gediminas Technical University Press, 2010, Vol. 2, No. 2, p. 119-125.

Juodytė R. Asmeninių finansų valdymo metodų Lietuvoje tyrimas / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 78 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti asmeninių finansų valdymo metodai, kurie išsaugo kaupiamųjų piniginių atsargų perkamąją galią ilguoju laikotarpiu. Teorinėje dalyje pateikiama asmeninių finansų samprata bei pinigų vertės išsaugojimo galimybės. Metodinėje dalyje pateikiama asmeninių finansų valdymo ir investavimo analizė bei išanalizuotos finansinės priemonės, kurios išlaiko piniginių atsargų vertę (grynųjų pinigų indėliai, izdo vekseliai, Vyriausybės obligacijos, investicinis auksas, akcijų rinkos indeksas S&P 500, Europos investicinis fondas). Analitinėje dalyje lyginamos 2004–2013 m. laikotarpiu kiekvienos finansinės priemonės sukauptos grąžos. Grynujų pinigų indėliams, izdo vekseliams, Vyriausybės obligacijoms ir Europos investiciniam fondui skaičiuota suminė grąža, o investiciniam auksui ir akcijų rinkos indeksui S&P 500 – akumuliacinė grąža. Įvertinta infliacijos įtaka kiekvienos pasirinktos finansinės priemonės realiajai grąžai 2004–2013 m.

Pagrindiniai žodžiai: asmeniniai finansai, valdymo metodai, pinigai, pinigų vertė, pinigų perkamoji galia, investicija, infliacija, finansinė priemonė, grąža.

Juodytė R. Investigation of personal finance management methods in Lithuania / Financial markets master's thesis. Advisor ass.prof. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Economics and Finance Management Faculty, 2014. – 78 p.

ANNOTATION

Master's thesis analyzes personal finance management techniques that preserve purchasing power of cumulative cash reserve in the long run. The theoretical part presents concept of personal finance and money value preservation options. Methodological part presents personal finance management and investment analysis, deals with the financial instruments, which keep the value of cash reserves (cash deposits, treasury bills, government bonds, investment gold, stock market index S&P 500, the European Investment Fund). The analytical part compares returns, accumulated in 2004-2013 with the help of each of the financial instruments. The total return on investment was calculated for cash deposits, treasury bills, government bonds and the European Investment Fund and accumulation returns were calculated for the investment gold and the stock market index S&P 500. Effect of inflation on each of the selected financial measures on the real rate of return for 2004-2013 was estimated.

Keywords: personal finance, management methods, money, value of money, the purchasing power of money, investment, inflation, financial instrument, returns.

Juodytė R. Asmeninių finansų valdymo metodų Lietuvoje tyrimas / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 78 p.

SANTRAUKA

Baigiamajame darbe iškelta problema – gyventojai mažai domisi pinigų vertės apsaugos, investavimo bei kapitalo gausinimo galimybėmis, o slaptas pinigų nuvertinimas, didinant pinigų kiekį, sumenkina uždirbtų pinigų perkamąją galią. Atsižvelgiant į problemą, iškeltas tyrimo tikslas – surasti efektyvius asmeninių finansų valdymo metodus, kuriuos naudojant Lietuvoje kaupiamos žmonių piniginės atsargos neprarastų perkamosios galios ilguoju laikotarpiu. Tikslui pasiekti, suformuluoti šie uždaviniai: apibrėžti asmeninių finansų sąvoką ir pateikti jų valdymo metodus; atlikti Lietuvos gyventojų taupymo ir investavimo sprendimų analizę, pateikti lito infliacijos analizę, investicijų į auksą ir akcijų rinkos indekso S&P's 500 dinamiką 2004–2013 m., išanalizuoti Lietuvoje naudojamus efektyvius asmeninių finansų valdymo metodus, kurie išsaugotų kaupiamų piniginių atsargų perkamąją galią ilguoju laikotarpiu. Taip pat iškelta hipotezė – dėl faktinės kainų infliacijos Lietuvoje daugelio jos gyventojų pajamų perkamoji galia mažėja net esant nominaliam jų prieaugiui. Tyrimui atlikti, naudojami šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros, publikacijų apibendrinimo ir palyginimo metodai, statistinių duomenų lyginamoji analizė, abstrakcijos metodas, absoliučiuju, santykinų ir vidutinių dydžių, dinamikos eilučių taikymas, sisteminimas.

Tyrimo duomenys parodė, jog pastebimas toks pasiskirstymas tarp fizinių asmenų investavimo priemonių – ekonomikos pakilimo metu asmenys labiau linkę rizikuoti, todėl savo pinigus investuoja į akcijas, investicinius fondus, o ekonomikos nuosmukio metu žmonės vengia rizikos, todėl investuoja į saugesnes investavimo priemones, t.y. į grynųjų pinigų indėlius ir obligacijas.

Per 2004–2012 metus grynųjų pinigų indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų investavimo grąžos nuolat didėjo. Tai labiausiai sąlygojo fiksuota pastarųjų priemonių grąža. Aukso vidutinė metinė kaina pakilo daugiau nei 4 kartus. Kylanti aukso kaina rodo, kad žmonės nori jį pirkti, kad suinteresuotumas juo rinkoje didėja. Kaip parodė analizės duomenys, S&P's 500 indekso reikšmė analizuojamu laikotarpiu kilo ir smuko dėl ekonomikoje vykusių reiškinių.

Lietuvoje siūlomi indėliai, išdo vekseliai, Vyriausybės obligacijos ir Europos investicinis fondas nėra tinkamos finansinių priemonių perkamajai galiai išlaikyti, kadangi jų reali grąža ilguoju periodu yra neigiama, t.y. investicija nuvertėja dėl infliacijos. Litų perkamąją galią išlaiko ir net ją padidina investicinis auksas ir su S&P's 500 indeksu susieti indeksų fondai

Iškelta hipotezė, kurioje teigiama, kad dėl faktinės kainų infliacijos Lietuvoje daugelio jos gyventojų pajamų perkamoji galia mažėja net esant nominaliam jų prieaugiui, pasitvirtino.

Juodytė R. Investigation of personal finance management methods in Lithuania / Financial markets master's thesis. Advisor ass.prof. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Economics and Finance Management Faculty, 2014. – 78 p.

SUMMARY

The problem raised in the thesis: residents are little interested in the money value preservation, investment and capital enhancement opportunities and secret money devaluation, increasing the quantity of money, diminishes the purchasing power of the money earned. In view of the problem, objective for the study is set: to find effective methods of managing personal finances to be used in Lithuania in order cash reserves accumulated did not lose purchasing power in the long run. In order to achieve this objective, the following tasks are formulated: to define the concept of personal finance and to present its management methods; to analyse Lithuanian residents' saving and investment decisions, give LTL inflation analysis, show dynamics of investment in gold and the stock market index S&P 500 dynamics for 2004-2013, analyse effective personal financial management techniques that preserve the accumulated cash reserve purchasing power in the long run applied in Lithuania. Hypothesis was set: due to actual inflation in Lithuania many of its residents' income purchasing power decreases even at nominal gains. To perform the investigation, the following methods are used: scientific literature, publication comparison and aggregation methods, statistical comparative analysis, abstraction, absolute, relative and medium size, dynamic line application and systematization.

The study data showed the following distribution between the individuals' investment instruments: during good economic times people are more likely to take risks, so they invest money in stocks and investment funds, and during the economic downturn people shy away from risk and invest in safer investment instruments such as cash deposits and bonds.

During 2004-2012, the cash deposit, treasury bills and government bonds investment returns have steadily increased. This is influenced most by recent fixed return of the instruments. Annual average price of gold rose by more than 4 times. The rising price of gold shows that people want to buy it, interest in it is growing in the market. As shown by the analysis, S&P 500 index value during the analysis period waxed and waned due to the events in the economics.

Deposits, treasury bills, government bonds, and European investment fund offered in Lithuania are not suitable financial instruments to maintain purchasing power, because their real returns in the long run are negative, i.e. investment depreciates due to inflation. Purchasing power of LTL is maintained and even increased by investment in gold and the S&P 500 index-linked index funds.

The hypothesis, which states that due to actual inflation in Lithuania purchasing power of many of its residents' income decreases even at its nominal gains, was proved.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

NAMŲ ŪKIŲ VIENO NARIO MĖNESIO VARTOJIMO IŠLAIDŲ STRUKTŪRA 2004–2008 M.

<i>Vartojimo išlaidų rūšis</i>	<i>2004 m.</i>	<i>Pokytis</i>	<i>2005 m.</i>	<i>Pokytis</i>	<i>2006 m.</i>	<i>Pokytis</i>	<i>2007 m.</i>	<i>Pokytis</i>	<i>2008 m.</i>
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	38.8	-2.2	36.6	-2.9	33.8	-0.6	33.1	-0.6	32.5
Alkoholiniai gėrimai	2.3	0.2	2.4	0.1	2.5	0.0	2.5	0.0	2.5
Tabakas	1.5	-0.1	1.4	-0.2	1.2	-0.1	1.1	0.1	1.2
Apranga ir avalynė	8.2	0.4	8.6	0.2	8.8	0.5	9.2	-1.0	8.3
Būstas, vanduo, elektra, dujos ir kitas kuras	12.2	-0.2	12.0	-0.1	12.0	0.0	12.0	0.0	11.9
Būsto apstatymo, namų ūkio įranga ir kasdieninė namų priežiūra	4.2	0.4	4.5	1.0	5.5	0.3	5.8	0.9	6.6
Sveikata	5.2	-0.1	5.2	-0.1	5.0	-0.2	4.8	0.1	4.9
Transportas	8.8	0.0	8.8	1.5	10.3	0.0	10.4	0.9	11.3
Ryšiai	5.0	0.0	5.0	-0.1	5.0	0.0	4.9	-0.6	4.4
Poilsis ir kultūra	4.4	0.2	4.7	0.6	5.2	0.3	5.5	0.0	5.5
Švietimas	0.9	0.3	1.2	-0.2	0.9	-0.2	0.8	0.1	0.8
Restoranai ir viešbučiai	4.1	0.9	5.0	-0.1	4.9	0.3	5.2	-0.1	5.1
Įvairios prekės ir paslaugos	4.4	0.1	4.5	0.4	4.9	-0.3	4.7	0.2	4.9
Viso	100	-	100	-	100	-	100	-	100

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento pateikta informacija

**NAMŲ ŪKIŲ INVESTICIJŲ Į GRYNUJŲ PINIGŲ INDELIUS IR VERTYBINIUS
POPIERIUS DINAMIKA 2008–2013 M.**

<i>Laikotarpis</i>	<i>Namų ūkių nauji indėliai</i>	<i>Namų ūkių investicijos į akcijas</i>	<i>Namų ūkių investicijos į obligacijas</i>	<i>Namų ūkių investicijos į užsienio VP</i>	<i>Namų ūkių investicijos į investicinius fondus</i>
<i>2008 m. I</i>	4580.4	3891.0	1523.5	339.7	420.8
<i>2008 m. II</i>	4419.0	3698.6	1546.0	1030.0	418.5
<i>2008 m. III</i>	4200.8	2840.0	1727.7	683.3	280.5
<i>2008 m. IV</i>	6249.2	1803.2	1701.7	1570.7	128.7
<i>2009 m. I</i>	5137.2	1824.2	1887.0	1670.5	126.1
<i>2009 m. II</i>	4060.9	1878.8	1973.1	487.7	189.2
<i>2009 m. III</i>	4055.1	2414.3	2066.8	692.6	194.3
<i>2009 m. IV</i>	4134.9	2183.5	2004.0	2040.1	205.3
<i>2010 m. I</i>	2922.5	2485.3	1601.3	985.8	273.8
<i>2010 m. II</i>	2356.0	2308.4	1265.4	1049.9	278.2
<i>2010 m. III</i>	3159.2	3288.0	1065.1	990.2	295.6
<i>2010 m. IV</i>	3166.5	3034.5	833.4	1343.4	196.4
<i>2011 m. I</i>	2846.2	3332.2	776.6	1544.8	133.7
<i>2011 m. II</i>	2801.6	3363.6	906.9	2169.0	257.5
<i>2011 m. III</i>	3162.7	2851.9	999.7	2936.9	196.6
<i>2011 m. IV</i>	5082.1	2416.5	111.3	1676.7	191.8
<i>2012 m. I</i>	3972.6	2567.8	1162.6	2735.5	136.7
<i>2012 m. II</i>	3248.8	2520.3	1190.9	2993.9	150.1
<i>2012 m. III</i>	3066.0	2460.0	1283.4	2518.0	158.8
<i>2012 m. IV</i>	3350.4	2380.3	1148.0	3106.9	141.7
<i>2013 m. I</i>	3103.9	2499.0	1215.3	3179.2	175.1
<i>2013 m. II</i>	2605.7	2555.3	1157.7	2401.8	179.3
<i>2013 m. III</i>	2622.5	2252.4	1109.4	2890.1	245.7
<i>Pokytis per 2008–2013 m.</i>	<i>-42.75 %</i>	<i>-42.11 %</i>	<i>-27.18 %</i>	<i>750.67 %</i>	<i>-41.61 %</i>

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko ir Centrinio vertybinių popierių depozitoriumo pateikta informacija

TRENDO LYGČIŲ VIDUTINĖS APROKSIMACIJOS PAKLAIDŲ SKAIČIAVIMAI

Litai apyvartoje ir infliacijos lygis 2004-2013 m.

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	<i>Litai apyvartoje, mlrd. Lt (y)</i>	<i>Infliacijos lygis, proc.</i>	<i>Lt apyvartoje pokytis, proc.</i>
1.	2004	15.1	2.9	-
2.	2005	20.9	3.0	38.41
3.	2006	24.8	4.5	18.66
4.	2007	27.9	8.1	12.50
5.	2008	23.3	8.5	-16.49
6.	2009	22.0	1.3	-5.58
7.	2010	27.4	3.8	24.55
8.	2011	31.3	3.4	14.23
9.	2012	35.9	2.8	14.70
10.	2013	39.8	0.4	10.86

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko ir Statistikos departamento statistiniais duomenimis

$$y = 2,1636x + 14,94$$

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	\hat{y}	$ y - \hat{y} $	$\frac{ y - \hat{y} }{\hat{y}}$	$\mu_{\text{aprosk.}}, \text{proc.}$
1.	2004	21.2	6.1	0.29	38,13
2.	2005	21.4	0.5	0.02	
3.	2006	24.7	0.1	0.01	
4.	2007	32.5	4.6	0.14	
5.	2008	33.3	10.0	0.30	
6.	2009	17.8	4.2	0.24	
7.	2010	23.2	4.2	0.18	
8.	2011	22.3	9.0	0.40	
9.	2012	21.0	14.9	0.71	
10.	2013	15.8	24.0	1.52	
Σ		233,1	-	3.81	

$$y = 16,497e^{0,0822x}$$

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	\hat{y}	$ y - \hat{y} $	$\frac{ y - \hat{y} }{\hat{y}}$	$\mu_{\text{aprosk.}}, \text{proc.}$
1.	2004	21.7	6.6	0.30	36,54
2.	2005	21.9	1.0	0.04	
3.	2006	25.2	0.4	0.02	
4.	2007	35.3	7.4	0.21	
5.	2008	36.7	13.4	0.37	
6.	2009	18.6	3.4	0.18	
7.	2010	23.6	3.8	0.16	
8.	2011	22.7	8.6	0.38	
9.	2012	21.5	14.4	0.67	
10.	2013	17.1	22.7	1.32	
Σ		244,3	-	3,65	

$$y = 8,448 \ln(x) + 14,08$$

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	\hat{y}	$ y - \hat{y} $	$\frac{ y - \hat{y} }{\hat{y}}$	$\mu_{aprosks}, proc.$
1.	2004	23.1	8.0	0.35	74,89
2.	2005	23.4	2.5	0.11	
3.	2006	26.8	2.0	0.07	
4.	2007	31.8	3.9	0.12	
5.	2008	32.2	8.9	0.28	
6.	2009	16.3	5.7	0.35	
7.	2010	25.4	2.0	0.08	
8.	2011	24.4	6.9	0.28	
9.	2012	22.8	13.1	0.58	
10.	2013	6.3	33.5	5.28	
Σ		232,3	-	7,49	

$$y = 0,1508x^2 + 0,5053x + 18,257$$

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	\hat{y}	$ y - \hat{y} $	$\frac{ y - \hat{y} }{\hat{y}}$	$\mu_{aprosks}, proc.$
1.	2004	21.0	21.5	1.03	82,38
2.	2005	21.1	21.0	0.99	
3.	2006	23.6	28.1	1.19	
4.	2007	32.2	42.3	1.31	
5.	2008	33.4	29.2	0.87	
6.	2009	19.2	14.9	0.78	
7.	2010	22.4	13.4	0.60	
8.	2011	21.7	6.8	0.31	
9.	2012	20.9	3.1	0.15	
10.	2013	18.5	18.5	1.00	
Σ		234,0	-	8,24	

$$y = 15,536x^{0,339}$$

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	\hat{y}	$ y - \hat{y} $	$\frac{ y - \hat{y} }{\hat{y}}$	$\mu_{aprosks}, proc.$
1.	2004	22.3	7.2	0.32	47,00
2.	2005	22.5	1.6	0.07	
3.	2006	25.9	1.1	0.04	
4.	2007	31.6	3.7	0.12	
5.	2008	32.1	8.8	0.27	
6.	2009	17.0	5.0	0.30	
7.	2010	24.4	3.0	0.12	
8.	2011	23.5	7.8	0.33	
9.	2012	22.0	13.9	0.63	
10.	2013	11.4	28.4	2.49	
Σ		232,7	-	4,70	

FINANSINIŲ PRIEMONIŲ VIDUTINĖS METINĖS GRAŽOS 2004–2013 M.

Indėlių, išdo vekselių ir Vyriausybės obligacijų vidutinės metinės grąžos 2004–2013 m.

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	<i>Indėlių metinė grąža, proc.</i>	<i>Suminė grąža</i>	<i>Išdo vekselių metinė grąža, proc.</i>	<i>Suminė grąža</i>	<i>Vyriausybės obligacijų metinė grąža, proc.</i>	<i>Suminė grąža</i>
1.	2004	2,57	2,57 %	2,14	2,14 %	3,72	3,72 %
2.	2005	2,66	5,23 %	2,36	4,50 %	3,18	6,90 %
3.	2006	3,09	8,32 %	3,00	7,54 %	3,79	10,69 %
4.	2007	5,27	13,59 %	4,18	11,72 %	4,52	15,21 %
5.	2008	7,86	21,45 %	6,28	18,00 %	5,38	20,59 %
6.	2009	6,30	27,75 %	8,04	26,04 %	7,63	28,22 %
7.	2010	1,67	29,42 %	2,73	28,77 %	4,47	32,69 %
8.	2011	1,68	31,10 %	2,22	30,99 %	4,43	37,12 %
9.	2012	0,83	31,93 %	1,31	32,30 %	3,82	40,94 %
10.	2013	0,66	32,59 %	0,45	32,75 %	2,35	43,29 %

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos statistiniais duomenimis

Europos investicinio fondo vidutinės metinės grąžos 2006–2012 m.

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	<i>Europos investicinio fondo metinė grąža, proc.</i>	<i>Suminė grąža</i>
1.	2006	7,5	7,50 %
2.	2007	6,2	13,70 %
3.	2008	3,6	17,30 %
4.	2009	2,4	19,70 %
5.	2010	0,7	20,40 %
6.	2011	1,3	21,70 %
7.	2012	2,7	24,40 %

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos investicinio fondo 2006 – 2012 m. finansinių ataskaitų duomenimis

**INEVESTICINIOS AUKSO IR AKCIJŲ RINKOS INDEKSO S&P'S 500 INVESTAVIMO
GRAŽOS 2004–2013 M.**

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Metai</i>	<i>Aukso kainos, USD už unciją</i>	<i>Akumuliacinė grąža</i>	<i>S&P's 500 indeksas, punktais</i>	<i>Akumuliacinė grąža</i>
1.	2003	363,38	-	965,23	-
2.	2004	409,72	12,75 %	1130,65	17,14 %
3.	2005	444,74	22,39 %	1207,23	25,07 %
4.	2006	603,46	66,07 %	1310,46	35,77 %
5.	2007	695,39	91,37 %	1477,19	53,04 %
6.	2008	871,96	139,96 %	1220,04	26,40 %
7.	2009	972,34	167,58 %	948,05	-1,78 %
8.	2010	1224,53	236,98 %	1139,97	18,10 %
9.	2011	1568,1	331,53 %	1267,64	31,33 %
10.	2012	1668,85	359,26 %	1379,35	42,90 %
11.	2013	1530,88	321,29 %	1643,80	70,30 %

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis pateiktais istoriniais duomenimis: <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm> ir <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata>

REALIOS FINANSINIŲ PRIEMONIŲ GRAŽOS, ĮVERTINUS INFLIACIJĄ, 2004–2013 M.

Realios indėlių, išdo vekselių, Vyriausybės obligacijų, investicinio auksa ir S&P's 500 gražos, įvertinus infliaciją, 2004–2013 m.

	<i>Inflacijos lygis, proc.</i>	<i>LSK</i>	<i>ALSK</i>	<i>Indėliai</i>	<i>Iždo vекseliai</i>	<i>Vyriausybės obligacijos</i>	<i>Investicinis auksas</i>	<i>S&P's 500</i>
2004 m.	0,029	0,971	0,971	99,60%	99,18%	100,71%	109,48%	113,74%
2005 m.	0,030	0,970	0,94187	99,11%	98,43%	100,69%	115,28%	117,80%
2006 m.	0,045	0,955	0,89949	97,43%	96,73%	99,56%	149,38%	122,12%
2007 m.	0,081	0,919	0,82663	93,90%	92,35%	95,24%	158,19%	126,51%
2008 m.	0,085	0,915	0,75636	91,86%	89,25%	91,21%	181,50%	95,60%
2009 m.	0,013	0,987	0,74653	95,37%	94,09%	95,72%	199,76%	73,32%
2010 m.	0,038	0,962	0,71816	92,94%	92,48%	95,29%	242,01%	84,82%
2011 m.	0,034	0,966	0,69375	90,95%	90,87%	95,13%	299,37%	91,11%
2012 m.	0,028	0,972	0,67432	88,96%	89,21%	95,04%	309,69%	96,36%
2013 m.	0,004	0,996	0,67162	89,05%	89,16%	96,24%	282,95%	114,38%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, <http://www.goldprices.com/historical-gold-prices.htm> ir <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/SP500/downloaddata> pateikta informacija

Realii Europos investicinio fondo graža, įvertinus infliaciją, 2006–2012 m.

	<i>Inflacijos lygis, proc.</i>	<i>LSK</i>	<i>ALSK</i>	<i>Europos investicinis fondas</i>
2006 m.	0,045	0,955	0.95500	102.66%
2007 m.	0,081	0,919	0.87765	99.79%
2008 m.	0,085	0,915	0.80305	94.20%
2009 m.	0,013	0,987	0.79261	94.87%
2010 m.	0,038	0,962	0.76249	91.80%
2011 m.	0,034	0,966	0.73656	89.64%
2012 m.	0,028	0,972	0.71594	89.06%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos investicinio fondo tinklalapyje pateikta informacija: <http://www.eif.org/>